

AİLE İNSANI NEYE HAZIRLAR?

44

PROF. DR.
FATİMA BETÜL
BAŞTÜRK
İLE SÖYLEŞİ

8

MODERN HAYATIN AİLEYİ
DÖNÜŞTÜRMESİNİ
BİR ROMAN ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRMEK:
KİRALIK KONAK

18

MANEVİYATIN
GÖRÜNMEZ ZEHRİ:
BENCİLLİK

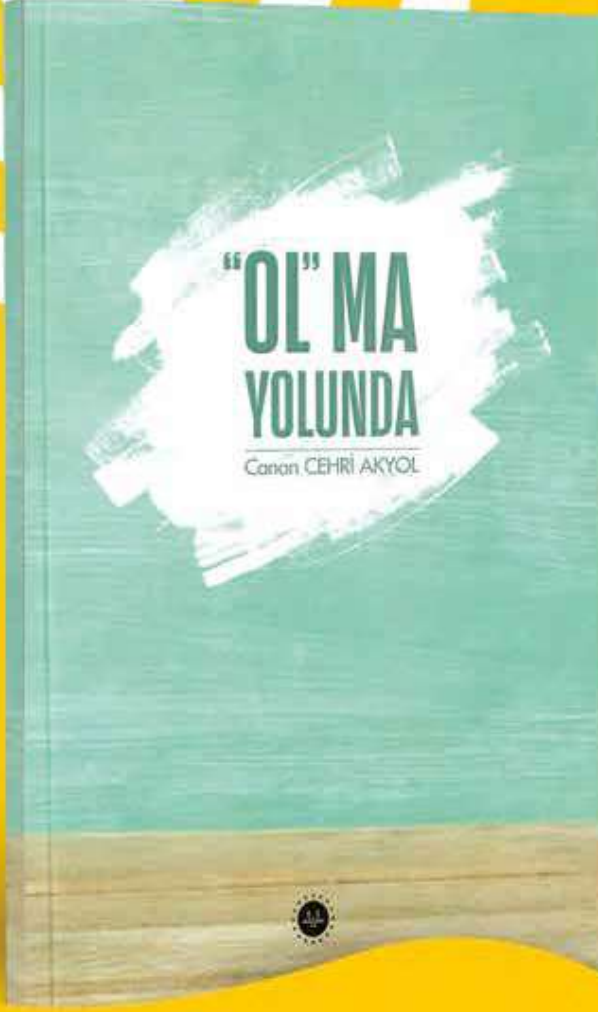
40

ROL MODELLERİMİZ
KARAKTERLERİMİZİN
MİMARLARI MI?

68

TÜKETİM BAĞIMLILIĞINA
KARŞI KANAAT ERDEMİ

YAYINLARIMIZ

“Ol’ma Yolunda” eseri, insanın var olma sürecinde yokluktan varlığa geçiş serüvenini anlatıyor. Aceleci insan, var olanın ardındaki hakikat, şükür ile sabır arasındaki ince çizgi, an’ın insan yaşamında ne ifade ettiği, sevginin birleştirici gücü gibi yaşadığımız pek çok hususu öykülerle dile getiriyor.

Eserdeki öyküler azim, vefa, haset, kibir, yalnızlık gibi her biri farklı tema içererek geniş bir yelpazeyle okura sunuluyor.

www.yayinsatis.diyanet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden
temin edebilirsiniz.

İLK ADIM, SON SİĞINAK: AİLE

Gülhiman HEKİMOĞLU

İnsan, hayat yolculuğuna başladığı ilk andan itibaren bir aidiyet, sığınak ve güven arayışı içindedir. Bu arayışın ilk cevabı, ilk eğitim alanı ve en korunaklı limanı ise ailedir. Aile, yalnızca biyolojik bir birliktelik ya da sosyolojik bir yapı değil; bireyi kişisel olgunluğa, toplumsal hayata ve varoluş gayesine hazırlayan evrensel bir okuldur.

Manevi referansların ışığında bakıldığında ailenin, ilahi bir nizamın ve yaratılış hikmetinin yeryüzündeki en somut tezahürü olduğu görülecektir. İncamızın temel kaynaklarında vurgulandığı gibi aile; insan ruhunun dinginliğe kavuştuğu, hayatın bütününe yayılacak sevgi, şefkat ve merhamet duygularının ilk tohumlarının atıldığı mübarek bir zemindir. Bu yönüyle aile, insanı öncelikle “bencillikten uzaklaşmaya, değer vermeye ve sorumluluk üstlenmeye” hazırlar. İncamızın ve kadim geleneğimizin en temel düsturları, ailenin insanı ahlaki bir olgunluğa, sabra ve fedakârlığa hazırlayan en baştaki gelişim alanı olduğunu açıkça ortaya koyar.

Öte yandan aile, kişiyi içsel olgunluğa hazırlamasının yanında dış dünyayla kurulacak sağlıklı ve adil bağlara da hazırlar. Birey; toplumun bir parçası olmayı, başkalarının hakkını gözetmeyi, paylaşmanın güzelliğini ve sınırlarını ilk olarak aile ikliminde tecrübe eder. Aile içinde edinilen doğru rehberlik ve ahlaki değerler, insanı yaşamı boyunca bir adalet ve vicdan temsilcisi olmaya yönlendirir. Temelleri sağlam atılmış bir yuva, kişiyi modern çağın getirdiği kimlik krizlerine ve toplumsal erozyonlara karşı koruyan en güçlü kalkandır.

Modern çağın, insanı yalnızlaştıran yapısına karşı aile; bireyi hayata, zorluklara karşı dirençli olmaya ve insan kalabilmenin asaletine hazırlar. İlk adımı orada atar, adaleti orada öğrenir, şefkati orada kuşanırız. Çünkü aile, insanı hayatta kalmanın da ötesinde şahsiyetli bir duruşa, erdemli bir geleceğe ve içsel bir huzura ulaştıracak olan asıl hayata hazırlar.

Diyanet Aile Dergisi olarak bu sayıda penceremizi aileye açtık. Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu “Aile İnsanı Neye Hazırlar?”, Selma Maşlak ise “Modern Hayatın Aileyi Dönüştürmesini Bir Roman Üzerinden Değerlendirmek: Kiralık Konak” adlı yazılarıyla aile konusunu iki farklı pencereden bizlere sundular. Din, toplum ve aile içi roller ekseninde günümüz ailesinin imkânlarını ve sorunlarını ise Prof. Dr. Vejdi Bilgin ile konuştuk. Türk diş hekimliği tarihinde Endodonti alanındaki ilk başörtülü kadın profesör ünvanının sahibi Prof. Dr. Fatıma Betül Baştürk ise bu ayki Söyleşi konuğumuzdu.

Dopdolu içeriğimizle sizleri baş başa bırakırken yeni eğitim öğretim döneminin öğrenciler ve veliler için hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Keyifli okumalar.

İLK ADIM, SON SİĞINAK: AİLE

İÇİNDEKİLER

8 MODERN HAYATIN AİLEYİ DÖNÜŞTÜRMESİNİ BİR ROMAN ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRMEK: KİRALIK KONAK
Selma MAŞLAK

12 UZMANINA SORDUK
Şule TÜZÜN

Modernleşme ile birlikte kadın ve erkeğin rollerinde ciddi değişimler görüldü. Bizim gibi ülkelerde hem modernleşmenin göstergesi olarak kadına yeni roller biçildi hem de kadınlar gönüllü biçimde yeni roller edindiler. Kamusal alanda, eğitim hayatında, çalışma hayatındaki bu rol değişimi aynı oranda aile kurumuna yansımada.

16 NESİLLERİ KORUYAN VE KİMLİK İNŞA EDEN BİR MEKTEP: AİLE
Dr. Canan ZERENAY AVAN

18 MANEVİYATIN GÖRÜNMEZ ZEHRİ: BENCİLLİK
Dr. Hüseyin Sırrı SUNAR

20 Bİ' KAHVE?
Gülsüm KARAPINAR

22 HZ.HATİCE'NİN DİLİNDEN PEYGAMBER AHLAKI
Dr. Hüseyin HAZIRLAR

26 ÇOCUK VE ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞI
Doç. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ

30 BABAMIN CEKETİNDEKİ TIKIRTI
Aygül BAKKALOĞLU

34 KALPLERİN VE BEDENLERİN TABİBİ: AKŞEMSEDDİN
Dr. Lamiya LEVENT ABUL

diyanet
aile
dergisi

EYLÜL
2026

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Hamza BAYRAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gülhiman HEKİMOĞLU

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Editör
Mustafa BERK

Yayın Koordinatörleri
Esma TÜRKSEVEN
Şule TÜZÜN
Dudu ALKAN

Sosyal Medya
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik-Tasarım
Arketip Ajans
www.arketipajans.com

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
ailedergisi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları
Facebook: /dibailedergisi
Twitter: /diyanetailedergisi
Instagram: /diyanetailedergisi

04

AİLE İNSANI NEYE HAZIRLAR?

Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

60

HACE-İ EVVELİMİZ: AHMET MİTHAT EFENDİ

Emin GÜRDAMUR

52

DOĞANIN KALBİNDE, TARİHİN İZİNDE: TRABZON

Sümeyya YAMAN

38 UZAY TEKNOLOJİSİ VE TIP

Meryem KILIÇ

40 ROL MODELLERİMİZ KARAKTERLERİMİZİN MİMARLARI MI?

Muhammed Said DURAN

44 PROF. DR. FATİMA BETÜL BAŞTÜRK İLE SÖYLEŞİ

Mahir KILINÇ

İnsan neyi düzenli olarak görüyorsa ona o denli alışıyor. Örnek teşkil etmek önemli. Ebeveynlerin çocuklarına "Namaz kıl!" demelerinden ziyade çocuklarının göreceği yerlerde namazlarını kılıyor olmaları gibi.

48 DANTEL UCUNDA KALAN DÜNYA

Gülây ALBAYRAK

56 DİJİTAL HARCAMALARIN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ

Ahmet Melih KARAOĞUZ

66 DİJİTAL BABA: ORHAN TOKER

Ahmet Mahmut ŞEN

68 TÜKETİM BAĞIMLILIĞINA KARŞI KANAAT ERDEMİ

Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

70 ANADOLU'DA SOSYO-EKONOMİK VE AHLAKİ DÜZENİN İNŞASI: AHİLİK TEŞKİLATI

Ali DEMİRHAN

74 KASLARINIZ SÖZ İSTİYOR: "BİZİ SADECE SPOR SALONUNDA HATIRLAMAYIN!"

Dr. Mustafa YAŞAR

78 BULMACA

Ali OSMANOĞLU

80 KİTAPLIK

Süreyya MERİÇ

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı
TC Ziraat Bankası, Mustafa Kemal
Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler;

Yurt içi: İl Müftülükleri,
İlçe Müftülükleri
Yurt dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri,
Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü: Aylık, Yaygın, Süreli
Yayın, Diyanet Aile Dergisi (Türkçe)
Basım Tarihi: 19.08.2026

Baskı

Başak Matbaacılık
Tanıtım Hizmetleri İth. İhr. A.Ş.
Anadolu Bulvarı Meka Plaza 5/7 7.
Kat Gimat Yenimahalle/Ankara
Tel: 0 312 397 16 17

Yayınlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aile Dergisi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayın organıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

AİLE İNSANI NEYE HAZIRLAR?

■ Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU

A

ile, insanın temel ihtiyaçlarının karşılandığı, sığındığı ve korunduğu güvenli liman olarak tanımlanır. Ancak bu tanım, onun asıl işlevini görünmez kılar. Çünkü insan, aile içinde sadece korunmayı değil başkalarının hakkını gözetmeyi, birlikte yaşamayı, gücünü-yetkisini sınırlandırmayı, adaletli-

merhametli davranmayı, kendini inşa etmeyi ve kendi benliğinin dışına taşmayı öğrenir. Aile, kişinin başkalarıyla birlikte var olabilmesi için eğitildiği ilk sosyalleşme mektebidir. O, insanın içinde doğup geliştiği ve henüz iradesi eğitilmeden önce hazır bulduğu temel kalıpları edindiği yerdir. İnsan, ailesini seçerek dünyaya gelmediği için kendisini hazır bir hayatın, köklü bir hafızanın ve geliştirici bir sorumluluk ağının içinde bulur. Dolayısıyla o; önce kendi başına var olup sonra ilişkiler kuran bağımsız bir özne değil başlangıçtan itibaren ilişkiler ağının içinde şekillenen bir varlıktır. Bu irade dışı durum, insanın ilk hayat dersini oluşturur. Zira insan, hayatta her kararının kendi tercihiyle şekillenmediğini, aksine yerleşik bir düzende inşa edildiğini fark eder. Anne babasını, kardeşlerini ve akrabalık ilişkilerini kendisi seçmediği hâlde onlara karşı sorumluluk üstlenmeyi öğrenir. Bu yüzden aile, özerkliğin ancak bağlılık ve aidiyetle anlam kazanabileceğinin fark edildiği yerdir.

Ailenin kurucu unsuru olan nikâh, hukuki bir akit olmakla birlikte sadece bununla açıklanamaz. Nitekim o, “sapasağlam bir söz (*misak-ı galiz*)” olarak nitelendirilir (Nisa, 4/21). Bu niteleme, evliliğin sıradan bir sözleşmenin ötesinde bir başkasının hayatına karşı üstlenilen derin sorumluluğuna işaret eder. Hukuki bir akit, tarafların belirli hak ve yükümlülüklerle birbirine bağlandığı, sınırları önceden çizilmiş bir bağlantı kurar. Oysa nikâh, bunun ötesinde bir ahitleşmeyi ve bir emanet devrini içerir. Nikâh, romantik bir başlangıçtan ziyade gündelik hayatın içinde çeşitli yönleriyle zorluk ve kolaylıkların tezahür ettiği uzun soluklu beraberliğin ilk adımdır. O; sevgiyi, saygıyı, sabrı, süreklilik duygusunu ve başkasına karşı yüklenilen taahhüdün ne anlama geldiğini öğretir. Böylece insan, kendi tercihlerini, önceliklerini ve konforunu başkasının hayatıyla birlikte düşünmeye başlar.

Yüce Allah, “Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda

iyi düşünen kimseler için dersler vardır.” buyurur (Rum, 30/21). Ayette geçen “*liteskünû ileyhâ*” nitelemesi, kişinin fiziksel olarak bir arada bulunmanın ötesinde eşinin yanında huzur bulmasını ve sükûnete kavuşmasını ifade eder. Bu bakımdan *sekînet*, insanın huzurlu bir yuvada eşinin yanında çekinmeden konuşabilmesi, küçümsenmeden var olabilmesi ve zayıflığını gizlemek zorunda kalmadan yaşayabilmesidir. İnsanın huzur bulduğu ortamda maskesini indirebilmesi, yorgunluğunu, kaygısını ve başarısızlığını saklamadan açıklayabilmesi *sekînet*in gündelik hayattaki karşılığıdır. İnsanın kendisini güvende hissettiği bir yuvayı tecrübe etmesi, onun başka insanlarla kurduğu ilişkilerde de güvenli bağ kurabilme kapasitesini güçlendirir. Nitekim kendisini evinde emniyette hisseden insan, toplumsal hayatta güvene dayalı ilişkiler kurmayı; güvenen ve güvenilen bir insan olmayı başarabilir.

Ayette zikredilen *meveddet*, kan bağına dayanmaksızın sonradan kazanılan, iradeyle inşa edilen bir sevgi türüdür. Bu nedenle o, doğuştan gelen muhabbetten farklıdır. Meveddet, hissedilen sevginin zamana yayılan emek, sadakat, ilgi ve güzel muameleyle varlık göstermesidir. Sevgi sözleriyle sevginin gündelik hayattaki karşılığı arasındaki mesafe, gerçek sevginin ölçüsüdür. Nitekim Peygamberimiz, kendisine “Hanımlarımız

hakkında ne buyurursunuz?” diye sorulduğunda, “Onlara yediklerinizden yedin, giydiklerinizden giydirin, onları dövmeyin ve kötülemeyin.” buyurmuştur (Ebu Davud, Nikâh, 40-41). Bu örnek, meveddetin soyut bir duygudan ibaret olmadığını, aksine somut ve gözlemlenebilir davranışlarla varlık bulduğunu gösterir. İnsan, eşine sevgisini davranışlarıyla ve emeğiyle göstermeyi ailede öğrenir. Bu öğrenme biçimi, bireyin aile dışı ilişkilerde de sevgisini eylemleriyle örnekendirip yaşatmasını sağlar.

Hastalık, yorgunluk ve yaşlılık gibi hayatın beklenmedik zorluklarıyla karşılaşan zamanlar, insanın her zamankinden daha çok desteğe ihtiyaç duyduğu dönemlerdir. Yoğun ihtiyaç zamanlarında ailenin vazgeçilmezliği, insanın her zaman güçlü ve bağımsız bir varlık ol(a)madığının kabulünü gerektirir. Nitekim aile, kırılganlığın ve karşılıklı bağıllığın da öğrenildiği yerdir. Bu bakımdan rahmet; zayıflık ve kırılganlık anında yük olarak görülmemesi güvencesidir. İnsan bu güvenceyi ilk kez ailede tecrübe eder. Bir çocuğun hastalandığında, bir ebeveynin yaşlandığında ve bir eşin yorgun düştüğünde karşılaştığı muamele, o kişinin hayatın geri kalanında kırılganlığını nasıl algılayacağını şekillendirir. Yetişkinlerin rahmet örneklerini görerek büyüyen çocuk, kendi zayıflığını gizlenmesi gereken bir kusur

değil hayatın doğal işleyişinin bir parçası olarak görmeyi öğrenir.

Aile adaletin, istişarenin, sorumluluğun ve farklılıkların birlikte yaşayabilmesinin ilk defa tecrübe edildiği yerdir. Çocuklar, farklı karakterleri ve beklentileriyle bir arada yaşamayı öğrenirken ebeveynler de aralarındaki hak ve sorumlulukları adilane paylaşmayı burada tecrübe eder. Birey ailede öğrendiği adaleti, sabrı ve empatiyi zamanla kan bağı dışındaki insanlara da genişletmeyi başarabilir. Nitekim Hz. Peygamber’in “Hepiniz birer sorumlusunuz ve hepiniz yönettiklerinizden mesulsünüz...” (Buhari, İstikraz, 20) buyurarak aile içi rol ve sorumluluk paylaşımını bir tahakküm aracı olmaktan

» Gerçek sevgi, karşımızdakinin bize ait olmayan, kendine has ve saygıdeğer bir şahsiyete sahip olduğunu kabul etmektir. Bu ayrım, ailenin insana öğrettiği en zor ve en olgunlaştırıcı derslerden biridir. Çünkü sevmek, kontrol etmekten vazgeçmeyi gerektirir.

çıkarması, bu genişliğe işaret eder. Böylece aile, insanı büyük insanlık ailesi içinde “*şahsiyetli özne*” rolüne hazırlayan eşsiz bir ahlak mektebine dönüşür.

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) örnek aile hayatı, otoriteyi nasıl kullandığı üzerinden de okunabilir. Resulullah (s.a.s.) kendi işini kendisi görmeye çalışır hatta elinden geldiğince ev işlerine yardım ederdi (Buhari, Ezan, 44). Kendisine hizmet etmek isteyenler bulunmasına rağmen kendi işini kendisinin görmesi, otoritenin başkalarına iş yükleyerek değil bizzat paylaşılarak tesis edildiğini gösterir. Bu davranış, buyurmak yerine istişare etmeyi ve evin işlerine bizzat katılmayı tercih eden bir liderlik anlayışını yansıtır. Nitekim Hudeybiye Antlaşması sonrasında ashabin bazı emirlere isteksiz davrandığı kritik anda, üzüntüsünü eşi Ümmü Seleme’ye anlatmış, onun tavsiyesi doğrultusunda hareket etmiş ve bu tavsiye ile sorunu çözmüştür (Buhari, Şurut, 15). Bu örnek, Hız. Peygamber’in eşinin fikirlerini, sadece aileyi ilgilendiren konularda değil kamusal ve siyasi bir meselede de önemseydiğini, kararları tek başına almadığını ve güç kullanımını nezaketle sınırlandırdığını gösterir. Yine Hız. Peygamber’in “Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en iyi olanınızdır. Ben de aileme karşı en iyi olanıyım!..” (Tirmizi, Menakıp, 63) ve “Müminlerin iman bakımından en olgun olanları, ahlaki en iyi olanlarıdır. Sizin en

hayırlılarınız da hanımlarına karşı en iyi davrananınızdır.” hadisleri (Tirmizi, Rada, 11), hayrın ölçüsünü toplumsal görünürlükten ziyade ev içi davranışlarla ilişkilendirdiğinin göstergesidir.

Eşi ve çocukları; kişinin mülkü, başarısının göstergesi ya da yarım kalmış hayatının telafi aracı değildir. Sevgi ile sahiplenme arasındaki çizgi, çoğu zaman fark edilmeden aşılır. Bununla birlikte karışımızdaki kendi tasavvurumuza uydurma çabası, sevgi kisvesi altında bir tahakküm biçimine dönüşebilir. Bir ebeveynin çocuğunu, kendi gerçekleştiremediği hayali gerçekleştirmek ya da bir eşin diğerini kendi beklentilerine göre biçimlendirmeye çalışması, bu sınırın aşıldığı yaygın örneklerdir. Oysa gerçek sevgi, karışımızdaki bize ait olmayan, kendine has ve saygıdeğer bir şahsiyete sahip olduğunu kabul etmektir. Bu ayırım, ailenin insana öğrettiği en zor ve en olgunlaştırıcı derslerden biridir. Çünkü sevmek, kontrol etmekten vazgeçmeyi gerektirir. İnsan, sevdiği kişiyi olduğu gibi kabul etmeyi öğrendiği ölçüde, ailenin dışındaki insanlarla kurduğu ilişkilerde de onları kendi kalıplarına sokma ihtiyacından kurtulur. Çocuk, doğruluğu nasihatten ziyade ev içi davranışlarda, adaleti sözden ziyade aile içindeki paylaşımlarda, merhameti öğütten ziyade kendisine gösterilen iyi muamelede öğrenir. O, kendine gösterilen

sabrı ve nezaketi söylem olarak değil; bir davranış modeli olarak tanır ve yetişkinlikte bu tanıklığı davranışlarının ölçüsü hâline getirir. Ebeveynlerin birbirlerine muamelesi, çocuğa verilen her türlü sözlü nasihatten çok daha etkili bir öğretmendir. Zira terbiye, sözle değil davranışla gerçekleşir. Ev içinde fiilen yaşanan ahlak, sözlü öğütten çok daha kalıcı izler bırakır.

Özetle aile, sadece temel ihtiyaçların karşılandığı bir sığınak değil insanı başkalarıyla birlikte yaşayabilecek şahsiyetli bir bireye dönüştüren ilk sosyalleşme ortamıdır. Sekinette güveni, meveddette emeği, rahmette kırılanlığı ve paylaşmayı öğrenen insan, bu tecrübeyi zamanla kan bağının ötesine, büyük insanlık ailesine doğru genişletir. Hız. Peygamber’in aile hayatındaki istişareci, merhametli ve mütevazı tutumu, bu genişlemenin nasıl mümkün olabileceğinin örneklerini sunar. Onun özel hayatındaki adalet, sabır ve nezaket, ashabinın toplumsal hayatta sergilediği tutum ve davranışların modeli olmuştur. Örnek aile, bireyi; adaletin, sorumluluğun ve müşterek yaşamın gerekleriyle daha büyük bir hayata hazırlayan küçük bir ümmettir. Bir toplumun ahlaki karakteri, kendisini oluşturan yuvalarda sessizce örülür. Ve ailede tecrübe edilen her erdem, insanlığın ortak hafızasına ve değer havuzuna eklenen küçük ancak kalıcı katkının mayasını oluşturur.

MODERN HAYATIN
AİLEYİ DÖNÜŞTÜRMESİNİ
BİR ROMAN ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRMEK:
**KİRALIK
KONAK**

■ Selma MAŞLAK

Gündelik hayat rutinin alanıdır. Tekrarlardan, sıradan işlerden, alışkanlıklardan, zevklerden oluşur. Her gün sabah kalkar, işimize ya da okulumuza gideriz. Kahvaltılarımız, akşam yemeklerimiz, aile yaşamımız, eğlencelerimiz, güldüğümüz ya da ağladığımız şeyler birbirine benzer. Bütün bu sıradanlığın içinde biz farkında olmasak da aslında gündelik hayat iş, eğitim, doğum, ölüm, evlilik, boşanma gibi her türlü toplumsal ve ekonomik durumu anlamada ve tespit etmede başvuru alanıdır. Özellikle modern hayatın birey ve aile üzerindeki tesirini görmenin en kestirme yolu gündelik hayata bakmaktır.

Modern hayat çoğu zaman bir girdaba benzetilir. Sanayileşmeyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümler âdeta domino etkisi meydana getirmiş, döne döne toplumun en küçük yapı taşı dediğimiz aileye kadar dayanmıştır. Sanayileşme neticesinde insan tüketebileceğinden çok daha fazlasını üretmeye başlamıştır. Bunun neticesinde yeni bir iktisadi hayat; bunun neticesinde kentleşen şehirler, kalabalıklar; bunun neticesinde yeni ihtiyaçlar, dünyevileşme; bunun neticesinde bireyselleşme, yabancılaşma... Ve tabii ki ailenin dönüşümü...

Modern dünyanın belirgin özelliklerinden olan dünyevileşme ve rekabet ailenin de içine sızdı. Eşler birbirini sığınacak, zor zamanda yaslanacak güvenli alanlar olarak değil yarışılacak rekabet

edilecek sürekli iddialaşacak kişiler olarak görmeye başladı. Bu rekabet öyle bir hâl aldı ki ailenin içinden taşıp diğer ailelerle rekabete; alınan eşyaların, gidilen tatillerin hatta neredeyse “başarı projesi” olarak yetiştirilen çocukların birbiriyle kıyaslanmasına kadar dayandı. Diyebiliriz ki modern aile modeli, insana değer üretmeyi değil rekabet üretmeyi öğretti. Oysa bunların aksine bildiğimiz şöyle bir gerçek var; aile, peygamber ocağıdır. İslam medeniyetinin kuruluşunda vahiy, önce bir “hane”ye inmiştir. İlk iman, bir aile içinde kök salmıştır. İlk dayanışma bir evde başlamıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) omuzlarındaki ağır yükü Hira Mağarası’ndan indiğinde onu ilk karşılayan, sakinleştiren, ona güven veren eşi Hz. Hatice’dir. Ayrıca peygamber ocağındaki aile modeli, ekonomik açıdan refah merkezli bir aile modeli de değildir. Tam tersine, çoğunlukla maddi yoksunluk içindedir. Fakat bu evlerde bir anlam, bir değer arayışı vardır. Bugün, modern toplumun kaçırdığı nokta budur.

Bu bahsettiğimiz kaçırılan “anlam”ı görmenin en kestirme yolu, daha önce de belirttiğimiz gibi gündelik hayata bakmaktır. Modern hayatın aile üzerindeki olumsuz sonuçlarını ortaya koymada gündelik hayat, âdeta bir fotoğraf makinesi görevi görür. Bu manada gündelik hayatın maskesini düşüren; en iyi, en net resimleri çeken fotoğraf makineleri romanlardır. Romanlar, modern hayatla birlikte bireyin tabiatından, gelenekten,

Modern hayat çoğu zaman bir girdaba benzetilir. Sanayileşmeyle birlikte yaşanan değişim ve dönüşümler âdeta domino etkisi meydana getirmiş, döne döne toplumun en küçük yapı taşı dediğimiz aileye kadar dayanmıştır.

anlamdan nasıl uzaklaştığını, çoğu zaman sosyolojik bir inceleme alanı olduğunun farkına bile varmadan yapar.

Yakup Kadri

Karaosmanoğlu'nun *Kıralık Konak* adlı romanı bu konuya verilebilecek en iyi örneklerden biridir. Roman 1920 yılında yayımlanır. Tam bir geçiş dönemidir bu yıllar. Köklü bir gelenek üzerine kurulu olan Osmanlı Devleti'nden ulus devlete geçiş arifesidir. O nedenle diyebiliriz ki *Kıralık Konak* "modern" in gündelik hayatı etkilemeye başladığı en erken anlatılardan biridir.

Roman şöyle başlar: "Naim Efendiler bu yaz Kanlıca'ya taşınmadılar. Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki sene içinde pek çok âdetler değişti." Yaz gelmiş, havalar ısınmış, her zaman serinlemek için taşınılan Kanlıca'ya o yaz gidilmemiştir. Bunun ekonomik nedenleri de vardır fakat en önemli neden artık Boğaziçi ve Kanlıca semt olarak eski yaşayışı, geleneği temsil etmektedir. Ve özellikle torun Seniha ona eskiyi hatırlatan her şeyden imtina ediyordur.

Kıralık Konak'ta, toplumsal değişimi bir konak ve onun sakinleri üzerinden okuruz. Konakta Naim Efendi; kızı Sekine Hanım, damadı Servet Bey, torunları Seniha ve Cemil ile birlikte yaşamaktadır. Roman, aileyi, aynı konakta yaşayan fakat gündelik rutinlerinde derin uçurumlar olan, hayata karşı farklı itiyatlar geliştiren üç nesil üzerinden anlatır. Naim Efendi geleneği, Sekine Hanım ve Servet Bey

arada fakat yeni yaşayışa meyilli bir geçiş evresini, Seniha ve Cemil ise her türlü düşkünlükleriyle modern hayatı temsil eder.

Ailenin genç kızı Seniha, hayatta bir değer üretmeyip yalnızca tüketen, tükettiği nispette akranlarıyla rekabet eden ve bundan mutlu olacağını zanneden modern insan prototipidir. Konağa ve ailesine karşı duygusal bağı, aidiyeti zayıftır. Evini bir hapisane, ailesini de kendine ayak bağı olarak görür. En büyük hayali ise bir fırsatını yakalayıp özgürlükler diyarı Avrupa'ya kendini atmaktır. Yakup Kadri, Seniha'nın bu durumunu şu cümlelerle ifade eder: "Avrupa'nın şenlik ve aydınlık şehirleri onu büyümlü bir surette kendine doğru çekiyordu. Çölde yürüyene serap neyse Seniha'ya Avrupa oydu."

Özgürlük, aileleri parçalayan ve zaman zaman ebeveyn ile çocuğu karşı karşıya getiren modern dünyanın en başarılı masallarından biridir. Hepimiz tekiz, biriciğiz, duygumuz, düşüncemiz yalnız bize ait o ayrı. Fakat köksüz, kendi kendine yetişmiş bireyler de değiliz. Aileden hem maddi hem manevi anlamda kopmayı ifade eden Seniha'nın istediği gibi bir özgürlük gerçek özgürlük değildir. Şöyle düşünelim, bir uçurtmanın iplerinden kopması onu özgür yapmaz. Uçurtma kısacık bir süre gökyüzünün keyfini çıkarır, sonra yönünü kaybeder, oradan oraya savrulduktan sonra ya yere düşer ya bir telde takılı kalır. Uçurtmayı tutan o bağ yani

bir aileye bir şehre bir millete bir kültüre ait olma hissi fitridir. Ekşi bir şey yediğinizde dişi kamaşan bir annenizin ve her durumda sizi bağrına basacak dinleyecek sevecek sarıp sarmalayacak bir yuvanızın olması insana güven verir, güç verir, mensup olunan o geniş aile (vatan) ise size hayatta bir istikamet kazandırır. "Ağaç yaprağıyla gürlür." meselesi böyle bir şeydir. *Kıralık Konak*'ta, ne Seniha ne de Seniha'nın ana babası bunun farkındadır. Hatta Seniha kopardığı her bağın yerine görünmeyen başka zincirler takıyordur, bundan da habersizdir.

Romanda dikkati çeken diğer bir durum ise Naim Efendi dışında bütün ev

» Modern dünyanın belirgin özelliklerinden olan dünyevileşme ve rekabet ailenin de içine sızdı. Eşler birbirini sığınlacak, zor zamanda yaslanılacak güvenli alanlar olarak değil yarışılacak rekabet edilecek sürekli iddialaşacak kişiler olarak görmeye başladı.

halkının kendi rutinlerine dokunulmadığı sürece her şeye karşı kayıtsız kalmalarıdır. Roman Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi ve ardından gelen Birinci Dünya Savaşı yıllarını kapsamaktadır. Devletin en zorlu zamanlarıdır. Altı yüz sene ayakta duran bir medeniyet ölüm kalım savaşı vermektedir. Gelin görün ki dışarıda yaşanan bu hengâmeden ne Servet Bey ne Seniha ne kardeşi Cemil etkilenir. İşgal altındaki İstanbul'da partiler düzenleyip balolara katılmaya devam ederler. Hatta bu süreçte Naim Efendi torunlarının aşırı masrafları, "maymun iştahları" neticesinde konak dışındaki tüm mal varlığını elinden çıkarmak zorunda bile kalır. Burada özellikle Seniha'nın savaşa karşı kayıtsızlığı hat safhadadır. Yakın akrabaları Hakkı Celis'in şehadet haberi bile onu "süsünden, güzelliğinden" alıkoymaz.

Bencilleşen, hem ailesine hem vatanına böylesine kayıtsız kalan Seniha evlenmek de istemez. Naim Efendi ile Seniha'nın bu konudaki fikirleri tamamen birbirine zıttır. Naim Efendi torununun şu cümlelerinden sonra üzüntüsünden hıçkırık nöbetlerine tutulur, günlerce hasta yatar: "... ben kendi hayatımı yaşamak istiyorum. İşte bunun içindir ki sevdiğim bir adamı kendime hayat yoldaşı yapmaktan çekiniyorum; zira bütün zevklerimde, keder ve heyecanlarımda tamamıyla yalnız kalmak, tamamıyla benliğimi muhafaza etmek istiyorum." Seniha kitapta

her şeyin çok hızlı yaşandığı, tüketildiği modern hayatın bir neferidir. Doğaldır ki yuva kurmak istemez çünkü evlilik sorumluluk almaktır; sabır, fedakârlık gerektirir. Bizim kültürümüzde, "pişmek" aile açısından değerli bir kelimedir. Yalnızca mutfak için kullanılmaz. Pişmek aynı zamanda olgunlaşmaktır. O nedenle aile, "ocak"tır. İnsan aile ocağında pişer, fazlalıklarını törpüler, kaba ve katı yanlarını esnetir. Seniha bu "Hamdım, piştim, yandım." geleneğinden çok çok uzaktır.

Kiralık Konak, ailenin dönüşümünü mekân üzerinden de ele alır. Bu en somut en görünür değişimdir. Üç neslin bir arada yaşadığı geniş konak hayatından çekirdek aileyi temsil eden apartman hayatına geçilir. Naim Efendi konağını bırakmaz, koca konakta odaların sessizliğiyle bir başına kalır. Damadı Servet Bey Şişli'de bir apartman dairesi kiralar, karısı ve çocuklarıyla buraya taşınır. Servet Bey, dairenin içini tamamen kendi Avrupalı zevkine göre döşer. Yemek odasını Fransız tarzına uygun mobilyalarla doldurur, kütüphaneye İngiliz üslubunda kanepeler, masalar alır. Böylelikle gelenekseli temsil eden o konaktan kurtulmuş, kendi evini, kendi yaşayışını (!) bulmuştur. Ev kadar evin semti de önemlidir Servet Bey için. Tuttuğu apartmanın bulunduğu cadde onun gözünde "genişliği, gürültüsü, telgraf, telefon, tramvay telleri, otomobilleri, ortasından geçen rayları ile tamamıyla bir Avrupa manzarası"nı

canlandırmaktadır. Bu teknolojik gelişmeleri gözünün önünde, ulaşılabilir kılmak Servet Bey için bir statü belirtisidir. Ancak bunların hiçbiri ailesinin dağılışını önlemeyecektir.

Türk ailesi tarih boyunca farklı kültürlerle temas etmesine rağmen büyük ölçüde güçlü yapısını günümüze kadar devam ettirmiştir. Hatta Türk ailesinin bu durumu Batılıların da takdirini kazanmış, onlara; "Batı'da aile kurumundan başlayarak diğer sosyal müesseselere sirayet eden çözülme sürecini ancak Türkler değiştirebilir. Bu itibarla Türk aile yapısı Batı'da emsal alınmalı ve takdir edilmelidir." dedirtmiştir (*Değişen Toplum ve Aile*, Necmettin Turinay, Akçağ Yayınları, 2020).

Son olarak şunu belirtelim: Burada bir roman üzerinden modern hayatın gündelik aile yaşantısını nasıl dönüştürdüğü üzerinde durduk, olumsuz durumlardan bahsettik fakat bu olumsuz durumlar bizi ümitsizliğe sevk edecek genel bir görüntünün resmi değildir. Çünkü bizde Batılılaşma, parçalı bir görüntü vermektedir yani ülkenin doğusuyla batısı, kentlikle kırsalı, alt sınıfıyla üst sınıfı bu durumdan aynı ölçüde etkilenmemektedir. Aile hâlâ çok büyük ölçüde kutsal kabul edilir. Son yapılan araştırmalarda "Aileyi kutsal bir müessese olarak görüyorum." cümlesine "katılıyorum" cevabı verenlerin oranı yüzde doksandır (*Türkiye'de Ailenin Dönüşümü*, Sinan Yılmaz, Divan Kitap, 2012).

Modernleşme ile birlikte kadın ve erkeğin rollerinde ciddi değişimler görüldü. Bizim gibi ülkelerde hem modernleşmenin göstergesi olarak kadına yeni roller biçildi hem de kadınlar gönüllü biçimde yeni roller edindiler. Kamusal alanda, eğitim hayatında, çalışma hayatındaki bu rol değişimi aynı oranda aile kurumuna yansımadı.

■ Söyleşi: Şule TÜZÜN

Prof. Dr. Vejdi BİLGİN
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Modern hayat insana daha fazla hareket alanı, daha çok seçenek ve daha geniş bir görünürlük sunsa da aile bağlarını aynı ölçüde güçlendirmemektedir. Evler büyürken ortak zamanın daralması, dijital dünyanın mahremiyet sınırlarını zorlaması, kuşaklar arasındaki dil farkının açılması ve aile içi rollerin yeniden tartışılması aileyi çağımızın en önemli meselelerinden biri hâline getirmektedir. Aile; insanın sevmeyi, sorumluluk almayı, sınır bilmeyi ve başkasıyla yaşamayı öğrendiği ilk toplumsal deneyim alanıdır. Bugün aileyi korumak, onu değişen hayat şartları içinde hangi değerlerle ayakta kalabileceğini yeniden düşünmekle mümkündür. Din, toplum ve aile içi roller ekseninde günümüz ailesinin imkânlarını ve sorunlarını Prof. Dr. Vejdi Bilgin'e sorduk.

Kur'an'da aile, "sekînet", "meveddet" ve "rahmet" üzerine kurulan bir birliktelik olarak tanımlanırken modern toplumda aile çoğu zaman hak, özgürlük ve bireysel beklentiler ekseninde konuşuluyor. Sizce bu iki yaklaşım gerçekten birbirinin alternatifi mi? İslam'ın aile tasavvuru modern insanın hak ve özgürlük arayışına nasıl bir yanıt sunuyor?

Aileye bakışımız, baktığımız noktaya göre değişir. Psikolojik açıdan bakarsak sekînet, rahmet, sevgi ön plana çıkar; toplumsal açıdan bakarsak iş bölümü ve rolleri konuşursunuz; hukuki açıdan bakarsak haklardan bahsedersiniz. Dolayısıyla bunlar birbirinin alternatifi değil tamamlayıcısı olan hususlardır. İslam açısından da durum fark etmez. Ancak günümüz modern aile yapısıyla İslam'ın öngördüğü aile yapısı arasında bazı temel farklılıkların olduğunu söylemek gerekir. Modern anlayış bireyi ön plana çıkarır; birey-toplum ikileminde ibre bireyden yanadır. Toplumun çıkarı için birey feda edilemez. Dolayısıyla birey, örneğin, evlenmeye zorlanamaz. Hatta rasyonel seçim teorisine göre bireyler, hayatın diğer alanlarında olduğu gibi evlilik kararı verirken, evliliği sürdürürken, çocuk sahibi olurken bir fayda-zarar hesabı yaparlar ve kendi lehlerine olan durumla hayata devam ederler. Şüphesiz insan bir makine değildir; günümüzde de evlilikler sevgi üzerine kurulur,

eş veya ebeveyn olmanın hem hukuki hem de vicdani sorumlulukları vardır. Fakat bireysel haz ve çıkar daha ön plandadır; birey bunun aksi için zorlanamaz veya suçlanamaz.

İslam bireysel hakları asla reddetmez, bireyi ailenin veya toplumun bir emir kulu gibi görmez ama toplumsal çıkarlara vurgu yapar. Birey, hayatını benmerkezli kuramaz. Kendi bedenine karşı Allah tarafından belirlenmiş sorumlulukları olduğu gibi ailesine, topluma, hayvanlara, çevreye karşı da sorumlulukları vardır. Bu genel anlayış içerisinde İslam insanları evlenmeye zorlamaz ama teşvik eder; evlilik dışı ilişkileri de yasaklar. Evlilik temelde sevgiye, anlayış ve fedakârlığa dayanır. Bu fedakârlık boyutu insanın kişiliğinde ve temel haklarında bir erozyona sebebiyet verebilir mi, bunu ayrıca konuşmak gerekir tabii.

İslam'da aile, yalnızca neslin devamını sağlayan bir kurum değil imanın, ahlakın ve medeniyet tasavvurunun kuşaktan kuşağa aktarıldığı ilk mektep olarak görülüyor. Buna rağmen bugün dinî bilgiye erişim büyük ölçüde dijital mecralara taşınmış durumda. Sizce aile, dinî ve ahlaki terbiyedeki kurucu rolünü hâlâ koruyor mu? Yoksa aile içi dinî otorite, fark edilmeden yeni toplumsal aktörlere mi devrediliyor?

Ailenin psikolojik ve toplumsal işlevlerinin yanında bir de eğitsel işlevi söz konusu. Aile, bireyin toplumun

ortalama bir üyesi olmasının, toplumsal norm ve rolleri içselleştirme sürecinin -ki biz buna sosyalleşme diyoruz- en temel aracıdır. Ailede edinilen bilgi ve görgü geniş bir alana yayılır, kalıcıdır, kolay kolay unutulmaz. Bu yüzden ailedeki sosyalleşme, "asli sosyalleşme" diye isimlendirilir. Doğal olarak çocuk ilk dinî bilgisini ailesinden alır, ilk dinî yaşantıları aile içinde geçer. Bu dinî bilgiler çoğu zaman okullarda ya da kitaplarda yazıldığı kadar derin değildir ama çocuğun zihin dünyasının açıldığı ilk evreye denk geldiği için çok yoğun duygular uyandırır. Kanaatimce aile, çocuğun ilk dinî bilgisini aldığı yer olma özelliğini koruyor. İleriki yaşlarda bu rol okullara, hocalara veya kitaplara devredilirken günümüzde dijital kanallara devrediliyor.

Bugün artık "ahlaksızlık"tan söz etmiyoruz zira ahlaksızlık da bir ahlakın varlığına atıfta bulunur, esas ahlakın ortadan kalkması sürecine şahitlik ediyoruz.

Ailenin her yaşta çocuk üzerinde dinî bilgi açısından yönlendirici olması zaten beklenemez. Mesele, çocukluk ve ilk gençlik evresinde ailenin rolüdür. Eskiden dinî bilgisi zayıf olan ailelerde yetişen çocuklar, ilkokul çağlarında yaz Kur'an kurslarında biraz dinî eğitim görürlerdi. Şimdi ise anaokulu çağında çocuk dinî bilgiyle karşılaşabiliyor. Fakat dışarıdaki din eğitimi, faydalı yönleri yanında formasyonsuz ellerde yanlış bilgilendirme, çocuğun psikolojik gelişim evrelerini bilememe, çocuklar arası rekabet gibi hususlarla olumsuz da olabilir. Bilgili ve bilinçli bir ebeveyn gözetiminde evdeki dinî yaşantı rakipsizdir. Anne babalar sağlıklı, beslenmeyle ilgili konularda bilgilendikleri, bu bilgilerini ev hayatlarında uyguladıkları gibi dinî konularda da bilgilenebilir, din eğitimi sadece okullara bırakmamalıdır.

Din sosyolojisi ve İslam ahlaki açısından "aileyi korumak" ne anlama gelir? Sadece nikâh akdinin ve evliliğin biçimsel devamlılığını sağlamak, aile içindeki bireylerin haysiyet, güvenlik ve haklarından bağımsız düşünülebilir mi?

Eskiden kitaplarımızda "Aile toplumun temel taşıdır." şeklinde ifadeler yer alırdı. Sosyolojik açıdan bu doğrudur zira toplumsal roller, normlar en temelde aile aracılığı ile aktarılır. Bundan dolayı 1960'larda Frankfurt Ekolü kuramcıları, mevcut toplumda köklü bir değişim, bir devrim yaşanması için önce geleneksel

aile yapısının çözülmesi gerektiğini savunuyorlardı. Travmatik olmadıktan sonra, özellikle çocuk için en sağlıklı ortam aile ortamıdır. Fakat aile marazi ilişkiler üzerine kurulmuşsa, bir taraf bu ilişki içerisinde bedenî ve psikolojik olarak zarar görüyorsa bazen de doğrusu ayrılmaktır. İslam, orta yolu benimseyen bir din olarak boşanmanın olabileceğini kabul etmiştir. Bunu özellikle vurguluyorum; örneğin, Katoliklikte boşanmaya cevaz verilmez. Evet, ilişki artık bireylere zarar vermeye başlamışsa "aileyi korumak" adına insanların zulüm görmesine göz yumamazsınız. Aileyi korumak, en başta aile bütünlüğünü korumaktır ama aynı zamanda aile içindeki ilişkinin sağlıklı olması için çaba göstermek şeklinde de bir yorum yapabiliriz. Annelerimizden, ninelerimizden hareketle konuya baktığımızda geçmiş ailelerin çok da sağlıklı bir yapıda olduğunu söylemek kolay değil. Günümüzde ise çok kırılabilir, ben-merkezli, kolay vazgeçilen evlilikleri sosyolojik açıdan faydalı görmek mümkün değil. Artan eğitim seviyesi ve dinî bilince bağlı olarak ailelerin daha sağlam daha dengeli olması gerekirken aksi bir durumla karşılaştık. Bunun temel sebebinin de doğrudan eğitim veya ekonomik seviye değil; benmerkezci, hırsçı dünya görüşü ve zayıf kişilikler olduğu kanaatindeyim.

Boşanma, yeniden evlenme, tek ebeveynlik veya evlenmemeyi tercih etme

gibi deneyimler, dinî ve toplumsal çevrelerde çoğu zaman yalnızca bireysel kararlar olarak görülüyor; kişinin ahlakı ve dindarlığı hakkında da bir hükme dönüşebiliyor. Aile biçimleri üzerinden ahlaki bir hiyerarşi kurulmasının dinî ve toplumsal sonuçları nelerdir?

Ahlak, bir toplumda insanların uymak zorunda oldukları eylemler ve kurallardır. Bu kuralların temelinde iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin şeklindeki değer yargıları yatar. Şüphesiz bu değer yargıları ve kurallar toplumdan topluma, dönemden döneme farklılık gösterir. Ülkemizde yakın geçmişte boşanma da özellikle dul kadınların yeniden evlenmesi de toplumca kötü karşılanırdı. Şimdi bu konuda bir değişim görüyoruz, belki yakın gelecekte tek ebeveynlik ve evlenmemek de olağan görülecek. Fakat burada bir tehlikeye dikkat çekmek lazımdır. Eskiden farklı kültürler bağlamında ahlaki kurallar görecelik gösterirdi; şimdi ise aynı kültür içerisinde görecelik yaşanıyor ve bu durum gittikçe derinleşiyor. Din, gelenek veya ideolojiler gibi meta-anlatıların etkisinin zayıfladığı dönemde bir merkez veya mihenk taşından yoksun olan ahlak, insanlığın bilinen tarihinden itibaren var olan aynı ahlak olabilir mi? Bugün artık "ahlaksızlık"tan söz etmiyoruz zira ahlaksızlık da bir ahlakın varlığına atıfta bulunur, esas ahlakın ortadan kalkması sürecine şahitlik ediyoruz. Din ise

**Anne babalar
sağlıkla,
beslenmeyle
ilgili konularda
bilgilendikleri,
bu bilgilerini ev
hayatlarında
uyguladıkları gibi
dinî konularda
da bilgilenmeli,
din eğitimi
sadece okullara
bırakmamalıdır.**

kendisine inananlara bir ahlak dayatıyor. “Dayatma” kelimesini bilinçli olarak kullanıyorum. Çok bireysel durumlar hariç “evlenmemek” dinî açıdan tasvip edilmezken anlayabildiğimiz kadarıyla bugün bireysel bir tercih olarak daha nötr bir yaklaşım görülüyor. Peki, yarın eşcinsel evlilikler de bireysel bir tercih olarak görülecek ve ahlakın kapsamından çıkacak mıdır? Hasılı, toplumda bir ahlak olmak zorundadır, bu meyanda aileye yönelik telkinler normal görülmelidir. Bugün bunlar zaten telkinin ötesine geçmiyor; evlenmediği için veya çocuğuyla yaşadığı için kimseye kötü gözle bakılmıyor. İslam evliliği teşvik ediyor ama evlilik farzdır demiyor;

evlenmemek bir günah değil. Nitekim hiç evlenmeyen âlimlerin olduğunu biliyoruz. Ancak bu durum yani evliliğin terki, yaygınlık kazanmaya başlarsa toplumsal açıdan sonuçları vahim olacaktır. Evlilikler azalınca çocuk sayısı da azalır; doğan çocuklar ise normal bir aile ortamında büyümmez. Bu da psikolojik gelişim, toplumsal normların kabulü, nüfus ve iktisadi açıdan bir nevi kıyamet demek.

Kadının eğitim ve çalışma hayatındaki konumu değişirken erkeklik ve babalık anlayışı aynı hızla değişemiyor. Böyle durumlarda geleneksel görev dağılımı fiilen çözülsün bile onun dinî meşruiyeti devam edebiliyor. Bugünkü ailelerde yaşanan rol çatışmalarının ne kadarı dinin asıl mesajından, ne kadarı din adına sürdürülen kültürel kabullerden kaynaklanıyor?

Evet, modernleşme ile birlikte kadın ve erkeğin rollerinde ciddi değişimler görüldü. Bizim gibi ülkelerde hem modernleşmenin göstergesi olarak kadına yeni roller biçildi hem de kadınlar aldıkları eğitim, geliştirdikleri istidatları ve kazandıkları ekonomik özgürlük ile gönüllü biçimde yeni roller edindiler. Burada rolü, sosyolojik anlamda yani toplumun bireylerden beklediği veya yasakladığı davranışlar bütünü anlamında kullanıyoruz. Kamusal alanda, eğitim hayatında, çalışma hayatındaki bu rol değişimi aynı oranda aile kurumuna yansımada. Şüphesiz kadın,

aile içinde artık daha fazla söz hakkına sahip çünkü daha eğitilmiş ve gelir sahibi ama özellikle çocuk bakımı ve ev işleri söz konusu olduğunda yine ağır yükü üstlenen taraf. Buna “ikinci vardiya” deniyor; günümüz kadını gündüz bir işte, akşam ise evde çalışıyor ve çamaşır, bulaşık makinesi gibi ne kadar araca sahip olursa olsun geleneksel kadınlardan hem mental hem de bedensel anlamda daha fazla yoruluyor. Peki, “Yuvayı dişi kuş yapar.” şeklindeki kültürel kabul dine mal edilebilir mi? Yüksek din eğitimi almamış birisi bu kabulü dine yükleyebilir ancak ilmi haller ve onları okutan hocalar aynı şeyi söylemiyor hatta bizim toplumumuz ile hiçbir şekilde uyuşmayacak biçimde ev işlerinin kadının temel görevi olmadığını söylüyorlar. Buradaki mesele, artık dinin yanlış anlaşılması veya dinin kültürle karıştırılması değil; hızlı toplumsal değişim içerisinde ortaya çıkan anomidir. İster din ister kültürel olsun, toplumsal değerlerimiz, normlarımız ve davranışlarımız değişim içerisinde ama yeni normlar ve roller tam olarak oluşmadı. Anomi yani kuralızsızlık dediğimiz durumu tam olarak yaşıyoruz. Bu problem, yeni bir anlam dünyasının, eğitim felsefesinin, çalışma hayatı ve hukuki alandaki düzenlemelerin ahenkli uyumu ile aşılabılır. Dinî yorumlar ve içtihatlar bu anomik durumun aşılmasına katkıda bulunabilir ama tek başına çözüm olamaz.

NESİLLERİ KORUYAN VE KİMLİK İNŞA EDEN BİR MEKTEP AİLE

Dr. Canan ZERENAY AVAN

Ankara Rıfat Börekçi Dinî İhtisas
Merkezi Eğitim Görevlisi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ
نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا
مَلَائِكَةٌ غِلَظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا
أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

“Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. O ateşin başında gayet katı, çetin, Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır.”

(Tahrim, 66/6)

İnsan, dünyaya gözlerini açtığı anda kendisini bir ailenin içinde bulur. İlk sözlerini ailede öğrenir, ilk sevgiyi ailede tadar, hayata dair ilk değerleri ailede kazanır. Bu sebeple aile, insanın karakterinin, kimliğinin ve dünya görüşünün şekillendiği ilk ve en önemli mekteptir. Kur'an-ı Kerim'in aileye verdiği önem tam olarak bu noktada ortaya çıkar. Nitekim Yüce Allah, “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun...” (Tahrim, 66/6) buyurarak müminlere, kendileri ile birlikte ailelerinden de sorumlu olduklarını hatırlatmaktadır.

Bu ayet, aile kurumunun temel görevlerinden birine işaret etmektedir: Korumak. Burada geçen koruma kavramı “takva” kelimesinin kökenidir. Kastedilen ise insanı; inancını, ahlakını ve şahsiyetini tehdit eden her türlü olumsuzluktan uzak tutabilmektir. Çünkü insanın karşılaştığı en büyük tehlikeler, çoğu zaman dışarıdan gelen maddi tehditler yerine iç dünyasını ve değerlerini aşındıran manevi etkilerden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde çocuklar ve gençler, önceki nesillerin hiç karşılaşmadığı kadar yoğun bir bilgi ve etki bombardımanına maruz kalmaktadır. Dijital medya, sosyal ağlar, popüler kültür ve tüketim odaklı yaşam anlayışı; bireylerin düşünce dünyasını, tercihlerini ve kimlik algılarını derinden etkilemektedir. Böyle bir ortamda aile, bireyi dış dünyanın olumsuz etkilerine karşı koruyan bir sığınak ve güven limanı olma işleviyle her zamankinden daha büyük bir önem kazanmaktadır. Zira aile, insanı ayakta tutan sağlam bir değer zemini ve aidiyet duygusunu besleyen en güvenli yerdir.

Kur'an'da Lokman'ın (a.s.) oğluna yaptığı nasihatler, aile içinde gerçekleşen kimlik ve kişilik inşasının en güzel örneklerinden biridir. Lokman'ın öğütleri dikkatle incelendiğinde onun, evladının inancını güçlendirmeye, ahlakını güzelleştirmeye ve karakterini olgunlaştırmaya çalışan bir eğitimci olduğu görülecektir. “Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma...” (Lokman, 31/13) diye başlayan öğütler; Allah bilinci, sorumluluk duygusu, ibadet alışkanlığı, tevazu, ölçülü davranış ve güzel iletişim gibi hayatın temel değerlerini içermektedir.

Aslında her çocuk dünyaya büyük bir potansiyelle gelir. Bu potansiyelin hangi yönde gelişeceği ise büyük ölçüde içinde yetiştiği aile ortamıyla ilişkilidir. Sevginin, saygının, merhametin ve güvenin hâkim olduğu aileler; öz güveni yüksek, sorumluluk sahibi ve sağlam karakterli bireylerin yetişmesine katkı sağlar. Buna karşılık iletişimin zayıf olduğu, sevgi ve ilginin ihmal edildiği ortamlarda çocuklar farklı arayışlara yönelebilmekte ve kimliklerini başka çevrelerin etkisi altında şekillendirebilmektedir. Bu nedenle aile, sadece aynı evi paylaşan bireylerin oluşturduğu bir birliktelik olarak değerlendirilmemelidir. Aile; değerlerin yaşandığı, davranışların örneklerle öğretildiği ve kişiliğin adım adım inşa edildiği bir eğitim ortamıdır. Çocuklar çoğu zaman anne-babalarının söylediklerinden ziyade yaptıklarını öğrenirler. Bundan dolayı aile içinde sergilenen dürüstlük, merhamet, sabır ve sorumluluk gibi erdemler, çocukların karakter dünyasında kalıcı izler bırakır.

Diğer yandan, aileyi koruyan önemli unsurlardan biri de birlikte geçirilen nitelikli zamanlardır. Herkesin kendi ekranına yöneldiği, ortak sohbetlerin ve paylaşımların azaldığı bir hayat tarzı, aile içindeki bağların zayıflamasına yol açabilmektedir. Oysa güçlü aileler, aynı mekânda sevinçlerini, kaygılarını, umutlarını ve değerlerini paylaşabilen ailelerdir.

Çocukların kendilerini güvende hissetmeleri, duygu ve düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmeleri, aile içindeki bu sağlıklı iletişim ortamıyla mümkündür.

Tahrim suresindeki ilahi çağrı, bugün de bütün canlılığıyla anlamını korumaktadır. Kendimizi ve ailemizi korumak; esasen çocuklarımızı hayata ve ahlaki sorumluluklara hazırlamaktır. Onlara meslek kazandırmak kadar değer kazandırmak, gelecek planları yapmak kadar karakterlerini güçlendirmek de ailelerin öncelikli görevleri arasındadır.

Ailenin eğitimdeki en büyük gücü, çocuklara rol model olmaktır. Çünkü çocuklar, çoğu zaman kendilerine anlatılanı değil yaşadıkları öğrenirler. Anne babanın kullandığı dil, insanlarla kurduğu ilişki, ibadetlere gösterdiği özen, öfke karşısındaki tutumu ve günlük hayattaki davranışları çocuk için sessiz fakat etkili birer eğitim aracına dönüşür. Bu nedenle, çocuklarına değer kazandırmak isteyen anne babaların öncelikle kendi eğitim ve gelişimlerine önem vermeleri gerekir. Zira sabrı öğreten kişinin sabırlı, dürüstlüğü öğreten kişinin dürüst, saygıyı öğreten kişinin saygılı olması beklenir.

Kur'an'da peygamberlerin hayatları incelendiğinde onların aileleri için en güzel örnekler oldukları görülür. Hz. İbrahim'in teslimiyet ve tevhit konusundaki kararlı duruşu, Hz. Yakub'un çocuklarına yönelik samimi öğütleri,

Lokman'ın (a.s.) oğluna hitabındaki şefkatli üslubu ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile fertlerine karşı sergilediği merhamet ve nezaketi aile eğitiminde örnekliğin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim sözün tesiri, onu söyleyen kişinin hayatında karşılığını bulduğu ölçüde artar. Aile içinde verilen eğitimin kalıcılığı, büyük ölçüde ebeveynlerin temsil gücüne ve örnekliğine bağlıdır. Kur'an'ın rehberliğinde şekillenen aileler hem bireylerini koruyan hem de topluma erdemli nesiller kazandıran güçlü kurumlar olmaya devam edecektir.

Yeni eğitim öğretim yılının başladığı bugünlerde çocuklarımızın gönül dünyalarını ihmal etmemeliyiz. Zira eğitim, yalnızca okul sıralarında gerçekleşen bir faaliyet olmamalıdır; onun ilk ve en kalıcı adresi ailedir. Okullarımızın başlattığı eğitim seferberliğine evlerimizde bizler de katkı sunmalıyız. Bunun yolu ise çoğu zaman nasihat etmekten önce anlamaktan geçmektedir. Günümüz çocukları ve gençlerinin en çok ihtiyaç duyduğu şeylerden biri, anlaşılma ve değer gördüklerini hissedebilmektir. Evlatlarımızla kurulacak samimi iletişim ve onların duygu düşüncelerine kulak vermek, eğitim sürecinin temelini oluşturacaktır. Çünkü anlamadan yönlendirmek, dinlemeden öğüt vermek çoğu zaman istenilen etkiyi meydana getirememektedir.

MANEVİYATIN GÖRÜNMEZ ZEHİRİ BENCİLLİK

Dr. Hüseyin Sırrı SUNAR

Ankara Dinî Yüksek İhtisas Merkezi
Müdür Yardımcısı

عَنْ أَنَسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَالَ: "لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ
مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ"

Enes'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre Nebi (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz kendisi için istediği şeyi din kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) iman etmiş olmaz."

(Buhari, İman, 7)

Kendi çıkarlarını ön planda tutarak başkalarının duygularını ve ihtiyaçlarını göz ardı etmek, yalnız kendisiyle ilgilenmek, herkesi ve her şeyi kendi yararına kullanmayı istemek şeklinde tanımlanabilecek olan bencilliğin temelinde insanın yaratılışındaki bazı özellikler yatmaktadır.

İnsan; akıl, öfke, arzu gibi güçlerle ve sevgi, merhamet, korku gibi duygularla yaratılmıştır. Bir bedeni olduğu gibi bir de ruhu olan insanın her iki yönden de kendine has ihtiyaçları bulunur. İnsan ruhu farklı eğilimlerin birleşmesinden oluşur; içinde şeytani ve rabbani eğilimler barındırır. İnsanın, tüm bu yönlerinden kaynaklanan ihtiyaçları vardır. Her insan, kendi yararına olan şeyleri elde etmek ve kendisine zarar verecek şeyleri ortadan kaldırmak dürtüsüyle hareket edecek şekilde yaratılmıştır (*İhya-ü Ulumi'ddin*, 2699). Yaptığı her eylemde, özünde bir çıkar sağlama veya zarardan kaçınma dürtüsüyle hareket eder. Tamamen çıkarsız hareket etmek (hiçbir fayda amacı gütmeyen bir iş yapmak) yalnızca yaratıcıya özgü bir niteliktir (*İhya*, 2727). İslam âlimlerinden Nesefi, insanın bir eylemi yalnızca kendi faydası için (sevap kazanmak, azaptan kurtulmak, övülmek veya vicdanını rahatlatmak vb.) yaptığını açıkça ortaya koymuştur (*Tebşiratü'l-edille*, 2/663). İnsan, bir şeyin faydalı ya da zararlı olduğuna ikna olduğunda bu durum onun iradesini harekete geçirir. Eğer bir engel yoksa bu irade eyleme dönüşür (Kestelî, *Haşiyetü Şerhi'l-akâid*, 118).

Bu dünya bir sınav yeridir. Bu yüzden fayda ile zarar iç içe geçmiş durumdadır. Tamamen zararsız bir fayda ya da tamamen faydasız bir zarar görmek ya çok nadirdir ya da hiç yoktur. Bu açıdan bakıldığında büyük bir fayda elde etmek için küçük bir zararı göze almak ya da gelecekteki büyük ve önemli bir kazanç için şu anki küçük bir zarara katlanmak, insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelecek düşüncesinin sadece bu dünya ile sınırlı kalmayıp ahireti de kapsaması ise bir Müslüman'ın en belirgin özelliğidir. Ahiret kazançları; zaman, miktar ve nitelik açısından dünya ile kıyaslanamaz. Dünya çıkarlarının aksine kalıcı, kesintisiz ve sonsuzdur. Allah'ı görmek ve

O'nun rızasını kazanmak gibi eşsiz değerdedirler.

Bunların gerçek olduğuna inanan ve bu inanca göre nefisini arındırıp eğiten bir Müslüman; bu sayede her türlü fedakârlığa, başkalarını düşünmeye ve canıgönülden paylaşmaya açık hâle gelir. Gerekğinde canını, malını ve dünyalık tüm çıkarlarını gözden çıkarabilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.), "Sizden biriniz kendisi için istediği şeyi din kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) iman etmiş olmaz." buyurarak konunun imanla doğrudan bağını ortaya koymuştur. Alçakgönüllülük, sevgi, dostluk, yardımlaşma, dayanışma, fedakârlık, başkalarını kendinden önde tutma ve cömertlik gibi ahlaki erdemlerin temelinde hep bu iman ve bilinç yatmaktadır.

Buna karşılık bencillik birçok günahın, zulmün ve haksızlığın ana kaynağıdır.

- Bencillik, her şeyden önce kişinin kendisine zarar verir: İnsan ancak içinde yaşadığı toplumla birlikte huzurlu ve mutlu olabilir. Toplumdan soyutlanmış bireylerin huzuru ve mutluluğu yakalaması mümkün değildir. Ayrıca bencil insan, kendini yalnızlığa mahkûm eder. Yalnızlık ise beraberinde birçok psikolojik rahatsızlığı getirir.
- Toplum hayatının düzenini tehdit eder: Toplumsal düzenin can damarı olan yardımlaşma, dayanışma ve iş birliğine engel olur.

Başkalarına zarar verme pahasına sadece kendi çıkarını düşünme anlayışı, kaçınılmaz olarak zulüm ve haksızlıklara yol açar. Bunun sonucunda adalet zedelenir. İnsanlarda "kullanılıyorum/ istismar ediliyorum" duygusu yayıldıkça toplumdaki "yardım etme ve iyilik yapma" arzusu zayıflar ve zamanla yok olur.

Her ne kadar insan nefsi, yaratılışı gereği kıskançlığa ve bencil duygulara yatkın olsa da gerçek iman sahibi olabilmek bu bencilliği aşmakla mümkündür. Dinimiz, insanı kendi içine hapseden bu bencil duyguların panzehri olarak alçak gönüllülüğü ve cömertliği sunar. Unutmamak gerekir ki kibirden uzak duran mütevazı insanlar Allah katında çok daha değerli ve duaları kabul olmaya daha layık kimselerdir. Hayatın gayesi sadece tüketmek değil bereketi paylaşmaktır. Gerçek iyiliğe ve ahlaki olgunluğa ulaşmak da ancak insanın en çok sevdiği, değer verdiği şeyleri Allah rızası için başkalarıyla paylaşabilmesiyle mümkündür.

Bu pencereden bakıldığında insanı ve toplumu çürüten kötü huyların başında cimriliğin geldiği açıkça görülecektir. Öyle ki temel ihtiyaç anında bile elindeki imkânı esirgeyen, örneğin yanı başındaki susuz kalmış birinden bir yudum suyunu sakınan kişi, aslında kendi eliyle ilahi rahmetten mahrum kalmayı tercih etmiş demektir. Oysa İslam, bencilliğin tam

aksine muazzam bir kardeşlik hukuku inşa eder. Bir kul, din kardeşinin yardımında ve desteğinde olduğu sürece âlemlerin rabbi olan Allah da onun yardımcısı olmaya devam eder.

Bu yardımlaşma ve dayanışma sadece maddi imkânlarla da sınırlı değildir; bencilce davranmayıp bilgi ve tecrübeyi paylaşmak da bu sorumluluğun bir parçasıdır. Kendisine fikir danışan, akıl sormaya gelen bir kişiye doğru ve samimi görüşü bildirmek her mümin için kaçınılmaz bir görevdir. İnsan, ellerini semaya açtığı da sadece kendisini düşünmemeli, dualarında bile bencillik yapmaktan özenle kaçınmalıdır. Çünkü müminler, acıyı da sevinci de ortaklaşa yaşayan, birbirine sınırsız bağlı tek bir beden gibidir.

Bencillik, her şeyden önce kişinin kendisine zarar verir: İnsan ancak içinde yaşadığı toplumla birlikte huzurlu ve mutlu olabilir. Toplumdan soyutlanmış bireylerin huzuru ve mutluluğu yakalaması mümkün değildir.

Bİ' KELİME

Akroter

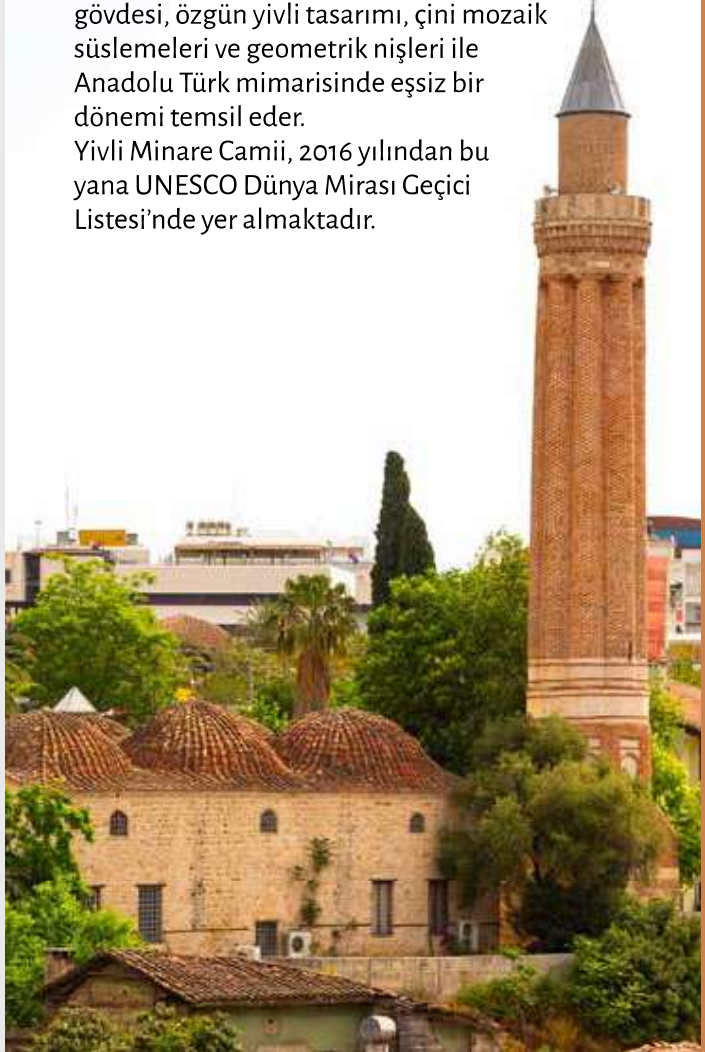
Akroter, antik mimaride eğimli çatıların köşe bölümlerine ve mahya kiremitlerinin son bulunduğu en üst tepe noktalarına yerleştirilen, yapıları daha anıtsal ve görkemli gösteren mimari terrakottalardır (pişmiş toprak). Bir kaide üzerine oturtulan bu bezeme elemanları; boyalı kabartmalar, büyük figürler ya da doğrudan plastik heykeller biçiminde tasarlanmıştır. Üretimlerinde yaygın olarak pişmiş toprak tercih edilse de mermer veya taş malzemelerin kullanıldığı tasarımlar da mevcuttur. İşlevsel bir zorunluluktan ziyade estetik değer katma amacıyla çatılara yerleştirilen akroterler, aynı zamanda yerel siyasi gücün somut birer dışa vurumudur. Kutsal alanların sınırlarını belirleme işlevinin yanı sıra kötü güçlerden koruyucu dinî anlamlar da taşırlar. Troas Bölgesi'ndeki arkaik dönem kentlerinde yapılan araştırmalar, Küçük Asya çatı geleneğinde bu öğelerin sanılan aksine son derece yaygın ve etkin bir şekilde kullanıldığını kanıtlamaktadır.

Yivli Minare Camii

Bİ' ESER

Antalya'nın tarihî kent merkezi olan Kaleiçi'nde konumlanan Yivli Minare Camii, Anadolu Selçuklu hükümdarı I. Alaaddin Keykubat döneminde (1220-1237) inşa edilmiş anıtsal bir yapıdır. Zamanla etrafında medreseler, hamam, mevlevihane ve türbelerin şekillenmesiyle zengin bir külliye dönüşmüştür. Cami, altı kubbeli ibadet mekânı tasarımıyla Anadolu'daki çok kubbeli cami tipinin günümüze ulaşan en eski ve en değerli örneği olarak kabul edilmektedir. Yapıya adını veren ve Antalya'nın sembolü haline gelen otuz metre yüksekliğindeki minare ise mimari açıdan tam bir şaheserdir. Blok kesme taş kaide üzerinde yükselen kırmızı tuğlalı dilimli gövdesi, özgün yivli tasarımı, çini mozaik süslemeleri ve geometrik nişleri ile Anadolu Türk mimarisinde eşsiz bir dönemi temsil eder.

Yivli Minare Camii, 2016 yılından bu yana UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde yer almaktadır.

Çekimlerde Neden Yeşil Perde Kullanılır?

Film perdesi, insan ten renginde ve saçında doğal olarak yeşil tonlarının bulunmaması nedeniyle yeşil olur. "Chroma key" adı verilen bu özel sinema tekniği, oyuncularını arka plandan tamamen ayırmayı amaçlar. Yeşil renk spektrumu, insan derisindeki kırmızı ve kahverengi tonlarına en zıt renktir. Bu büyük zıtlık, modern montaj yazılımlarının oyuncuya hiçbir zarar vermeden arkadaki fonu kolayca silmesini sağlar. Ayrıca günümüz dijital kamera sensörleri, yeşil renge karşı diğer tüm renklerden çok daha hassastır. Yeşil rengin yüksek ışık yansıtma gücü, stüdyolarda daha az teknik aydınlatma ve maliyetle gölgesiz, temiz çekimler yapılmasına olanak tanır. Sonuçta inanılmaz derecede benzersiz ve gerçekçi dijital dünyalar böyle zahmetsizce elde edilmiş olur.

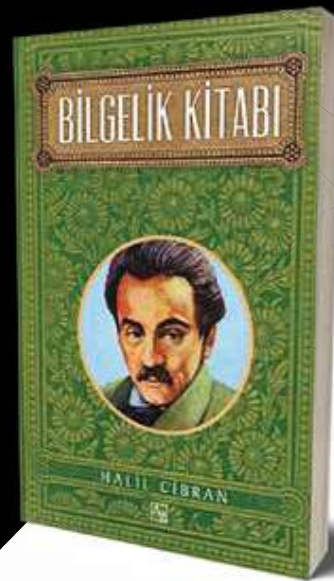

Bir Enerji İksiri: Fok Balığı Sütü

Fok balığı sütü, dondurucu kutup şartlarında yavrunun hayatta kalmasını sağlayan, türün yaşam stratejisine göre değişen mucizevi bir besindir. Karasal memelilerin aksine, fok sütleri genel olarak neredeyse hiç karbonhidrat ve laktoz içermez. Buz üstünde yaşayan foklar emzirme süresince hiç beslenmedikleri için kendi vücut yağlarını eritirler. Bu yüzden sütleri dış macunu kıvamındadır, %40 ila %61 oranında rekor yağ ile %10-12 protein içerir. Bu ultra yağlı süt sayesinde, buz kütlelerinde doğan kukuletalı foklar memeliler dünyasının en kısa emzirme süresine sahiptir; yavrularını sadece 4 günde jet hızıyla büyüterek süttan keserler. Buna karşın, korunaklı mağaralarda yaşayan Akdeniz fokları yavrularını 4-6 hafta boyunca emzirirken ılıman iklimlerde yaşayan ve emzirme döneminde denizde avlanmaya devam eden kulaklı foklarda süre 18 aya kadar uzayabilir. Bu türlerin sütlerindeki yağ oranı ise aceleleri olmadığı için çok daha düşüktür (%20-%30). Kısacası fok sütü, coğrafi şartlara ve türe göre ayarlanan dinamik bir yaşam iksiridir.

Kalp kırıp da gurur yapandan, haksızken haklı olmaya çalışandan, yanlış doğru diye sana diretenden, kibri ni terk etmeyip büyüklük taslayandan, sevgine öfkeyle, yıkıcılıkla cevap verenden, minnet ve vefa duygusunu bilmeyen insanlardan uzak duracaksın...

Bilgelik Kitabı,
Halil Cibran

HZ.HATİCE'NİN DİLİNDEN PEYGAMBER AHLAKI

■ Dr. Hüseyin HAZIRLAR

Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

610 yılının Ramazan gecelerinden biriydi. İnsanlardan uzaklaşıp tefekküre dalmayı alışkanlık hâline getiren Peygamberimiz, yine Hira'nın sessizliğine sığınmıştı. O gece, insanlığın gidişatını değiştirecek büyük bir buluşmaya, vahiy meleği Cebrail aracılığıyla ilk vahye muhatap oldu. Bu eşsiz karşılaşmanın heyecanı ve ağırlığıyla kalbi titriyor, ruhu daha önce hiç hissetmediği tarifsiz duygularla sarsılıyordu. Hemen evine, en güvendiği limana; Hz. Hatice'nin yanına döndü. Yaşadıklarını ona anlattığında sesinde endişe, yüzünde derin bir şaşkınlık vardı. Hz. Hatice, eşinin güzel ahlakını, dürüstlüğünü ve merhametini herkesten daha iyi biliyordu. O'nun sözünde doğruluk, davranışında nezaket, insanlarla muamelesinde derin bir zarafet görmüştü. O, hiçbir zaman hak ve hakikatten ayrılmamış, kimseye zulmetmemiş, kimsenin

gönlünü incitmemişti. Hz. Hatice, böylesine yüce meziyetlerle dolu bir insanın Allah tarafından yalnız bırakılmayacağına bütün benliğiyle inanıyordu. Bu yüzden ona muhabbetle ve güvenle şöyle seslendi: "Allah'a yemin ederim ki Rabb'in, seni asla mahcup etmez. Çünkü sen akrabayı gözetirsin; ihtiyaç sahiplerine el uzatır, kimsesizlerin yükünü omuzlarsın. Aç olanı doyurur, açıkta kalanı korursun. Misafirini en güzel şekilde ağırlayarak ikramda bulunur, darda kalanların yardımına koşarsın." (Buhari, Bed'ü'l-vahy, 1; Müslim, İman, 252) İşte Hz. Hatice'nin Allah Resulü hakkındaki şahitliği buydu. Peygamberlikten önce de O, insanların güvendiği, kendisini emniyette hissettiği, iyiliği hayatının merkezine yerleştiren örnek bir şahsiyetti. Bu sebeple Hz. Hatice, "Allah seni asla mahzun etmez." diyerek yalnızca eşini teselli etmemiş; onun doğruluğuna,

güvenilirliğine, akrabalık bağlarını gözetmesine, muhtaçlara yardım etmesine ve hak ile adaletten ayrılmayan üstün ahlakına şahitlik etmiştir. Nitekim Cenab-ı Hak inançta, ibadette ve ahlakta istikameti öğretmek üzere Hz. Peygamber'i (s.a.s.) "üsve-i hasene" kılmış; sırat-ı müstakimin tüm erdemlerini onun şahsında ortaya koymuştur. O, ilahi mesajı sadece tebliğ etmemiş, hayatının her alanında temsil etmiştir. Bu yüzden onun hayatı, belli bir döneme ait değil; her çağda insanlığa yol gösteren bir ahlak çağrısıdır.

Güzel ahlak, insanın kendisiyle, diğer insanlarla ve bütün varlık âlemiyle ilişkilerini şekillendiren değerler

”

İyilik, merhametli bir kalbin insana ve hayata yansıyan en güzel meyvesidir. Yetime kardeş, yoksula sevinç olmak, mazluma el uzatarak her cana şefkatle yaklaşmaktır. Bazen bir ihtiyacı gidermek bazen bir gönle dokunmak bazen de "yanındayım" diyebilmektir.

”

bütünüdür. Bireyin iç dünyasını inşa ettiği gibi toplumun huzur ve düzenini de güçlendirir. Bu sebeple güzel ahlak, hem bireysel hem de toplumsal huzurumuz için vazgeçilmezdir. “Sen elbette yüce bir ahlak üzeresin.” (Kalem, 68/4) ve “Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim.” (İbn Hanbel, II, 381) hakikati, Peygamberimizin (s.a.s.) yüce ahlakı tamamlamak üzere gönderildiğini göstermektedir. Nitekim O (s.a.s.), insanları imana ve erdemli bir hayat sürmeye davet etmiş; Kur’an’ın hayata yansıyan canlı bir örneği olmuştur. Zira fazilet ve erdemin somutlaşmış hâli olan örnek hayatı, asırlar öncesinden bugüne uzanan bir ahlak mektebi olarak insanlığa yol göstermeye devam etmektedir.

Rahmetle Akrabalık Bağlarını Örmek

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) güzel ahlakının belirgin tezahürlerinden biri insanlarla kurduğu güçlü ve merhamet eksenli ilişkilerdir. Onun ahlakında yakınlık, sadece kan bağıyla sınırlı değil vefa, sorumluluk ve rahmetle beslenen bir gönül bağıydı. Bu anlayışın ilk ve en tabi halkasını ise akrabalık ilişkileri yani sıla-i rahim oluşturmaktadır. Sıla-i rahim, akrabalarımıza sevgi ve merhametle yaklaşmaktır. Onların sevinçlerine ortak olmak, hüznelerini paylaşmaktır. Hâl hatırlarını sormak, davetlerine icabet etmek, iyiliği tavsiye etmek, kötülüklerden sakındırmaktır. Sıla-i rahim, yalnızca maddi yardımdan ibaret değildir;

kimi zaman bir selam, gönül alıcı bir söz, içten bir tebessüm kimi zaman da ihtiyaç anında uzanan bir yardım eli olarak hayat bulur. İhmal edilmiş bir hâl hatır sormak, ertelenmiş bir ziyaret yapmak, kırılganlıkları onaran bir adım atmak ya da sessizce destek olmak sıla-i rahmin en güzel tezahürlerindendir.

Resulullah'ın hayatı samimi ve sıcak akraba ilişkileriyle doludur. O vefayı, merhameti ve diğerkâmlığı akrabalık hukukunun merkezine alarak cömertliği, nezaketi ve fedakârlığıyla yakınlarına güven veren; iyi ve kötü günlerinde yakınlarını yalnız bırakmayan örnek bir akrabaydı. Gerek nesep gerekse evlilik dolayısıyla akrabası olduğu kişilere, hatta herhangi bir şekilde irtibatı olan bütün insanlara destek vererek sevgi ve şefkat göstermiştir. Onların maddi ve manevi ihtiyaçlarıyla ilgilenmiş; iyi bir Müslüman olup dünya ve ahiret saadetine kavuşabilmeleri için büyük gayret göstermiştir. Bu hassasiyetin dikkat çekici örneklerinden biri de Resul-i Ekrem'in, İslam'ı seçmeyen amcası Ebu Talip ile arasındaki rahim bağının rahmete dönüşmesi için çabalamasıdır. Allah Resulü (s.a.s.), yakınlarının vefatlarından sonra da kendilerini dua ve hayırla anarak büyük bir vefa örneği sergilemiştir. O, akrabalık bağlarını gözetmeye özen gösterdiğini ifade eden sahabiye, "Sen böyle yapmaya devam ettiğin sürece Allah'ın

yardımları seninleedir." (Müslim, Birr, 22) buyurarak sıla-i rahmin ilahi rahmetle olan irtibatını vurgulamıştır. Zira insanı yalnızlıktan, toplumu da dağılmaktan koruyan güçlü değerlerden biri de merhametle korunan ve vefayla yaşatılan akrabalık bağlarıdır.

Kimsesize Sığınak, Darda Kalana Dayanak Olmak

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) güzel ahlakının belirgin yönlerinden biri de insanların acısına duyarsız kalmayan merhameti ve yardımseverliğidir. O; iyiliği yaşayan, ihtiyaç sahiplerine güven verip umut olan bir peygamberdi; yanında kimse kendini kimsesiz ve değersiz hissetmezdi. Çünkü O, insanların yükünü hafifletmeyi ahlakın gereği olarak görüyordu.

İslam, paylaşmayı, dayanışmayı ve hayatı kolaylaştırmayı emrederken bencilliği, başkalarını yok saymayı ve duyarsızlığı yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de "...İyilik ve takva hususunda yardımlaşın..." (Maide, 5/2) ayeti, dayanışmanın ahlaki temellerini vurgulamaktadır. İyilik, merhametli bir kalbin insana ve hayata yansıyan en güzel meyvesidir. Yetime kardeş, yoksula sevinç olmak, mazluma el uzatarak her cana şefkatle yaklaşmaktır. Bazen bir ihtiyacı gidermek bazen de bir gönle dokunmak bazen de "yanındayım" diyebilmektir.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.); "Her kim Müslüman kardeşinin bir ihtiyacını giderirse

Allah da onun bir ihtiyacını giderir..." (Müslim, Birr, 58) buyurarak yardımlaşma ve dayanışmanın Allah katındaki karşılığını vurgulamaktadır. O (s.a.s.), hayatı boyunca herhangi bir kimsenin kendisini yalnız, kimsesiz ve çaresiz hissetmesine kayıtsız kalmamış; imkânı olduğunda başkalarını kendisine tercih ederek kimseyi kapısından geri çevirmemiştir. Yoksula, yetime, kimsesize, çocuğa, kadına, hastaya ve yaşlıya daima şefkat ve merhametle yaklaşarak ümmetine bu konuda örnek olmuştur. Rivayet edildiğine göre bir kadın, kendi dokuduğu bir hırkayı Resulullah'a (s.a.s.) hediye etmiş, o da ihtiyacı olduğu için kabul edip giymiştir. Meclisteki bir sahabi hırkayı isteyince Resulullah tereddüt etmeden ona vermiştir (Buhari, Libas, 18). Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "...Kendileri ihtiyaç içinde olsalar bile onları kendilerine tercih ederler..." (Haşr, 59/9) buyrulurken övülen "isar" (diğerkâmlık) ahlakı, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında en güzel şekilde tezahür etmiştir. Çok rahat bir hayat sürememesine rağmen kendisinden bir şey isteyen hiç kimseyi geri çevirmemiştir (Müslim, Fedail, 56). İhtiyaç içinde bulunduğu zamanlarda dahi herkese cömert ve fedakâr davranması, paylaşmanın maddi imkânların yanında gönül zenginliğiyle de mümkün olduğunu; toplumsal dayanışmanın ise fedakârlık, cömertlik ve kardeşlik bilinciyle güçleneceğini göstermektedir.

Nitekim birbirleri için özveride bulunan erdemli bireylerden oluşan bir toplum; sevgi ve dayanışmanın hâkim olduğu, haksızlıklardan uzak ve refah düzeyi yüksek bir toplum olur. Nebevi ahlak bugün de bizlere, başkasının derdini kendi derdi bilmeyi ve iyiliği hayatın merkezine yerleştirmeyi öğretmektedir.

Misafire Gönül Kapısını Açmak

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) güzel ahlakının müstesna yönlerinden bir diğeri de insanlara kalbini ve kapısını açmasıdır. O, ikramı ve misafirperverliği insan onuruna saygının bir göstergesi olarak görmüştür. Bu sebeple misafire ikram,

nebevi ahlakta sosyal bir nezaket olmaktan öte Cenab-ı Hakk'a karşı inancın bir yansımasıdır. Peygamber Efendimiz, kapısını çalan herkesi ayırım gözetmeksizin güler yüz ve samimiyetle karşılamış, misafirlerine değer vermiş, ikramda bulunmayı ise bir muhabbet ve bereket vesilesi olarak görmüştür. Misafire ikramın hayır ve berekete vesile olacağını müjdelerken (İbn Mace, Et'ime, 55) imkânı olduğu hâlde bundan kaçınanları da (İbn Hanbel, IV, 157) uyarmıştır. Hiz. Peygamber, hicretin ardından Medine'de yaptığı ilk konuşmalarda, "Ey insanlar! Selamı yaygınlaştırın, yemek yedin, insanlar uykudayken gece namazı kılın ki esenlik içinde cennete giresiniz." (Tirmizi, Sıfatü'l-kıyame, 42) buyurarak ikramda bulunmayı ilk tavsiyeleri arasında zikretmiş; misafirperverliğin dinî ve ahlaki bir sorumluluk olduğunu göstermiştir. Her Müslüman ev sahibi, imkânları ölçüsünde misafirperverlik görevini en güzel şekilde yerine getirmeye özen göstermelidir. Zira bu davranış, Allah'ın rızasına vesile olan erdemli ameller arasında yer almaktadır. Günümüzde giderek kaybolmaya yüz tutmuş bu değerimizin yeniden ihyası ve toplum hayatında daha güçlü bir şekilde yer bulması için herkesin gayret göstermesi büyük önem taşımaktadır. Çünkü açılan her sofraya, paylaşılan her lokma ve gönülden yapılan her ikram insanlar arasındaki mesafeleri

azaltan, muhabbeti çoğaltan ve toplumu güçlendiren bir iyilik halkasıdır.

Geçmişten günümüze Müslümanlar olarak ne zaman ki bu mesajlara sımsıkı sarıldık, bunları yaşamak ve yaşatmak için gayret gösterdik; işte o zaman Peygamberimiz'e (s.a.s.) layık aziz bir ümmet olduk. Ne zaman da gevşekliğe düştük, onun hikmetli öğretilerinden, örnekliğinden uzaklaştık; işte o zaman yolumuzu kaybettik ve ümmet olarak sıkıntılara maruz kaldık. Gerçek şu ki O'nun örnekliği ve rehberliği, Müslümanların ve insanlığın içine düştüğü her türlü badireyi atlatması ve özlenen aydınlığa, vicdana, insafa ve güzel ahlaka kavuşması yolunda hâlen yegâne sığınaktır. İnananlar olarak Rahmet Elçisi'nin (s.a.s.) insanlığa takdim ettiği yüce değerler ile hayatımızı tezyin etmek hepimizin asli görevidir. O'nun örnekliğine yönelmek, yalnızca geçmişe özlem değil; bugünü ve geleceği inşa etme iradesidir. Sunulan yüce değerlerle hayatımızı güzelleştirmek ve bu ahlaki ailemizde, toplumumuzda ve insani ilişkilerimizde yaşatmak ortak sorumluluğumuzdur. Çünkü Resulullah'ın (s.a.s.) ahlakı; okunacak bir hatıra değil yaşanacak bir hayat modelidir. Onun açtığı yolda yürüdükçe daha merhametli, daha adil, daha güvenli ve daha huzurlu bir dünyanın imkânı vardır. Bunu başarabildiğimiz takdirde insanlık özlediği günlere, saadet asrına yeniden kavuşacaktır. İşte o zaman dünya gerçek medeniyetlere yelken açacaktır.

Güzel ahlak, insanın kendisiyle, diğer insanlarla ve bütün varlık âlemiyle ilişkilerini şekillendiren değerler bütünüdür. Bireyin iç dünyasını inşa ettiği gibi toplumun huzur ve düzenini de güçlendirir. Bu sebeple güzel ahlak, hem bireysel hem de toplumsal huzurumuz için vazgeçilmezdir.

ÇOCUK VE ERGENLERDE AKRAN ZORBALIĞI

■ Doç. Dr. Hakan ÖĞÜTLÜ

Çocuklar okulda yalnızca ders öğrenmezler. Arkadaşlık kurmayı, bir gruba ait olmayı, sınır koymayı, reddedilmeyi, kabul görmeyi ve sosyal ilişkiler içinde kendilerini nasıl konumlandıracaklarını da okul ortamında öğrenirler. Bu süreç, çoğu zaman gelişimin doğal bir parçasıdır. Çocuklar zaman zaman tartışabilir, küsebilir, oyun sırasında anlaşmazlık yaşayabilir ya da birbirlerine kırıcı sözler söyleyebilir. Ancak bazı durumlarda yaşananlar, basit bir arkadaşlık sorunu olmaktan çıkarak bir çocuğun kendini güvensiz, değersiz, yalnız ve çaresiz hissettiği, tekrarlayıcı bir ilişki biçimine dönüşür. İşte bu noktada akran zorbalığı açısından dikkatli olmak gerekir.

Akran Zorbalığı Nedir?

Akran zorbalığı, çocukluk ve ergenlik döneminde sanıldığından daha sık karşılaşılan ancak her zaman kolay fark edilmeyen bir sorundur. Çünkü zorbalık yalnızca bir çocuğun diğerine vurması, itmesi ya da açıkça tehdit etmesi şeklinde ortaya çıkmaz. Bazen bir lakapla bazen sürekli tekrar eden bir “şaka”yla bazen grup sohbetinden çıkarılmayla bazen de bir çocuğun sınıfta sistematik olarak yalnız bırakılmasıyla kendini gösterir. Dışarıdan bakıldığında “çok büyük bir olay yokmuş” gibi görünebilir. Fakat çocuk için bu yaşantı, her gün biraz daha ağırlaşan bir yük hâline gelebilir.

Burada önemli noktalardan biri şudur: Akran zorbalığı,

çocuğun “fazla alıngan” olması, “kendini savunamaması” ya da “arkadaşlarıyla geçinememesi” şeklinde geçirilecek bir durum değildir. Zorbalık yaşayan çocuk, çoğu zaman ne olduğunu tam olarak anlatamaz. Bazen “Bir şey yok.” der bazen okula gitmek istemez bazen karın ağrısından yakınıp bazen de sessizce içine kapanır. Bu belirtileri yalnızca kapris, tembellik ya da dikkat çekme isteği olarak yorumlamak, çocuğun yaşadığı gerçek zorlanmayı gözden kaçırmamıza neden olabilir.

Akran zorbalığı, aynı yaş grubundaki ya da gelişimsel olarak benzer konumdaki çocuklar arasında yaşanan, tekrar eden, taraflar arasında güç dengesizliği bulunan ve

hedef alınan çocukta duygusal, sosyal ya da fiziksel zarar bırakan bir ilişki biçimidir. Bu tanımda üç temel nokta önemlidir: süreklilik, güç dengesizliği ve zarar verme etkisi.

Bir çocuk, bir başka çocukla tartışabilir. Oyun sırasında anlaşmazlık çıkabilir. İki çocuk birbirine kırılabilir ve sonra barışabilir. Bunlar her zaman zorbalık anlamına gelmez. Ancak aynı çocuk tekrar tekrar hedef alınıyor, kendini savunmakta zorlanıyor, karşısındaki çocuk ya da grup karşısında güçsüz hissediyor ve bu durum onun okul yaşamını, duygusal durumunu ya da sosyal ilişkilerini etkiliyorsa artık basit bir çatışmadan değil akran zorbalığından söz etmek gerekir.

Güç dengesizliği her zaman fiziksel güç anlamına gelmez. Bazen zorbalık yapan çocuk daha iri ya da daha güçlü olabilir. Bazen bir grup, tek bir çocuğu hedef alabilir. Bazen sosyal olarak daha popüler olan bir çocuk, başka bir çocuğu dışlayarak ya da hakkında konuşarak güç kullanabilir. Bazen de dijital ortamda bir gruba ekleyip çıkarma, mesajları görmezden gelme ya da fotoğraf paylaşma üzerinden güç kurulabilir. Bu nedenle akran zorbalığını anlamak için “Ne oldu?” sorusunun yanında “Bu çocuklar arasında nasıl bir ilişki var?” sorusunu da sormak gerekir.

Zorbalık ile Çatışma Nasıl Ayırt Edilir?

Ailelerin ve öğretmenlerin en çok zorlandığı alanlardan biri,

Aileler okul ile iş birliği kurmalıdır. Ancak bu iş birliği sakın, planlı ve çocuğun güvenliğini önceleyen bir şekilde yürütülmelidir. Öğretmen, rehberlik servisi ve okul yönetimiyle görüşülerek yaşananların ne zamandır sürdüğü, nerelerde ortaya çıktığı, kimlerin dâhil olduğu ve çocuğun nasıl korunacağı birlikte değerlendirilmelidir.

zorbalık ile akran çatışmasını ayırt etmektir. Çatışmada genellikle taraflar görece eşit güçtedir. İki çocuk da kendini ifade edebilir, roller değişebilir, uzlaşma mümkündür ve yetişkin rehberliğiyle problem çözme öğrenilebilir. Çatışma, doğru yönetildiğinde çocuğa fikir ayrılıklarının ilişkileri tamamen bozmak zorunda olmadığını öğretir.

Akran zorbalığında ise durum farklıdır. Burada hedef, çoğu zaman aynı çocuktur. Çocuk, kendini savunmakta zorlanır. Yaşananlar tekrar eder ve çocukta korku, utanç, kaygı ya da yalnızlık oluşturur. Zorbalık yaşayan çocuk bazen bir noktadan sonra bağırabilir, itebilir ya da sert tepki verebilir. Bu tepki, her zaman iki tarafın eşitlendiği anlamına gelmez. Bazen uzun süre alay edilen, dışlanan ya da yok sayılan bir çocuğun artık taşıyamadığı yükün dışı vurumudur.

Akran Zorbalığının Türleri

Akran zorbalığı, farklı biçimlerde ortaya çıkabilir ve çoğu zaman bu türler birbirinden tamamen ayrı değildir. Bir çocuk hem sözel olarak alay edilebilir hem sosyal olarak dışlanabilir hem de dijital ortamda hedef hâline getirilebilir.

Fiziksel zorbalık; vurma, itme, tekmeleme, çelme takma, eşyalarını saklama, harçlığını isteme, yolunu kesme ya da oyun oynuyormuş gibi fiziksel olarak rahatsız etme şeklinde görülebilir. Fiziksel zorbalık, bazen gözle görülür iz bırakır bazen bırakmaz. Ancak çocuk için asıl zorlayıcı olan, çoğu

zaman “Bir daha ne zaman olacak?” düşüncesidir.

Sözel zorbalık; lakap takma, alay etme, küçük düşürücü sözler söyleme, fiziksel görünüm, kilo, boy, ses, giyim, aile ya da kişisel özellikler üzerinden aşağılayıcı ifadeler kullanma şeklinde ortaya çıkabilir. Sözel zorbalığın iz bırakmadığı düşünülebilir. Ancak bazı sözler çocuğun zihninde tekrar eder ve zamanla çocuğun kendine bakışını değiştirebilir.

Sosyal ya da ilişkisel zorbalık ise çoğu zaman en görünmez olanıdır. Çocuğun oyuna alınmaması, yanına oturulmaması, grup çalışmalarında yok sayılması, hakkında dedikodu yayılması, konuştuğunda duymazdan gelinmesi ya da başkalarına “Onunla konuşma.” denmesi bu tür zorbalığa örnektir. Bu durumda çocuk yalnızca arkadaşsız kalmaz. Aynı zamanda “Ben burada istenmiyorum.” duygusunu yaşamaya başlar.

Siber zorbalık ise dijital araçlar üzerinden yapılan zorbalıktır. Hakaret içeren mesajlar, tehditler, izinsiz fotoğraf ya da video paylaşımı, grup sohbetlerinden çıkarma, sahte hesap açma, çevrim içi oyunlarda hedef alma ya da bir kişi hakkında gizli gruplarda konuşma, siber zorbalık örnekleridir. Siber zorbalığın en zorlayıcı tarafı, çocuğun eve geldiğinde bile güvende hissetmesini engelleyebilmesidir. Telefonla eve gelir, gece yatağın içine kadar girer ve çocuğa “Kaçacak

güvenli bir alanım yok.” duygusu yaşatabilir.

Hangi Belirtiler Aileyi Düşündürmelidir?

Akran zorbalığı yaşayan çocuklar, her zaman açıkça “Bana zorbalık yapılıyor.” demez. Hatta çoğu zaman yaşadıklarını anlatmazlar. Bu nedenle ailelerin, çocuğun sözleri kadar davranışlarındaki değişimleri de dikkatle izlemesi gerekir.

Okula gitmek istememe, sabahları karın ağrısı ya da baş ağrısı yaşama, sık sık hastalanmış gibi görünme, okuldan eve geldiğinde içine kapanma, eskiden anlattığı şeyleri artık anlatmama, arkadaşlarından uzaklaşma, teneffüslerden ya da servis kullanımından kaçınma, eşyalarının sık sık kaybolması ya da zarar görmesi önemli işaretler olabilir. Çocuk daha öfkeli, daha hassas, daha alıngan ya da daha sessiz hâle gelebilir. Uyku sorunları, iştah değişiklikleri, ders başarısında düşüş ve öz güven kaybı da görülebilir.

Ergenlik döneminde belirtiler daha içe dönük olabilir. Genç, odasına kapanabilir, sosyal medyadan uzaklaşabilir ya da tam tersine telefonuna aşırı bağımlı ve sürekli tetikte hâle gelebilir. Arkadaş gruplarıyla ilgili konuşmak istemeyebilir; “Kimse beni sevmiyor,” “Ben zaten fazlalığım,” “Okula gitmek istemiyorum.” gibi cümleler kurabilir. Bu cümleleri küçümsememek gerekir. Çünkü bazen bir çocuğun ya da ergenin yardım çağrısı çok sessiz gelir.

Aileler Ne Yapabilir?

Ailelerin ilk yapması gereken şey, çocuğun yaşadığını küçümsememektir. Çocuğa önce inanıldığını ve yanında olunduğunu hissettirmek gerekir. Bu yüzden çocuğu soru yağmuruna tutmak yerine güvenli bir konuşma alanı açmak gerekir. “Bir süredir iyi olmadığını fark ediyorum. Anlatmak istersen buradayım. Anlatmak istemezsen de yanında olacağım.” gibi cümleler, çocuğun kendini suçlanmadan ve sıkıştırılmadan ifade etmesine yardımcı olabilir.

Çocuk anlatmaya başladığında hemen çözüm üretmeye, okula gitmeye ya da karşı tarafı suçlamaya geçmeden önce dinlemek önemlidir. “Bu seni çok üzmüş olmalı.”, “Bunu yaşamam doğru değil.”, “Bunu

birlikte ele alacağız.”, “Bu senin suçun değil.” gibi cümleler, çocuğun güven duygusunu artırır.

Aileler okul ile iş birliği kurmalıdır. Ancak bu iş birliği sakın, planlı ve çocuğun güvenliğini önceleyen bir şekilde yürütülmelidir. Öğretmen, rehberlik servisi ve okul yönetimiyle görüşülerek yaşananların ne zamandır sürdüğü, nerelerde ortaya çıktığı, kimlerin dâhil olduğu ve çocuğun nasıl korunacağı birlikte değerlendirilmelidir. Zorbalığı yalnızca “Çocuklar kendi arasında halletsin.” şeklinde bırakmak doğru değildir. Zorbalıkta güç dengesizliği olduğu için çocuğun bunu tek başına çözmesi beklenemez.

Siber zorbalık varsa ekran görüntülerinin saklanması; tehdit, izinsiz paylaşım ya da mahremiyet ihlali gibi durumlarda daha ciddi adımların değerlendirilmesi gerekir. Ancak çocuğun telefonu hemen elinden alınmamalı ya da sosyal medya kullanımı cezaya dönüştürülmemelidir.

Okulun Rolü Neden Önemlidir?

Akran zorbalığı, yalnızca iki çocuk arasında yaşanan bireysel bir sorun değildir. Çoğu zaman sınıf iklimi, tanıkların sessizliği, yetişkinlerin tepkisi ve okulun sınır koyma biçimiyle birlikte şekillenir. Bu nedenle okulun rolü çok önemlidir.

Öğretmenler, zorbalık şüphesi olduğunda yaşananı küçümsememeli, “Şakalaşmışlar.” ya da “Çocuklar arasında olur.” diyerek

geçıştirmemelidir. Aynı zamanda öfkeyle patlamak, sınıfın ortasında suçlu aramak ya da çocuğun adını açıkça söylemek de zorbalığı daha gizli hâle getirebilir. Daha doğru yaklaşım, sakın ama net sınır koymaktır. “Bu şekilde konuşmak sınıfımızda kabul edilemez.” ya da “Bu davranışın devam etmesini istemiyorum.” gibi kısa ve net cümleler hem güvenliği sağlar hem de durumu büyütmeden müdahale eder.

Zorbalık yapan çocuk da yalnızca “kötü çocuk” olarak etiketlenmemelidir. Elbette davranış durdurulmalı, sınır konmalı ve gerektiğinde disiplin süreci işletilmelidir.

Ne Zaman Profesyonel Destek Alınmalı?

Zorbalık çocuğun okul devamını, uyku ve iştah düzenini, akademik performansını, sosyal ilişkilerini ya da ruhsal durumunu belirgin biçimde etkiliyorsa profesyonel destek alınmalıdır. Çocukta yoğun kaygı, depresif belirtiler, içe kapanma, kendini suçlama, öfke patlamaları, bedensel yakınmalar ya da kendine zarar verme düşünceleri varsa vakit kaybetmeden çocuk ve ergen psikiyatristine başvurulmalıdır.

Psikolojik destek, çocuğun yaşadıklarını anlamlandırmasına, suçluluk ve utanç duygularını azaltmasına, kendini daha sağlıklı ifade etmesine ve güvenli baş etme yolları geliştirmesine yardımcı olur. Aile danışmanlığı da ebeveynlerin çocuğa nasıl yaklaşacağını, okul ile nasıl iletişim kuracağını ve süreci nasıl yöneteceğini öğrenmesi açısından önemlidir.

Güç dengesizliği her zaman fiziksel güç anlamına gelmez. Bazen zorbalık yapan çocuk daha iri ya da daha güçlü olabilir. Bazen bir grup, tek bir çocuğu hedef alabilir. Bazen sosyal olarak daha popüler olan bir çocuk, başka bir çocuğu dışlayarak ya da hakkında konuşarak güç kullanabilir.

BABAMIN CEKETİNDEKİ TIKIRTI

■ Aygöl BAKKALOĞLU

Evde eksilen ilk şey sessizlik olmadı. Duvar saatini durdurdum. Kol saatimi çekmeceye koydum. Fırının üstündeki küçük saatin pilini çıkardım. Yine de zaman evin içinde dolaşmaya devam ediyordu. Köşelere çarpıyor, kapı aralıklarında oyalanıyor, bazen durup bana bakıyordu. Babamın askıda kalan ceketinden bir ses geldi: Tik tak tik tak... Cep saatiydi bu, sesini hiç bu kadar yüksek duymamıştım. Ceketini örselledim, cebinde saati buldum. Gümüşün soğukluğu elimi yaktı, refleksiyle saati yere fırlattım. Yerdeki saatin ön yüzü bana bakıyordu. Zaman, kendi üzerine katlanıyor; kadrının üzerinde tersine bir nehir gibi akıyordu.

Evin içinde bu sese tahammül edemedim, saati alıp dışarı çıktım. Ne kadar dolaştım bilmiyorum, saatin sesi kesilmişti ki bir patika yolda tekrar çalışmaya başladı. Yol, beni ormana soktu. Toprak birden yumuşadı;

bastığım yer ayaklarımı içine aldı. Ayakkabımı sağa sola savurarak yürümeye devam ettim. Gökyüzündeki bulutlar batıdan doğuya yırtılarak akıyor, havada asılı kalan çığ damlaları toprağa düşmek yerine usulca göğe, ait oldukları o görünmez boşluğa doğru çekiliyordu.

Ağaçlar kökleriyle göğe tutunmuştu. Bir kuş kanatlandı, havalanmadı; yere doğru süzüldü. O anda durdum. Değirmeni tam da o duruşta gördüm. Bir tepenin üstünde değildi ama her şey ondan aşağıdaydı. Yaklaştıkça yükselmeyip yerinde sayan, birkaç geri adım attığımda ise aksine, uzaklaştıkça büyüyen tuhaf bir yapıydı bu. Devasa ahşap kanatları rüzgârsız havada, yerçekimine meydan okur gibi tersine dönüyordu. Ona doğru yürümeye devam ettim. Taşları eskimiş değildi, zamanla gizli bir anlaşma yapmış gibiydi. Duvarlarında çatlaklar yoktu. Yaklaştıkça nefesim kısaldı. Göğüs kafesim fesleğenle doldu.

Kalbim, bir anıyı tekrar yaşamak için geriden geliyordu. Cebimdeki gümüş köstekli saate dokundum; akreple yelkovan delice bir hızla sola doğru dönüyordu. Her bir saniyenin beni babamın henüz hayatta olduğu o eski akşamlara geri götürmesini umuyordum. Attığım her adım, beni mekânsal olarak değirmene yaklaştırsa da zamansal olarak geçmişe, babamın sıcaklığına koşturuyordu. Kalbimin bu gecikmesi ondandı; ruhum, saatin geriye doğru açtığı o gizli yolda babamla buluşacağı anı sezmişti ve bedenimin ona yetişmesini bekliyordu.

Kapıdan içeri adım attığımda, içeride yüzlerce saat olduğunu gördüm. Duvarlarda, ahşap basamakların kenarında, pencerelerin üstünde, tavan girişlerinde... Hepsi başka bir zamanı gösteriyordu. Kimisi çoktan geçmiş, kimisi henüz gelmemişti. Dişlilerin ve çarkların ritmi arasında, zamanın her bir kırıntısı odanın içinde asılı kalmıştı. Değirmenin içine girdikçe babamın saati cebimde daha da ağırlaştı. Tik taklar kesildi. Akreple yelkovan dönüşünü tamamlamış, babamı kaybettiğim o güne, o saate gelip çakılmıştı. Zaman burada donmuş, beni o büyük veda anının eşiğinde bırakmıştı.

Değirmende kalan başkaları da vardı. İzledim, belki saatlerce. Bir adam merdivenin başında duruyor, aşağı iniyormuş gibi yapıyordu ama her seferinde üçüncü basamakta donup kalıyordu. Bir kadın

pencereden dışarı bakıyor, arada başını usulca sallıyordu; gitmeye karar vermiş gibiydi ama kararını bir türlü uygulamıyordu. Biraz ileride, loş bir köşede, küçük bir çocuk kırık bir tahta atı onarmaya çalışıyor ancak elleri her hareketinde çiviye sökülüp ahşabı yeniden ikiye bölüyordu. Ağlamıyordu, sadece aynı hüsrânı sonsuz bir döngüde tekrar tekrar yaşıyordu. Zamanın öğütüldüğü bu yerde herkes kendi geçmişinin kırık bir anına takılı kalmıştı. Onlarla konuşmadım. Burada konuşmak, hareketin yerine geçiyordu. Ses, zamanı mühürlüyordu.

Değirmenin üst katındaki aynalar salonunda durdum. Yansımam bile zamana yenik düşmüştü; bana geç kaldı, bir an sonra geldi aynaya. Elim cebimdeydi, babamla buluşmayı bekleyen o çocuksu umutla saatimi yokladım. Durdum. Bir şey beni izliyormuş gibiydi.

Soluğum göğsümün tam ortasında buz tuttu, kalbimin çırpınışı boğazıma tırmandı. Arkamı döndüm. Boyu yoktu, yüzü yoktu; sanki üst üste binmiş gölgelerden ve saat tıkırtılarından ibaretti. “Buraya gelen herkes bir şeyini geri ister.” dedi sesi, duvarlardaki yüzlerce saatin tıkırtısına karışırken. “Değirmen geri veren değildir; denge kurandır.” “Ben bir şey istemiyorum.” dedim, gözüm aynadaki yansımamda, kulağım babamın geleceğini umduğum o merdiven gıcırıtısında. “Sadece o anı bekliyorum. Son bir kez.” “İstemediklerini de alır. Burası yası dondurur ama hayatı çalar. Ben buranın bekçisiyim.” dedi.

Aynada kendimi gördüm. Evde kalan hâlimdi bu. Saatleri durdurmuş, zamanı odaya hapsetmiş bir hâl. Gitmeye niyetlenmiş ama kapıyı kapatmamış. Yüzüm, babamın son günlerdeki o solgun, teslim olmuş ifadesine ne kadar da

benziyordu. Evde çıkardığım piller, karanlıkta sakladığım saatler... Hepsi, ölümü reddetmek içindi. "Çıkmak istiyorsan, saati bırakacaksın. Babanın zamanına sığınmaktan vazgeçeceksin." Durduğumu, ayaklarımın artık ilerlemediğini fark ettim. Saat cebimdeydi, babamın sesi yoktu ama yokluğu tüm ihtişamıyla yerli yerindeydi. Saatin akışı beni babama ulaştırmamış, aksine beni bu değirmenin içine, zamanın dışına hapsedmişti. Onu orada bulacağımı sanırken kendi şimdimi kaybetmiştim.

Nefesim rüzgâra karıştı. "Bırakırsam her şey devam eder. Dünya döner, zaman akar ve o tamamen geçmişte kalır. Onu bir daha göremem."

"Bırakmazsan, sen durursun. Bu değirmenin bir dişlisi olur, babanın öldüğü o saniyede sonsuza kadar asılı kalırsın. Kaybını bir yara olarak taşımayı reddedersen o yaranın ta kendisi olursun. O kırıklar, onları saklamadığında, eksikliklerini kabullendiğinde değerli bir şeye dönüşür."

Sözleri, yüzüme çarpan keskin bir rüzgâr gibiydi. Elim cebimde, o gümüş metale sımsıkı tutunuyordum. Tırnaklarım avucuma batıyordu. Gözlerimi kapattım. Babamın askıdaki ceketinin kokusu, o ıslak yün ve hafif tütün kokusu burnuma geldi. "Bırak..." dediğini duyar gibi oldum. Bu onun sesi miydi, yoksa zihnimin bana oynadığı bir oyun mu bilmiyordum ama değirmenin ahşap gıcırtiları

arasında o tanıdık, yorgun tınıyı hissetmiştim. Babam, kendi zamanını tamamlamıştı. Benim zamanımı da kendi yokluğuyla birlikte yutmasını istemezdi.

Elimi yavaşça cebimden çıkardım. Gümüş köstekli saat avucumda ağırlaşmıştı. Sanki dünyanın bütün geçmişi, yaşanmamış tüm ihtimaller onun içine sığdırılmıştı. Saati bekçiye doğru uzatmadım. Aynanın önündeki o tozlu, eski ahşap sehpayı bıraktım. Gümüş metalin tenimden ayrıldığı o ilk saniyede değirmenin içindeki o devasa, boğuk uğultu aniden kesildi.

Bekçi, yavaş yavaş soğuk gölgelere karışırken son bir şey söyledi: "Zaman kimseyi beklemez, ama gidenleri içinde taşımayı öğrenen herkesi bir gün mutlaka affeder." Aynadaki yansımam nihayet benimle aynı hizaya gelmişti. Ben nefes aldım, o nefes aldı. Gözlerimden akan yaş, yanağımdan süzülüp çeneme düştüğünde yansımadaki yaş da aynı anda düştü. Artık geç kalmıyordum.

Değirmenin merdivenlerinden aşağı inmeye başladım. Üçüncü basamakta takılı kalan adam orada değildi. Pencereden bakan kadın silinmişti. Köşedeki çocuk kaybolmuştu. Kapıdan dışarı adımımı attığımda orman eski, sıradan hâline döndü. Ağaçlar usulca sallanıyor, az önce yukarıya yağın yağmur şimdi toprağı serinletiyordu. Toprak ayaklarımı yutmuyor, adımlarımı taşıyordu.

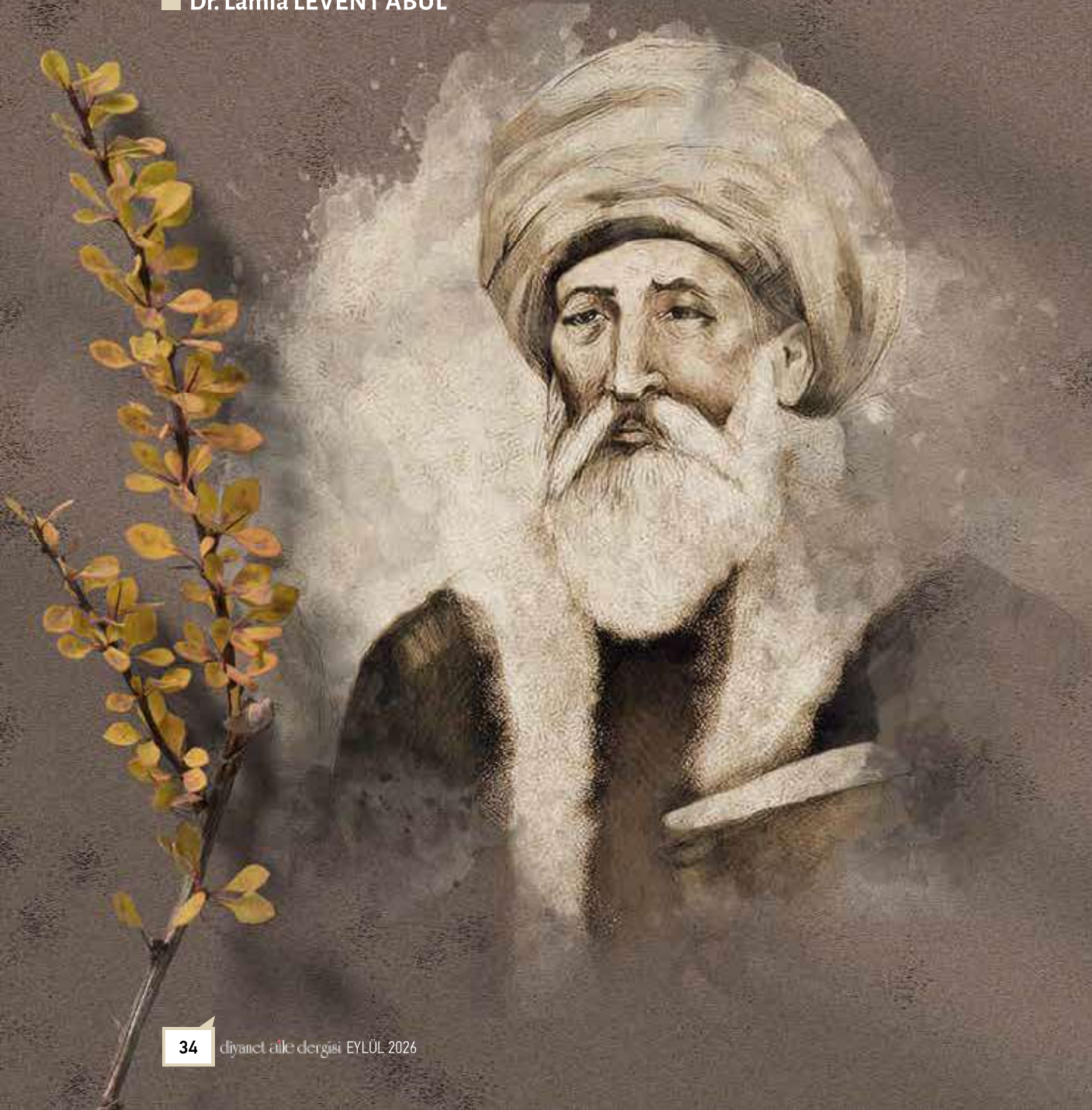
Gökyüzündeki kara bulutlar dağılmış, gri bir aydınlık ortalığa yayılmıştı. Ormanın içinden geçip evimin yolunu tuttuğumda göğsümde nihayet sınırları belli, köşeli bir şey peydah oldu. Bir nevi, iyileşmeye yüz tutmuş ama dikişleri henüz alınmamış bir yara izi gibi. Varlığı can yakmıyordu ama orada durduğunu biliyordum artık, birçok şeyi kabullenmişti. Babam gitmişti. Onu donmuş bir saniyede bulamazdım. Ama bu iz, ondan bana kalan en gerçek, en kıymetli şeydi.

Eve vardığımda kapıyı usulca araladım. İçerisi aynı ama havası değişmişti. Artık köşelerde oyalanan, kapı aralıklarında beni bekleyen bir geçmiş yoktu. Doğruca mutfağa yürüdüm. Fırının üstündeki küçük saatin pilini çekmeceден çıkarıp yerine taktım. Kesik kesik ama kararlı bir tik tak sesi mutfağı doldurdu. Salona geçtim, durdurduğum duvar saatinin yelkovanını dürtüp çalıştırdım. Odama gidip çekmecedeki kol saatimi bileğime taktım.

Evin içinde sessizlik eksik değildi. Zamanın sesi vardı. İleriye, sadece ileriye doğru akan, acımasız ama bir o kadar da iyileştirici olan o ses. Babamın yokluğu hâlâ oradaydı, askıdaki ceketinin içinde bir anı olarak duruyordu. Ceketinin cebinden beni karanlık bir ormana, zamanın tersine aktığı o çıkmaz sokağa çağırın bir tıkırtı gelmiyordu. Pencereyi açtım. Dışarıdan gelen rüzgâr, evin içindeki o durgun havayı dağıttı.

KALPLERİN VE BEDENLERİN TABİBİ Akşemseddin

■ Dr. Lamia LEVENT ABUL

Bu ışkı ben bilmezidüm bu bir aceb sevdayımış
Bir zerresi ay u güneş bir katresi deryayımış
Akşemseddin

İslam medeniyetinin gelişmesinde mutasavvıfların önemli katkıları vardır. Zahidane bir hayat yaşayan, dünyaya önem vermeyen gönül erleri sufiler sadece dinî ve tasavvufi alanda değil kültür, sanat ve bilim alanlarında da önemli katkılarda bulunmuş, eserler vermiş, talebeler yetiştirmişlerdir. Sufilerin dünyaya gönüllerinde yer vermeme anlamında kullandıkları “bir lokma bir hırka” anlayışları maalesef yanlış anlaşılmış, onların ilimden sanata, matematikten tıbbı uzanan geniş bir alanda ortaya koydukları çalışmalar yeterince anlaşılmamıştır. Tekkelerde İslam medeniyetinin önemli göstergeleri olan adabımuaşeret, tarih, coğrafya, astronomi gibi ilimlerin yanı sıra, hat, tezhip, edebiyat ve musiki gibi güzel sanatların eğitimi de yapılmıştır. İnsanın manen olduğu kadar maddeten de yücelmesine yönelik eğitim veren tekkeler, manevi ilimlerin yanı başında maddi ilimlerin de merkezi olmuş, yeri ve zamanına göre bir nevi medrese görevi görmüşlerdir (Yavuz Demirtaş-Ramazan Kamiloğlu “Tasavvufî Kurumların Fonksiyonları”, *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 8, S. 2, s. 196-197).

Her şeyden önce İslam medeniyetinin temelinde ilim vardır. Sufiler amel için ilim

anlayışına sahip olduklarından İslami ilimleri daha ilk dönemlerden itibaren tekkeler vasıtasıyla geniş halk kitlelerine ulaştırmışlardır. Özellikle medreselerin bulunmadığı bölgelerde tekkeler birer ilim ve irfan yuvası olarak faaliyet göstermişlerdir. Sufiler, birçok büyük mutasavvıf âlimin yetişmesine ve bunların birçok eşsiz kitap yazmasına dolayısıyla İslam medeniyetinin ilmi açıdan gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Öyle ki, İslam medeniyetine ilim ve eğitim anlamında katkıda bulunanları anlatırken Muhasibî, Kelâbâzî, İmâm Gazzâlî, Kuşeyrî, Hucvîrî, İbn Arabî, İmâm Nevevî, Kâdî Beydâvî, Davud Kayserî, İbn Hacer Askalanî, Cürcânî, İmâm Süyûtî, Abdulvahab Şaranî, İbn Hacer Heytemî, Molla Fenârî, Hacı Bayram-ı Velî, Akşemseddin gibi sufi âlimleri anmadan geçmek mümkün olmaz (Ferzende İdiz, *Tasavvufun İslam Medeniyetine Katkıları*, Akademiar, S. 4, s. 53).

Hem bir âlim hem bir mutasavvıf hem de hazık bir tabip olan Akşemseddin Hazretlerinin hayatı sufilerin medeniyetimizdeki yerleri ve yapmış oldukları katkıların en canlı örneğidir. Akşemseddin Hazretleri genellikle Fatih'in hocası olarak tanınır. O, İstanbul'un fethinde Fatih'e vermiş olduğu desteklerden dolayı İstanbul'un manevi fatihi olarak anılır. Ancak o, tasavvufi

ve şeri ilimlerin yanı sıra tıp ve eczacılık ilimlerine de vakıf bir şahsiyetti. Bu nedenle Lokman-ı Sani olarak da anılmaktadır. Tababet ilmindeki yetkinliği menakıpnamesinde şöyle ifade edilmektedir: “Akşemseddin, kalplerin manevi hastalıklarını tedavi eden bir doktor olduğu gibi, tabb-ı zahir (doktorluk) de de hazık (yetkin bir kişi) idi. Gezdiği yerlerde ağaçların ve taşların ona seslenip hangi hastalığa iyi geldiklerini söyledikleri anlatılır.” (Ali İhsan Yurd, *Fatih'in Hocası Akşemseddin*, giriş, s. XXXI)

Kaynaklarda, döneminin meşhur hekimlerinden biri olarak nam saldı ve “tabib-i ebdân” şeklinde vasıflandığı kaydedilir. Tıbbı dair eserleri bulunan ve tıp tarihinde ilk defa mikrop konusunu ortaya atarak hastalıkların bu yolla bulaştığı fikrini öne sürmüştür. Mikrop hakkında ilk bilgileri veren İtalyan hekim Fracastor'dan en az yüz yıl önce bu konuya ilk temas eden tabip olarak kabul edilmektedir (Orhan F. Köprülü, Mustafa İ. Uzun, “Akşemseddin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 2, s. 300). Dünyada mikroskobun daha icat edilmediği bir devirde hastalıkların gözle görülmeyen tohumlar vasıtasıyla bulaştığını tıbbı dair ünlü eseri *Maddetü'l-Hayat*'ta şöyle ifade etmektedir: “Hastalıkların insanlarda birer birer ortaya çıktığını sanmak yanlıştır. Hastalık, insandan insana gözle görülmeyecek

kadar küçük tohumlar (mikroplar) vasıtasıyla geçer.”

Tabiblik, eczacılık gibi ilimlerin yanı sıra şeri ve manevi ilimlerde de bir üstat olan Akşemseddin, bu alanlarda pek çok eser kaleme alarak İslam kütür ve medeniyetine eşsiz katkılarda bulunmuştur. O, tüm bu ilimlerdeki başarılarının yanında aynı zamanda şairlik yönü de olan bir âlim, mutasavvıf ve şairdir. Tasavvufi muhtevaya sahip şiirlerinde Şems, Şemsî mahlasını kullanmıştır.

Aşık oldum sana candan / Pirim Hacı Bayram-ı Velî

Soyu Hz. Ebu Bekir (r.a.) efendimize kadar uzanan Akşemseddin, *Avarifu'l-Maarif* yazarı ünlü mutasavvıf Sühreverdi'nin torunlarından Şeyh Hamza'nın oğludur. Akşemseddin veya Akşeyh olarak meşhur olan Akşemseddin'in asıl adı Muhammed İbn Hamza'dır. Şam'da 1390 yılında dünyaya geldi. Henüz yedi yaşında iken ailesiyle Anadolu'ya hicret edip Amasya'nın Kavak ilçesine yerleşti. Küçük yaşlarda hafızlığını yaptı, şeri ilimler alanında iyi bir tahsil gördü ve Osmaniye Medresesine müderris oldu. Ancak daha yirmili yaşlarında iken içinden gelen önlenemez bir arzunun tesiriyle gönül dünyasını imar edecek bir mürşit arayışına başladı. Menakıpnameinde, “İlm-i bâtin lezzeti dimağından gitmediği için” yirmi beş yaşlarında kendisine bir mürşit bulmak üzere önce Fars ve Maveraünnehir bölgelerine

gittiği yer almaktadır. Aradığını gittiği beldelerde bulamayan Akşeyh'e çevresindekiler Ankara'nın Zülfazl köyünde bulunan Hacı Bayram-ı Veli'ye intisap etmesini tavsiye ettiler. O da yola çıkıp Ankara'ya geldi. Hacı Bayram-ı Veli'nin çarşıda esnaftan bir şeyler topladığını gördü ve bunu hoş karşılamayarak geri döndü. Ancak büyük velinin amacı dünya malı toplamak değildi. O, bunu nefsinin kırmak, yoksulların ve borçluların ihtiyaçlarını karşılamak için yapıyordu. Akşeyh onun bu niyetini bilmediğinden oradan ayrılarak Zeynüddin el- Hâfi'ye bağlanmak üzere Şam'a doğru yola revan oldu. Halep'e geldiğinde rüyasında boynuna bir zincir geçirildiğini ve kendisini Ankara'ya doğru çeken bu zincirin ucunun Hacı Bayram'ın elinde olduğunu gördü. Rüya apaçık olarak Hacı Bayram-ı Veli'yi işaret ediyordu. Hemen geri dönüp Ankara'ya gitti. Zülfazl köyüne vardığında Hacı Bayram-ı Veli müritleriyle tarlada burçak yoluyordu. Hacı Bayram-ı Veli onu gördü fakat kendisine iltifat etmedi. O da şeyhinin gönlünü almak için müritlerle beraber burçak yolmaya başladı ancak şeyh onunla ilgilenmedi. Yemek zamanı gelince bütün müritlere yemek dağıttı, kalan yemeği köpeklerin kabına koydu. Akşemseddin'e ne baktı ne de onu yemeğe davet etti. Yemeğe çağrılmayan Akşemseddin köpeklerle verilen yemekten yemek için onların yanına gitti. Akşemseddin'in bu

hâli şeyhi etkiledi, “Hay Köse yaktın beni, beri gel!” diyerek onu kendi sofrasına davet etti ve ona şöyle dedi: “Zincir ile zorla getirilen konuğu böyle ağırılarlar.” Bu söz Akşemseddin'i çok etkiledi ve böylece Hacı Bayram-ı Veli Hazretleri'nin yanında seyrüsülûğu başlamış oldu. Şeyhinin yanında manevi eğitiminin gereği olan çeşitli ibadetler, virdler ve riyazetlerle nefsini terbiye etti, gönlünü arındırdı. Şeyhi, mükâşefe mertebesine ererek marifet ve ledün ilmine vasıl olmasını sağladı. Akşemseddin, şeyhinin gözetiminde sülûkünü

Hem bir âlim hem
bir mutasavvıf hem
de hazık bir tabip
olan Akşemseddin
Hazretlerinin
hayatı sufilerin
medeniyetimizdeki
yerleri ve yapmış
oldukları katkıların
en canlı örneğidir.
Akşemseddin
Hazretleri genellikle
Fatih'in hocası
olarak tanınır. O,
İstanbul'un fethinde
Fatih'e vermiş olduğu
desteklerden dolayı
İstanbul'un manevi
fatihi olarak anılır.

tamamladı, çile çıkarıp icazet aldı. Şeyhinin 1429 yılında vefatı üzerine kırk yaşında onun yerine irşat makamına geçti (Süleyman Ateş, Akşemseddin, *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, S. 16-17-18, s. 17).

İstanbul'un Fethinde Fatih'in Yanında

Akşemseddin, şeyhi Hacı Bayram-ı Veli'nin II. Murat'la münasebetleri vesilesiyle II. Mehmet ile tanışmış ve sonrasında da görüşmeleri devam etmiştir. İstanbul'un fethinden önce iki defa Edirne'ye, Fatih'in yanına gitmiştir. İlk gidişinde II. Murad'ın kazaskeri Candaroğlu Süleyman Çelebi'yi, ikinci gidişinde ise Fatih'in kızlarından birini tedavi etmiştir. Fatih Sultan Mehmed 1453 yılında İstanbul'u muhasara etmek üzere Edirne'den çıkınca Akşemseddin ve müritlerinin yanı sıra devrin tanınmış şeyhleri de müritleriyle ona eşlik ettiler. Akşemseddin, kuşatmanın en sıkıntılı anlarında hem padişahın hem de ordunun manevi gücünün yükseltilmesine yardımcı oldu. Bu sıkıntılı anlarda fethin yakın olduğunu, sabredip gayret göstermeye devam etmeleri gerektiğini mektuplarla Fatih'e bildirdi. Fethin kısa zamanda gerçekleşmesinde bu mektupların büyük tesiri olduğu aşikârdır (Köprülü, Uzun, *a.g.m.* c. 2, s. 300). Onun, fethin olacağına dair inancı hem Peygamber Efendimizin (s.a.s.) İstanbul'un mutlaka fetholunacağına dair hadis-i şerifine hem de şeyhi Hacı

Bayram-ı Veli'nin II. Murad'a söylediği söze dayanmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed Han İstanbul'u fethedip şehre beyaz atıyla girerken yanında hocası Akşemseddin vardı. Hatta Fatih Sultan Mehmed çok genç olduğundan herkes Akşemseddin'i padişah sanarak ona demet demet çiçek takdim ediyordu. Akşemseddin ise genç padişahı gösterip "Sultan Mehmed ben değilim, odur." dediğinde Sultan Mehmed de hocasını işaret ederek "Gidiniz ona gidiniz, Sultan Mehmed benim ama o benim hocamdır, fethin manevi fatihidir." diyerek hocasına verdiği değeri ortaya koyuyordu.

İstanbul'un fethinin üçüncü günü Ayasofya, Sultan Mehmed tarafından camiye çevrildi. İlk cuma hutbesini de hocası Akşemseddin okudu. Fethin sonrası bir gece hocasını ziyaret eden Fatih Sultan Mehmed Han ona, Mihmandar-ı Resulullah Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin mübarek kabrinin İstanbul surlarına yakın bir yerde olduğunu tarih kitaplarından okuduğunu ve kabrin yerini bulmasını rica etti. Akşemseddin, "Şu karşı yakadaki tepenin eteğinde bir nur görüyorum. Orada olmalıdır." dedi. Oraya gittiklerinde Akşemseddin iki çınar dalını yere dikti ve "Bu iki dal arası Mihmandar-ı Resulullah'ın kabridir." dedi. İşaret edilen yer kazılınca üzerinde "Bu Halid bin Zeyd'in kabridir." yazılı bir taş çıktı. Bundan çok etkilenen padişah: "İstanbul'un fethine sevindiğimden ziyade

böyle ehl-i keşf ve keramet sahibi olan Akşemseddin'in maiyetinde bulunmak iftihar vesilemdir." dedi. Fatih Sultan Mehmed Han, Ebû Eyyûb el-Ensârî hazretlerinin kabr-i şerifinin üzerine bir türbe ve Akşemseddin ile talebelerine mahsus odalar ve bir cami-i şerif inşa ettirdi. Akşemseddin'e orada kalmalarını rica etti. O, padişahın teklifini kabul etmedi (Köprülü, Uzun, *a.g.m.* s. 300).

İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed Han, ona mürit olmak istedi ancak Akşemseddin, onu bu arzusundan döndürmeye çalışsa da başaramayacağını anlayınca Göynük'e döndü. Padişahın arkasından gönderdiği hediyeleri kabul etmedi, sadece bir çeşme yapılmasına razı oldu. Göynük'te halkın irşadıyla meşgul oldu. Allah dostu Akşemseddin Hazretlerinin vefatı da onun keşif sahibi bir Allah dostu olduğunun işaretiydi âdeti. Vefatından hemen önce tüm çocuklarını ve müritlerini mescitte topladı. Onlara nasihatlerde bulundu ve ardından Yasin-i şerif okudu. Sonra sağ tarafı üzerine yatıp elini yanağına koydu. Bu hâl üzere ebedî âleme göçtü. Gönülleri olduğu kadar bedenleri de şifaya kavuşturan Hak aşığı büyük veli, arkasında dünyalık bir miras bırakmadı. Ancak Hak yolunun taliplerine bıraktığı büyük ilim ve irfan mirası ile gönüllere şifa dağıtmaya devam etmektedir.

UZAY TEKNOLOJİSİ VE TIP

■ Meryem KILIÇ

İnsan bedeni Dünya'nın atmosferi, yer çekimi ve yaşam koşulları altında çalışacak şekilde kusursuz tasarlanmış bir yapıya sahiptir. Ancak değişen teknolojiyle birlikte insanlık artık yalnızca Dünya ile sınırlı kalmıyor. Uzaya insanlı görevlerin planlanmasıyla birlikte bilim insanları yeni bir soruyla karşı karşıya kalıyorlar. İnsan vücudu uzaydaki zorlu koşullarda sağlığını nasıl koruyabilir? İşte bu sorunun yanıtını arayan uzay tıbbı, bugün yalnızca astronotların sağlığını

korumayı hedeflemiyor; aynı zamanda Dünya'daki hastaların tedavisinde kullanılabilecek yeni teknolojilerin geliştirilmesine de önemli katkılar sunuyor. Yürütülen çalışmalar, biyomekanikten kemik sağlığına, sinir bilimlerinden yapay zekâ destekli sağlık sistemlerine kadar çok geniş bir araştırma alanını kapsıyor. Örneğin, uzay ortamında astronotların karşılaştığı en önemli sorunlardan biri mikro yer çekimidir. Yer çekiminin

büyük ölçüde ortadan kalktığı bu ortamda kaslar daha az çalışır, kemik yoğunluğu zamanla azalabilir ve vücut sıvılarının dağılımı değişebilir. Bu durum dolaşım sistemini ve vücuttaki farklı mekanizmaları etkileyebilir. Bu nedenle astronotlar, görev öncesinde ve sonrasında ayrıntılı sağlık taramalarından geçirilir ve vücutlarında meydana gelen değişimler düzenli olarak izlenir. Elde edilen veriler sayesinde de uzun süreli uzay görevlerinde ortaya çıkabilecek sağlık riskleri

önceden tespit edilerek gerekli önlemler alınabilmektedir. Bu çalışmalar sayesinde özel egzersiz programları, basınç giysileri ve çeşitli tıbbi uygulamalar geliştirilerek mikro yer çekiminin insan vücudu üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

Uzay tıbbının önemli çalışma alanlarından biri de sinir sistemi üzerinedir. Uzayda bulunan kişiler yön duygusunda bozulma, hareket sırasında denge kaybı ve uzay tutması gibi durumlar yaşayabilmektedir. Bunun nedeni beynin ve iç kulaktaki denge sisteminin Dünya'daki fiziksel koşullardan farklı bir ortamla karşılaşmasıdır. Bu doğrultuda astronotların göz hareketleri, denge becerileri ve refleksleri incelenerek bu değişimlerin nedenleri araştırılmaktadır. Buradan elde edilen bilgiler uzay görevleri dışında, denge bozukluğu yaşayan hastalar, felç sonrası rehabilitasyon gören bireyler ve yaşlılarda görülen düşme riskinin azaltılması gibi alanlarda kullanılabilecek önemli veriler içermektedir. Astronotların uyku düzenlerinin, zihinsel performanslarının, ekip çalışmasına uyumlarının, bağışıklık sistemlerinin, görme yetilerinin ve acil durumlara verdikleri tepkilerin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu alanlara yönelik araştırmalar günümüzde de devam etmektedir. Aynı zamanda, Dünya'dan uzakta görev yapacak astronotların gerektiğinde tıbbi

müdahaleleri kendi başlarına gerçekleştirebilmeleri için yeni eğitim yöntemleri ve destek sistemleri geliştirilmektedir.

Uzay tıbbında dikkat çeken gelişmelerden bir diğeri yapay zekâ destekli sağlık sistemlerinin kullanılmaya başlanmasıdır. Bu sistemlerin, astronotların Dünya'daki doktorların anlık yönlendirmesine ihtiyaç duymadan bazı temel sağlık kontrollerini gerçekleştirmelerine yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Özellikle ultrason gibi uzmanlık gerektiren cihazların doğru kullanılmasını kolaylaştıran teknolojiler, iletişim gecikmelerinin yaşanabileceği görevlerde mürettebatın kendi sağlık durumunu değerlendirmesine katkı sağlayabilir. Benzer sistemlerin gelecekte kırsal bölgelerde yaşayan veya sağlık hizmetlerine erişmekte güçlük çeken kişiler için de yeni olanaklar sunabileceği öngörülmektedir.

Uzay araştırmalarının sağlık alanına kazandırdığı bir diğer dikkat çekici yenilik ise biyobaskı teknolojisi. Mikro yer çekimi ortamında hücreler Dünya'dakinden farklı biçimde davranabildiği için daha düzenli biyolojik yapılar üretilebilmektedir. Bu çalışmalar, gelecekte organ bekleyen hastalar için yeni tedavi seçeneklerinin geliştirilmesine de katkı sağlayabilir. Ayrıca uzayda geliştirilen üç boyutlu biyobaskı teknolojilerinin yanık tedavisi, doku onarımı ve rejeneratif tıp

alanlarında önemli yeniliklere öncülük etmesi bekleniyor.

Uzay tıbbının ilgilendiği konulardan biri de insan vücudunda ve yaşadığı çevrede bulunan mikroorganizmalardır. Uluslararası Uzay İstasyonunda yapılan araştırmalar, istasyonun oldukça temiz olmasına rağmen mikrobiyal çeşitliliğin Dünya'daki yaşam alanlarına göre daha düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bilim insanları, yalnızca zararlı mikroplar ortadan kaldırmanın yeterli olmadığını, faydalı mikroorganizmaların da insan sağlığı için önemli olduğunu düşünüyor. Bu nedenle gelecekte uzay görevlerine yönelik ortamlarda sağlıklı bir mikrobiyal denge oluşturulması hedefleniyor.

Bugün uzay tıbbında geliştirilen pek çok teknoloji yalnızca uzay yolculukları için değil Dünya'daki insanlar için de umut vadediyor. Kanser ilaçlarının geliştirilmesi, biyobaskıyla doku üretimi, yapay zekâ destekli sağlık sistemleri, uzaktan tanı yöntemleri, taşınabilir ultrason cihazları ve kişiselleştirilmiş tedavi yaklaşımları bunun önemli örnekleri arasında yer alıyor. Uzayın zorlu koşullarını anlamaya yönelik her yeni araştırma, yalnızca geleceğin astronotlarına değil Dünya'da daha sağlıklı bir yaşam sürmek isteyen milyonlarca insana da katkı sağlıyor. Bu nedenle uzay tıbbı, geleceğin en heyecan verici bilim alanlarından biri olarak hem uzay araştırmalarının hem de modern tıbbın gelişimine yön vermeye devam ediyor.

rol modellerimiz karakterlerimizin mimarları mı?

■ Muhammed Said DURAN
Psikolog

İnsan nasıl şekillenir; kişiliği nasıl oluşur?” sorusu, insanlık tarihinin en eski ve en temel tartışmalarından biridir. Felsefe, din, psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri bu soruya farklı dönemlerde farklı cevaplar vermiştir. Günümüzde de psikoloji, nörobilim, eğitim ve sosyoloji alanlarında canlılığını koruyan temel bir araştırma konusudur.

Kişiliğin nasıl şekillendiğine dair tartışmalarda mutabık kalınan noktalardan biri insanın yalnızca doğuştan getirdikleriyle değil içinde yaşadığı çevre, örnek aldığı kişiler (rol model) ve bilinçli tercihleriyle de biçimlendiğidir. Bu nedenle rol model meselesi, hem klasik felsefenin hem de İslam düşüncesinin önem verdiği bir insan yetiştirme problemidir.

Modern psikoloji de rol modellerin kimlik oluşumunda önemli olduğunu vurgular.

Bir çocuğun “Ben kim olacağım?” sorusuna “Kime benzeyeceğim?” sorusuyla birlikte cevap aradığını söyler. Bu “Kime benzeyeceğim?” sorusunun psikoloji literatüründeki karşılığı büyük ölçüde “özdeşim”dir. Peki nedir bu özdeşim? Temel anlamıyla “kopyalama, taklit etme, örnek alma” gibi anlamlara gelen özdeşim kavramı, özellikle kimlik gelişimi döneminde bireyin hayranlık duyduğu, değer verdiği veya güçlü bulduğu bir kişinin bazı özelliklerini taklit etmesi, benimsemesi ve kendi kişiliğine katmasıdır. Bu süreç çoğu zaman bilinçli değildir ve taklitle sınırlı kalmaz; kişi zamanla onun gibi düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya başlar.

İlk çocukluk döneminde yürüme, konuşma, gülme gibi temel davranışlar özdeşim yoluyla öğrenilir. Benlik inşasının yoğunlaştığı ergenlik

döneminde ise özdeşim daha derin bir hâl alır. Çocuk, anne babadan ruhsal olarak ayrışırken boşlukta kalmaz; yeni modeller aramaya başlar. Artık mesele sadece davranış değil, kimliktir. Gencin zihnine “Nasıl biri olmalıyım? Hayatımın amacı ne? Başarı nedir? Güç nedir? Değerli olmak ne demektir?” gibi sorular sükün eder. Bu soruların cevapları hazır olmadığı için genç, çevresindeki insanları gözlemlemeye başlar. Bir öğretmen, sporcu, sanatçı, dinî şahsiyet, sosyal medya fenomeni, aile büyüğünün yanında kurgu bir karakter bile rol model hâline gelebilir.

Rol Model Değil Vitrin Modeli

Eskiden bu modeller daha çok; aile büyükleri, öğretmenler, mahallede saygı duyulan kişiler, tarihî şahsiyetler iken bugün bu boşluğu çoğu zaman sosyal medya dolduruyor. Yani algoritmalar, farkında

olmadan gençlerin özdeşim kuracağı kişileri belirliyor. Genç, her gün saatlerce aynı kişileri izlediğinde onların konuşma biçimlerini, hayata bakışlarını, başarı anlayışlarını, tüketim alışkanlıklarını, mizahlarını, değer algılarını ve ahlaki sınırlarını içselleştirmeye başlıyor. İşte özdeşim tam da burada gerçekleşiyor. Bu yüzden rol model seçimi, aslında "değer" seçmektir. Yani bir bakıma özdeşim, görünmez bir terzidir; insan farkına varmadan karakterini diker. Her hayranlık, kişiliğimizin kumaşına atılmış yeni bir ilmek gibidir. Rol model seçmek, aynı zamanda onun temsil ettiği değerleri kendi karakterine davet etmektir.

Evet, kalbimiz kimi hayranlıkla seyrediyorsa zamanla ona doğru şekillenmeye başlar. "Kimi takip ediyorum?" sorusu, "Bu takip beni nasıl bir insana

dönüştürüyor?" sorusunu da içerir. Bu yüzden algoritmaların sürekli sorduğu "Kimi izlemek istiyorsun?" sorusunu "Kime dönüşmek istiyorsun?" şeklinde düşünmek gerekir.

Peki bugünün rol modelleri neden futbolcular, influencerlar, oyuncular veya şarkıcılar? Çünkü sistem artık başarıyı ve değeri; takipçi sayısı ve etkileşim, izlenme ve görünürlük, para ve lüks yaşam üzerinden okuyor. Hâl böyle olunca bir genç, takip ettiği insanları gerçek anlamda tanımıyor; sadece başarı anlarını, filtrelenmiş fotoğraflarını, ödül törenlerini, tatillerini, arabalarını görüyor.

Yani kişiyi değil "hayatının vitrini"ni model alıyor. Bu yüzden de başarının bedelini veya kazanırken kaybettiklerini görmüyor. Başarı yalnızca sonuç değildir. Neyi elde ettiğin kadar onu nasıl elde ettiğin; hedefe varmak kadar hedefe hangi insan olarak vardığın da önemlidir. Başarı ve değeri; ahlak, niyet, sabır, ilim ve hizmet ile birlikte değerlendirir.

İslam'ın Özdeşim Anlayışı

Gerçek şu ki özdeşim fitri ve kaçınılmazdır; mesele, kiminle özdeşim kurduğumuzdur. Dikkatle takip ettiğimiz, merak ve muhabbet beslediğimiz

kişiler, zamanla karakterimizin mimarlarından biri hâline gelir. Bu yüzden gençlere yalnızca “Kötü örneklerden uzak durun.” demek yeterli değildir. Onları, hayranlık duyabilecekleri “gerçek” şahsiyetlerle tanıştırmak gerekir.

Yapılan araştırmalar gençlerin tarihî ve ahlaki şahsiyetlerle doğru özdeşim kurmalarının kimlik gelişiminde önemli bir rol oynadığını; Kur’an’da sunulan örnek şahsiyetlerin ise inanç, cesaret, iffet ve kararlılık gibi nice değerlerin somut temsilleri olarak ele alındığını göstermektedir.

Örneğin Hz. Yusuf, insanın hayatın farklı sınavları karşısında nasıl bir ahlak geliştirmesi gerektiğini gösteren kapsamlı bir modeldir. En yakınları tarafından kötülüğe uğrar, kuyuya atılır, köle olarak satılır, iftiraya uğrar, hapse girer. Tüm bunlara rağmen hiçbir aşamada Allah’a isyan etmez, umudunu kaybetmez. Günahın cazibesine rağmen iradesini korur. Ahlakı, dış baskıyla değil iç denetimle sürdürür. Öyle ki Mısır’a sultan olduğundan ziyade sabırla, iffetiyle, tevekkülüyle anlatılır ve övülür. Asıl başarısı, yalnız kaldığında bile ahlakını koruması, intikam alma fırsatı elindeyken affetmeyi seçmesidir. Özellikle genç yaşta ağır sınavlarla karşılaşmış ahlaki duruşunu koruması, onu Kur’an’daki dikkat çekici rol modellerden biri hâline getirir.

Hz. İbrahim de pek çok açıdan mükemmel bir rol modelidir. O, hakikati arayan, sorgulayan, teslim olan ve bu uğurda

fedakârlık gösteren bir kişiliği temsil eder. Hz. İbrahim, toplumunun inançlarını körü körüne kabul etmez. Ona göre inanç taklitten değil bilinçten doğmalıdır; insan aklını kullanarak hakikati araştırmalıdır. Hayatının merkezinde Allah’ın birliğini savunmak vardır. Putperest toplumuna karşı çıkar, zalim bir kral karşısında inancını cesaretle savunur. Kur’an’ın çizdiği Hz. İbrahim profili, “korkusuz ama saldırgan olmayan; kararlı ama hikmetli bir mücadele”yi temsil eder. Bu yönüyle, çoğunluğun yanlışına karşı tek başına durabilmenin sembolüdür. Aynı zamanda cömertliği ve misafirperverliğiyle tanınan Hz. İbrahim, paylaşma kültürünün en güçlü sembollerinden biridir. Dilimizdeki herkese açık, bol, bereketli misafir sofrası

anlamındaki “Halil İbrahim sofrası” tabiri de buradan gelmektedir.

Mekke’nin en zengin ve en itibarlı gençlerinden biri olan Musab b. Umeyr’in hayatı da imanın insanı nasıl dönüştürdüğünün güçlü örneklerinden biridir; iman uğruna fedakârlık, temsil kabiliyeti, eğitimcilik ve dava bilinci açısından dikkat çekicidir. Musab, İslam’ı kabul ettikten sonra ailesinin desteğini kaybeder, her şeyden mahrum bırakılır, işkence ve baskı görür. Buna rağmen inancından vazgeçmez. Davası uğruna kişisel konfor ve ikbalinden memnuniyetle feragat eder. Hz. Peygamber, onu genç yaşta Medine’ye öğretmen ve davetçi olarak gönderir. Musab insanlarla “kavl-i leyyin” suretinde iletişim kurar, sertlik yerine hikmeti tercih eder. Onun çalışmaları sayesinde Medine’de İslam kısa sürede geniş bir kabul görür. Sadece tebliğ etmez; insan yetiştirir, toplumsal dönüşüme öncülük eder. Tebliğ ve temsil konusundaki örnekliği dolayısıyla İslam tarihindeki ilk öğretmenlerden biri olarak anılır.

Hz. Peygamber’in Seyfullah (Allah’ın kılıcı) ünvanı verdiği meşhur kumandan Halid bin Velid, İslam tarihinde kararlılık, cesaret ve tevazu ile öne çıkan sahabilerdendir.

Hz. Aişe validemiz, İslam tarihinde sadece Hz. Peygamber’in eşi olarak değil; ilim, eğitim, muhakeme, ibadet ve toplumsal sorumluluk bakımından örnek kabul edilen önemli şahsiyetlerden

Başarı yalnızca sonuç değildir. Neyi elde ettiğin kadar onu nasıl elde ettiğin; hedefe varmak kadar hedefe hangi insan olarak vardığın da önemlidir. Başarı ve değeri; ahlak, niyet, sabır, ilim ve hizmet ile birlikte değerlendirir.

biridir. Onun örnekliği, özellikle bilgiye verdiği değer ve dini doğru anlama çabası etrafında şekillenir. Dinî meseleleri dikkatle araştırmayı, ezbercilik yerine anlamayı, merak etmeyi teşvik eden bir örneklik sunar. Hz. Peygamber'in vefatından sonra birçok sahabe ve tabiin ondan ders alır, evi âdeti bir ilim merkezi hâline gelir. Bu yönüyle İslam tarihinin ilk büyük kadın eğitimcileri arasında kabul edilir.

İslam düşünce tarihinin en etkili âlimlerinden biri olan İmam Gazali'nin örnekliği, hakikati arama cesareti, ilim-amel bütünlüğü, nefis muhasebesi ve ihlas arayışında yatar. Gazali; taklit yerine tahkik, ezber yerine kavrayış, şöhret yerine hakikat arar.

Görünür Olmak Değerli Olmakla Eşitlendi

İnsan zihni tanınmaya, görülmeye, fark edilmeye duyarlı yaratılmıştır. Dolayısıyla "görülmek istemek" patolojik değildir. Sorun, bunun "Var olmak için görülmek gerekir" inancına dönüşmesidir. Hiç şüphesiz modern çağın en güçlü psikolojik yanılsamalarından biri de görünür olmayı değerli olmakla eşitlemesidir. Tarih boyunca insanlar değerlerini aileleri, meslekleri, karakterleri ve ilişkileri üzerinden kuruyorlardı. Bugün ise sosyal medya ve dijital kültür, görünürlüğü başlı başına bir sermayeye dönüştürdü. Bu sermayeden pay alamadığını düşünenler ise sahte bir ihtiyacın ızdırabını çekiyorlar. Ayrıca, sosyal medya insanın referans grubunu olağanüstü

genişletti. Eskiden kişi, kendini mahallesindeki elli kişiyle kıyaslıyordu, şimdi ise binlerce insanın özenle seçilmiş hayat kesitleriyle kıyaslıyor. Bu çarpıtılmış "sosyal mukayese" ise sıradanlığın artık normal hayatın doğal hâli olmaktan çıkıp başarısızlık gibi algılanmasına sebep oluyor. Oysa insanlığın büyük kısmı tarih boyunca görünmeden yaşadı ama görünmeden yaşamak değersiz yaşamak anlamına gelmedi. Bir öğretmen, bir baba, bir anne, bir marangoz, bir imam, bir hemşire... Çoğu tarihe geçmese bile yüzlerce insanın hayatına dokunurlar. Etkileri görünür değildir ama gerçektir. Yani bir bakıma dünyanın en değerli insanların önemli bir kısmını hiç tanımıyoruz. Bir annenin çocuğuna gösterdiği sabır, bir babanın helal yolda ailesinin geçimi için sessizce çalışması, yaşlı bir komşuya kimseye söylemeden yapılan iyilikler... Bunların hiçbirisi algoritmalara düşmez, milyonlarca görüntülenmez. Ama medeniyet ve irfan bunlarla inşa edilir, bunların üzerinde yükselir.

Yaptığım görüşmelerde "sıradan biri" olmaktan, "sıradan hayatlar" yaşamaktan dert yanan insanlarla karşılaşıyorum. Bu "sıradan" kelimesi çoğu zaman nesnel bir tanımlamadan ziyade -maalesef- aşağılayıcı bir öz değerlendirmeyi içeriyor. Bir insanın düzenli çalışması, ailesine emek vermesi, dürüst olması, arkadaşına sadık olması dışarıdan sıradan görünebilir. Fakat bunlar psikolojik ve

ahlaki açıdan oldukça emek ve irade isteyen davranışlardır. Bu anlamda sıradanlığı kendi hâlinde, gösteriştan uzak sade bir hayat sürmeye çalışmak olarak anlamayı tercih edersek buradan kendimize ve hayatımıza dair kıymetli bir memnuniyet ve şükran duygusu çıkarabiliriz.

Ayrıca insanlar, görünür olmayı değil de "şahit olunmayı" arıyor olabilirler. Bu ikisi aynı şey değil. Görünür olmak kalabalıkların seni izlemesidir. Şahit olunmak ise en az bir kişinin seni gerçekten anlamasıdır. İnsan ruhu bu ikinciye çok daha fazla ihtiyaç duyar. Yüz binlerce takipçisi olup yalnız hisseden insanlar bunun örneklerinden biridir. Buna karşılık küçük bir çevresi olan ama gerçekten ilişki kuran insanlar çok daha sağlam bir benlik duygusu geliştirebilirler. Ayrıca görünürlük arttıkça kişi bir süre sonra daha fazla beğeniye, daha fazla takdire, daha fazla tanınmaya ihtiyaç duyar. Buna karşılık değer duygusu karakter, ilişkiler, üretkenlik ve anlam üzerine kurulduğunda daha sağlıklı ve istikrarlı bir zemin kazanır.

Son olarak, bana göre modern çağın en sessiz ama en önemli erdemlerinden biri "kendi hâlinde" görülmeden de iyi kalabilmektir. Başkalarının alkışına ihtiyaç duymadan dürüst olmak, emek vermek, iyilik yapmak ve anlamlı bir hayat sürdürmek kolay değildir. Fakat ruhsal olgunluk biraz da burada başlar: Değerini vitrinden değil yaşamının özünden alabilmek.

PROF. DR. FATIMA BETÜL BAŞTÜRK İLE SÖYLEŞİ

■ Söyleşi: Mahir KILINÇ

İnsan neyi düzenli olarak görüyorsa ona o denli alışıyor. Örnek teşkil etmek önemli. Ebeveynlerin çocuklarına “Namaz kıl!” demelerinden ziyade çocuklarının göreceği yerlerde namazlarını kılıyor olmaları gibi.

Ağız ve dişlerimizdeki bir problem, kalp krizinden şeker hastalığına kadar tüm vücudumuzu nasıl etkiliyor? Diş sağlığı ile genel sağlığımız arasındaki bu gizli bağı bize nasıl anlatırsınız?

Çok sevdiğim atasözlerinden biridir: “Can boğazdan gelir.” Ben bunu sadece yediğimiz yemek olarak algılamıyorum. Beraber şöyle bir senaryo düşünelim: Bir kişinin sağ tarafta bir veya daha fazla dişi eksik. Senelerdir de alışmış. Sürekli sol tarafıyla çiğniyor. Zaman içerisinde sol taraftaki çiğneme kasları güçlenerek boyları kısalıyor. Bunu dengelemek için boyun kasları devreye giriyor. Onu dengelemek içinse geri kalan sistemin hepsi normalin dışında çalışmaya başlıyor. Bu durum omurgaya kadar ilerliyor. Dolayısıyla aslında bir dişin bile eksikliği sistemde zamanla artan bir yük hâline geliyor.

Ayrıca, çürüklerin ilerlemesiyle oluşan çene kemiği enfeksiyonlarının ve ağız bakımının yetersiz olmasıyla ilerleyen diş eti hastalıklarının kalp krizi gibi pek çok sistemik durumu tetiklediği biliniyor. Bu konuda çok sayıda çalışma bulunmakta. Dişlerin hepsinin bağlandığı bir beden var. Onları bedenden ayrı düşünmek büyük bir hata olur.

Toplum olarak dişimiz ağrımadan doktora gitmiyoruz. Bu “son ana bırakma” alışkanlığını nasıl kırabiliriz? Düzenli kontrol ya da koruyucu diş hekimliği

bilincinin yerleşmemesinin arkasında ne gibi sebepler yatmaktadır?

Sanırım bu iş ilk olarak ailede başlıyor.

Babam, ağız sağlığına son derece önem veren bir insandır. Çocukluğumda, diş fırçalarını koyduğumuz kabin yanında her daim bir diş ipi hatırlarım. Nitekim kendi çocuklarım da sadece diş fırçalamanın yetmediğini, diş ipi kullanımının da muhakkak gerektiğini tek haneli yaşlarından bu yana biliyor ve uyguluyorlar.

İnsan neyi düzenli olarak görüyorsa ona o denli alışıyor. Örnek teşkil etmek önemli. Ebeveynlerin çocuklarına “Namaz kıl!” demelerinden ziyade çocuklarının göreceği yerlerde namazlarını kılıyor olmaları gibi. Önce anne baba ağız bakımını iyi yapacak ki çocukları da onları taklit etsin.

Ben genel kanının aksine ümitvarım. Gördüğüm kadarıyla yeni nesil ebeveynler, kendi ağız sağlıklarına da çocuklarının ağız sağlıklarına da önem veriyorlar. Koruyucu diş hekimliği uygulamaları günümüzde daha yaygın uygulanıyor.

Hastalar için genellikle korkutucu olan kanal tedavisi alanında uzmansınız. Klinik pratiğinizde onların kaygılarını yönetirken ve onlarla o güven bağı kurarken nasıl bir metot izliyorsunuz?

Diş hekimliği ile ilgili korkuların arkasında yatan

temel sebep “ağrı hissetme korkusu”. Bence çok da haklı bir sebep. Geçmişte yaşanan ağrılı tecrübeler ise buna tuz biber ekliyor. Günümüzde, hastalarımızın ağrı hissetmemeleri için elimizde çok sayıda ekipman mevcut.

Şahsen, hastalarım herhangi bir işlem yaparken ne yapacağımı, hastamızın ne hissedip ne hissetmeyeceğini önden açıklıyorum. Misalen, “Şu anda kullandığım alet titreşim yapıyor. Ağrı yapmaz. Merak etmeyin.” şeklinde. Hatta bazen fazla fazla açıkladığım da oluyor. Bu durumda hastalarım diş

Benim öğrenciliğimin geçtiği 2000’li yılların başlarında akademik yolculuk, başörtülü pek çok başarılı diş hekimi için hayal olarak kaldı. 2000’lerin son yarısında ise toplumsal ve siyasal yenilenmeler sayesinde bizlerin önü nispeten açıldı. Kendi adıma, bu akademik yolculuğa çıkmış başörtülü gençlerin “Hocam sizin yapabildiğinizi görmek bizi cesaretlendirdi.” demeleri benim için yeterli mutluluk vesilesi.

hekimliğine giriş bilgisiyle donanarak koltuktan kalkabiliyor.

Marmara Üniversitesinde doktora kabul ile başlayan ve Türkiye'nin ilk başörtülü endodonti profesörü olmaya uzanan bu tarihî başarı yolculuğunda neler yaşadınız? Karşılaştığınız engellere karşı motivasyon kaynağınız neydi?

Birinci sınıfı bitirdiğim sene Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinin dönem üçüncüsü olan başörtülü büyüğümüz sadece başörtülü olduğu için doktora kabul edilmemişti. O yıllarda henüz uzmanlık yasası olmadığı için merkezî bir sınava değil oldukça subjektif olan doktora mülakatlarına giriliyordu. Ertesi sene preklirik derslerinde asistanlarla konuşurken “okul üçüncüsü neden doktora alınmadı?” sorumuza asistanımızın doğrudan “Ama o başörtülüydü” demesi gibi bir durum maalesef kanıksanmış bir gerçeklikti.

Kısacası, benim öğrenciliğimin geçtiği 2000’li yılların başlarında akademik yolculuk, başörtülü pek çok başarılı diş hekimi için hayal olarak kaldı. 2000’lerin son yarısında ise toplumsal ve siyasal yenilenmeler sayesinde bizlerin önü nispeten açıldı.

Kendi adıma, bu akademik yolculuğa çıkmış başörtülü gençlerin “Hocam sizin yapabildiğinizi görmek bizi cesaretlendirdi.” demeleri benim için yeterli mutluluk vesilesi.

Cardiff Üniversitesinde Avrupa Endodonti Derneği Başkanı'nın asistanlığını yaptınız ve uluslararası alanda güçlü bağlar kurdunuz. Türkiye ile yurt dışındaki akademik vizyonu kıyasladığınızda genç diş hekimlerine küresel bir vizyon kazanmaları için neler önerirsiniz?

Ortaokulu Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde okudum. 28 Şubat sürecinde ortaokul kısmı kapatılan okulumun şimdilerde tekrar bu kısmını açtıklarını keyifle öğrendim. Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesinde bizlere çok iyi bir İngilizce eğitim verildi. Sadece İngilizce branş derslerini değil; matematik ve fen derslerini de İngilizce işliyorduk. Ta ki 28 Şubat postmodern darbesiyle beraber o emektar ve vizyoner hocalarımız farklı okullara sürgün edilene kadar.

İngilizce konusunda kendime hep güvendim. Mizaç olarak da dışa dönük bir insanım ve sohbet etmeyi severim. Akademik meraklı her genç gibi ben de yurt dışında, bütçemin el verebildiği kongrelere, kendi imkânlarım dâhilinde katılmaya çalışıyordum. Katıldığım kongrelerde dil bariyerine de takılmadığım için hocalarla tanışabildim.

Yine böyle bir kongre öncesi yazıştığım Avrupa Endodonti Derneği başkanı beni kongre sonrasında mülakata çağırdı. Mülakat öncesi bizzat fakülteyi gezdirdi, sonrasında da çeşitli sorularla hedeflerimi

Müslüman, korku ile ümit arasındadır. Hâlâ daha çabamız, yolumuzu şaşırmadan yol bulmaya devam etmek. Elimizde bir haritamız var çok şükür, tüm Müslümanların elinde var. Yeteri kadar okumuyoruz, bunu kendime de söylüyorum.

öğrendi. Ardından benim orada geçinebilmem için ihtiyaç duyacağım bütçeyi hesaplamaya başladı. Benim açımdan ilk olarak gözlemlediğim fark buydu. Bir profesörün bir öğrenciye bizzat fakülteyi gezdirmesi ve onunla bütçe hesabı yapması benim için o sıralar tahayyül edilemez bir şeydi.

Akademik vizyon, bence sadece bilimsel olarak değil aynı zamanda bu gibi gündelik detaylarla da gelişiyor. Akademik yolculuğa çıkmış herkese tavsiyem, konfor alanlarından çıkıp muhakkak başka ekolleri de deneyimlemeleri olacak.

Namaz için “Benim hayattaki sabitim” diyorsunuz. Yoğun akademik kariyeriniz ve

koşturmacalı iş hayatınız içinde namazın manevi dünyanıza ve günlük yaşamınıza kattığı anlamı bize nasıl anlatırsınız?

Hem lisans hem doktora öğrenciliğim boyunca kampüsümüzde mescit yoktu. Lisanstayken öğle arasında en yakın camiye gidip geliyorduk ama öğle arasının olmadığı doktora döneminde bu durum iyice zorlaşmıştı.

Fakültedeki koltukların teknik servisini yapan ekip müteedeyin kişilerden oluşuyordu. Ve kendilerine ait bir teknisyen odaları vardı. Bu odada, bir el yıkama lavabosu ve yerde de bir namaz tahtası bulunuyordu. Namaz tahtasını pek çokları bilmeyebilir. Küçük atölyelerde temiz bir zemin oluşturarak namaz kılmayı sağlayan taşınabilir bir tahtadır.

Bana kendi odalarının bir anahtarını yaptırmışlardı. Bu sayede ben hızlıca oraya gidip abdestimi alıp namazımı kılabiliyordum. İşte namaz böyle bir sabitimdi. Fakültenin, hastaların, hocaların, öğrencilerin süregelen hızlı akışında bir mola demekti. Tüm o sıkılmış ve bunalmışlıkların içinde yüzüne su çarpıp kendine geldikten sonra secdeye kapanıp, neyi kimin rızası için yaptığımızı hatırlamak demekti.

Gerek akademik mücadeleleriniz gerekse hayata bakışınızla pek çok insana rol model oluyorsunuz. Bugünün dünyasında

yolunu bulmaya çalışan, engellerle karşılaşan öncelikle gençlere ve genel olarak tüm okurlarımıza hayata dair tavsiyeleriniz nelerdir?

Belki geçmişten gelen alışkanlık diyebilirsiniz ama not almayı çok severim. Kâğıdın sağ üst köşesine tarihi atıp altına yazarım; kısa dönem hedeflerim neler? Uzun dönem hedeflerim neler? Hayatımda mutsuz olduğum yönler nereler? Nelerimi değiştirip düzeltebilirim? Bu şekilde kendime irili ufaklı hedefler belirliyorum. Ufak hedeflere bazen ulaşıyorum bazen ulaşamıyorum. Bunları hemen anlayabiliyorum. Ama bazı hedeflerim var ki 6-7 sene önce yazmışım ve anca o yazdıklarıma döndüğümde fark ediyorum o hedeflere bir aşamada ulaşmış olduğumu. Hedefiniz varsa ve bu hedef üzere kendinize bir rota çizerseniz ulaşma ihtimaliniz daha yüksek. Bulduğunuz noktada hiçbir şey yapmadan beklemek tevekkül değildir.

Bugünün dünyasında yolunu bulmaya çalışan gençlerimiz; ben de oradaydım ve oradayım. Müslüman, korku ile ümit arasındadır. Hâlâ daha çabamız, yolumuzu şaşırmadan yol bulmaya devam etmek. Elimizde bir haritamız var çok şükür, tüm Müslümanların elinde var. Yeteri kadar okumuyoruz, bunu kendime de söylüyorum. Hepimize de daha çok okumak, okuduğumuzu anlamak ve hayata geçirmek nasip olsun inşallah.

Öz Geçmiş

Prof. Dr. Fatıma Betül Baştürk, 1985 yılında doğdu. Ortaöğrenimini ve liseyi İstanbul'da, yükseköğrenimini ise 2007'de Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde İngilizce olarak tamamlayarak aynı yıl Diş Hastalıkları ve Tedavisi Anabilim Dalında doktora eğitimine başladı. Doktora eğitimi sürecinde TÜBİTAK bursiyeri olmaya hak kazandı ve tez çalışmaları kapsamında 2010 yılında İngiltere'deki Cardiff Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde araştırmalarda bulundu. 2011 yılında doktor ünvanını alan Baştürk, Marmara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalında akademik kariyerine devam ederek sırasıyla yardımcı doçent ve doçent ünvanlarını kazandı. 2021 yılında İstanbul Gelişim Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi kadrosuna katıldı ve 2023'te profesör oldu. Bu ünvanla, Türk diş hekimliği tarihinde endodonti alanındaki ilk başörtülü kadın profesör oldu. Fatıma Betül Baştürk, akademik çalışmalarının yanı sıra Üsküdar'daki özel muayenehanesinde hastalarına klinik hizmeti vermeyi sürdürmektedir.

DANTEL UCUNDA KALAN DÜNYA

■ Gülay ALBAYRAK

Toplumu oluşturan örf ve âdetleri vardır. Yaşama dair olan bu özellikler toplumları birbirinden ayırır. Yaşanılan evler, mobilyalar, pişirilen yemekler, giyilen kıyafetler sizi siz yapan değerlerdir. Bazen bu unsurlara bazı detaylar eklenir; evlerin içini süsleyen, güzelleştiren el emeği göz nuru olan el işi danteller gibi...

Karadeniz köylerinde, çivi çakılmadan yapılan yüzyıllık ahşap evlerde yaşanıldığı, bu güzelim evlerin yıkılmadığı zamanlarda nerdeyse her odada çiçekli kanaviçeler ve ucunda yer alan danteller karşıları sizleri. Bugünkü gibi vazo, çiçek ve süs eşya kültürünün olmadığı zamanlarda evlerin o zamanki süsleriydi onlar.

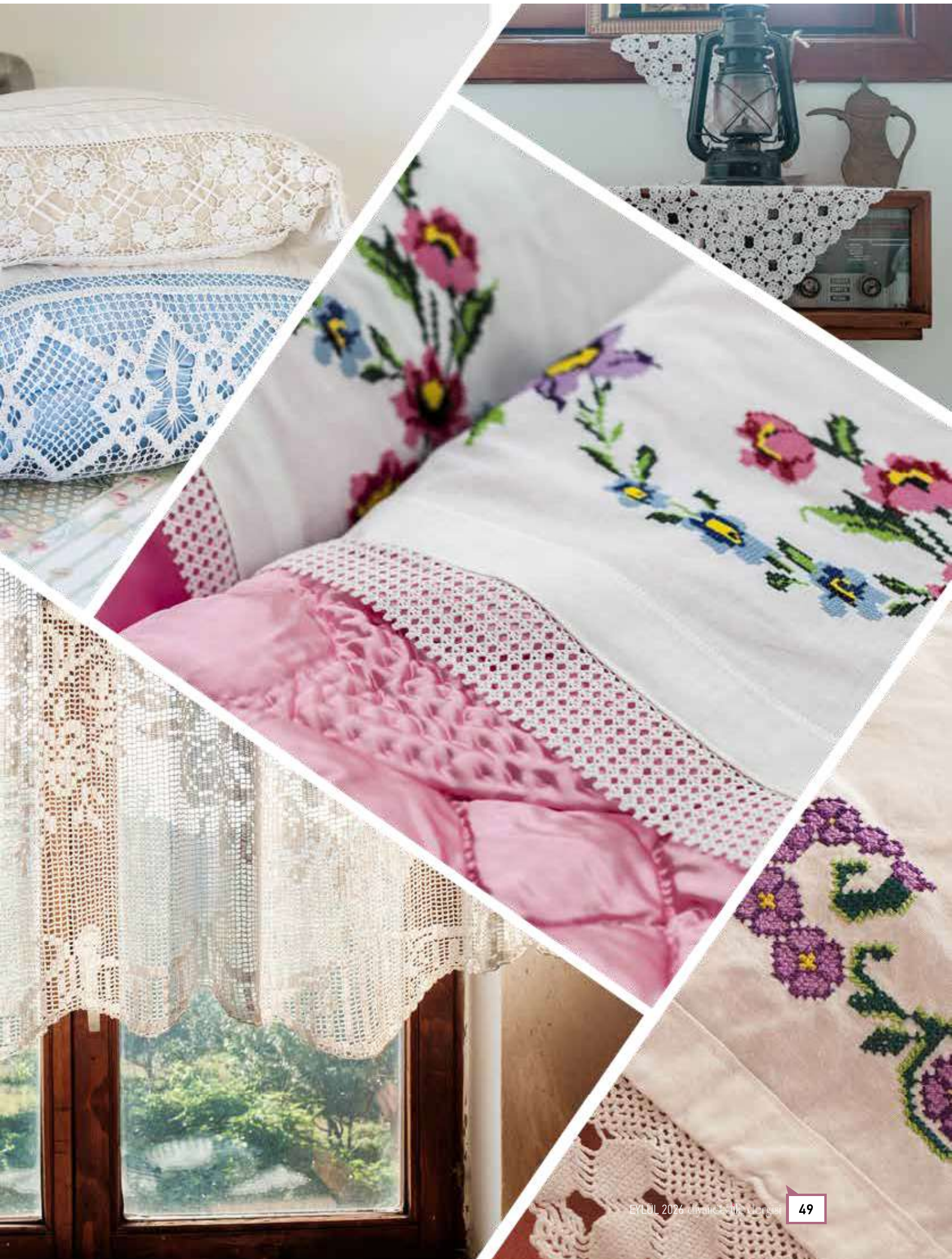
Tek katlı ahşap evin merdivenlerinden içeri girdiğinizde kocaman bir salon ahşap kokusuyla içine çekerdi sizi. Pencere kenarında baştan başa oturmaya uygun olarak tahtadan yapılmış düzenek, onun üstünde minderler ve kenarlarında yastıklar bulunurdu.

Yastıkların üstüne kanaviçe işli ve ucunda da danteller olan örtüler serilirdi. İnsanlar bu minderlere oturarak birbirleriyle muhabbet eder, pencereden dışarıyı seyreder, kuş seslerini dinlerlerdi. İnsan sayısının fazla olduğu zamanlarda yerlerdeki kilimin üstüne minderler atarak otururlar, yemeklerini de yer sofralarında yerlerdi. Eşyaların bizi yormadığı, ev yaşamının basit ve kolay olduğu günlerdi. Üstüne oturan tahta düzeneğin içinde mısır unları, kurutulmuş bitkiler, atalık tohumlar saklanırdı. Hangi odaya girerseniz girin mutlaka her odada beyaz örtüye dikilmiş dantellerle karşılaşırdınız. Her dantelin modeli, şekli birbirinden farklı olur, her bir model sonsuza kadar devam edebilirdi. Vestiyer kültürünün olmadığı, kıyafetlerin tahta duvarlara çakılan çivilere asıldığı o günlerde, kıyafetlerin görülmemesi için de yine üstlerine iki çiviye gergin şekilde asılmış ucu dantelli kanaviçe işlemeli bembeyaz bir örtü örtülürdü. Duvarın neredeyse çoğunu kaplayan

Bizim kültürümüzde sadece danteller değil kanaviçeler, oyalar, telkârilere, sırma işlemele, ismini saymaya yetmez çeyizlik bir sürü el emeği, göz nurlarımız var. Her yörede farklı hepsi birbirinden güzel, hepsi dünyada ünlü olmaya değer.

bu süslü örtüler odaya ayrı bir güzellik katardı. Eğer evde gelin varsa onun için alınmış koltuklu misafir odalarının vitrininin içinde ve sehparın üstünde, tekli halinde yuvarlak ya da kare motifli danteller yerini alırdı. Duvardaki duvar halısı, mobilyaların üstündeki dantel örtüler odaya ayrı bir hava katardı.

Mutfak kültürünün başka olduğu, tereğin (tabak çanak koyulan katlı ahşap düzenek) ve yemek pişirilen odada ocakların bulunduğu, bu ocaklarda odunların ve fındık çalılarının yakılarak sac üzerinde yemeklerin pişirildiği dönemlerde, ateşin dumanını çekmesi için odalarda iç bacalar bulunurdu. İşte bu bacaların üstüne dahi dantelli beyaz örtüler serilirdi. Ocakta birkaç sac üzerinde kazanlarla, tencerelerle pişirilen yemeklerin tıktırtısı, leziz kokusu, bakır güğümelerde kaynayan suların fokurtusuna sacda pişirilen mısır ekmeğinin kokusu eklenirken bembeyaz örtüdeki rengârenk nakışlar ve süslü danteller de bu coşkuya eşlik ederlerdi. Hatta bazı pencerelerde de tül perde yerine dantelli örtüler ve tamamen dantelden yapılan tüller kullanılırdı. Bu dantelli örtülerden bahçeye baktığınızda yemyeşil kocaman bahçenin içinde siyah incir, elma, armut, dut ve erik ağaçlarını, bir tarafınızda içinde fırın bulunan yapıyı, su çekilen su kuyusunu ve su çekme aparatını diğer tarafta ise ahır, inekleri, ortalarda gezen kedileri, tavukları,

ördekleri ve oyun oynayan çocukları görebilirdiniz. Dantelin ucundan görülen bu manzara unutulmayacak hatıralar bırakırdı insan hafızasında.

Eğer bu güzelim evin içinden ahşap merdivenle geçilerek ulaşılan odada misafir olduysanız; ucunda rengârenk işlenmiş kanaviçe ve dantelle süslemiş uzun yastık ve yine aynı süslere sahip pamuklu veya yün yorgan eşliğinde, yer yatağında yatma şansına sahip olabiliydiniz. Uyuyuncaya kadar bu güzelim motifleri seyrederken uyandığınızda ise en güzel uykunuzu almış olarak uyanırdınız.

Köyde yaz bitip kış mevsimi başlayınca komşular birbirine gezmeye giderler, kuzinede patlatılan mısır ve sobada demlenen çay eşliğinde sohbet ederlerdi. Edilen sohbetlerin konularından biri de dantel olurdu. Anneler daha tahta beşikte sallanan bebekleri

için çeyiz yapmaya başlar, odadaki küçük kız çocuklara “Hadi zincir çekiver.” denilerek ellerine dantel ipliği ve mil verilirdi. Komşulukta danteller örülür, komşular birbirlerine dantel örnekleri vererek sohbet ederler, birbirlerinin terapisti olurlardı.

Gel zaman git zaman beşikteki bebekler büyüdü, evlendi, anneler yıllarca emek vererek yaptıkları dantellerini ve diğer hazırladıkları çeyizlerini kızlarına verdiler evlerinin en güzel köşelerini süslesinler diye. Ama sonraki neslin çoğu, yıllarca emek verilen bu süslemeleri evlerinde kullanmak istemediler; “demode” olarak görülen bu emekler sandıklarda, bazalarda kalıverdi. Evlerini bir önceki neslin tersine daha modern denilebilecek eşyalarla doldurdu, dantel kültürünün yerini süs eşyaları, yapay çiçekler ve diğer eşyalar aldı.

Zamanla çoğu ahşap yüzyıllık

evler yıkılmaya başladı, yerine beton ve çağa uygun evler yapılmaya, içleri de ona göre döşendi. Artık neredeyse köy evleri ile şehir evlerinin farkı kalmamaya, kanaviçeli danteller de yeni köy evlerinde yerini bulamadı. Evlerimizden dantelli kanaviçelerle beraber bize ait olan yaşamlar da kayboldu. Ahşap evler yıkılmaya başlayınca ocakta yanan odunun çitirtisi, ışığı, odun ateşinde pişirilen yemeklerin mis kokusu ve lezzeti, pazen ve basma giysiler, sabah serinliğinde ocağın başında ısınmak için toplanan ve sohbet eden aile fertleri de kaybolmaya başladı.

Bizde her geçen gün azalan ve artık terk etmeye başladığımız dantel kültürü Avrupa'da yaşatılmaya devam ediyordu.

Toplumu oluşturan
örf ve âdetleri vardır.
Yaşama dair olan bu
özellikler toplumları
birbirinden ayırır.
Yaşanılan evler,
mobilyalar, pişirilen
yemekler, giyilen
kıyafetler sizi siz
yapan değerlerdir.
Bazen bu unsurlara
bazı detaylar
eklenir; evlerin
içini süsleyen,
güzelleştiren el
emeği göz nuru olan
el işi danteller gibi...

Belçika dantellerinin ünü dünyaya ulaşmış, oradan gelirken alınan en önemli hediyelik eşyalar içine girmişlerdi. Hatta İtalya'da dantel üzerine kurulmuş bir müze (*Museo del Merletto*) bile vardı. Bu müzede sadece danteller sergilenmiyor; dantel geleneğinin tarihi, arşivleri ve kuşaktan kuşağa aktarılan teknikleri de korunuyordu.

Bizim kültürümüzde ise sadece danteller değil kanaviçeler, oyalar, telkârilere, sırma işlemele, ismini saymaya yetmez çeyizlik bir sürü el emeği, göz nurlarımız var. Her yörede farklı hepsi birbirinden güzel, hepsi

dünyada ünlü olmaya değer. Hepsi eski değerlerini görmeyi hak ediyorlar. Ancak günümüz koşturmacası ve telaşı, kadınların ev hayatının yanında iş hayatında da var olmaları bu değerlere gereken zaman ve önemin verilmesine engel oluyor. İstesek de bu değerlerimize fazla zaman ayıramıyoruz. Gelişen çağda annelerimizin yaşadığı hayatı da yaşayamıyoruz.

Benzer evler, benzer eşyalar, benzer kıyafetler giymeye başladığımız bu günlerde, bize ait değerlere sahip çıkmazsak, bizden sonraki nesle bize ait hangi emanetleri bırakacağız? Yüzyıllardır atalarımızdan bize ulaşan ve onlardan emanet aldığımız değerlerimizi nasıl yeni nesle aktaracağız? Değerlerimize sahip çıkmak, onların günümüz dünyasında yerini bulmasını sağlamak, bizden sonraki nesle olan görevimiz de... Bizden önceki nesiller bizi biz yapan ve diğer toplum ve kişilerden ayıran kültürel öğelerimize sahip çıktı, onlara değer verdi ve bizlere emanet etti. Bizler de bize emanet edilen değerleri bir sonraki nesle aktarmanın derdini taşımalıyız. Aksi hâlde diğer toplumlardan ne farkımız kalacak?

Dantellerimize kanaviçelerimize değer vermeye başladığımızda sadece bize ait süslemeleri günümüze taşımayacağız; o dönemdeki değerleri, komşuluk ilişkilerini ve dantel ucundan görünen o dünyayı da günümüze taşıyarak günümüz nesli ile tanıştırmış olacağız.

DOĞANIN KALBİNDE, TARİHİN İZİNDE

TRABZON

■ Sümeyra YAMAN

Karadeniz bölgesinde bulunan Trabzon, doğal güzellikleriyle, yüzyılların izlerini taşıyan tarihî yapılarıyla ziyaretçilerini büyüleyen bir şehirdir. İpek Yolu'nun önemli duraklarından biri olan bu şehir, Bizans'tan Osmanlıya uzanan zengin geçmişiyle farklı medeniyetlerin izlerini günümüze taşır. Camileri, kaleleri, müzeleri ve manastırlarıyla adeta bir açık hava müzesi görünümündedir; ziyaretçilerine tarih ve kültür dolu bir keşif sunar.

Camileri: Asırlara Meydan Okuyan Manevi Mekânlar

Şehrin en eski ibadet mekânlarından biri olan Fatih Camii, Trabzon'un fetih tarihine tanıklık eden önemli eserler arasındadır. Yapı, 13. yüzyılda Bizans döneminde kilise olarak inşa edilmiş, Fatih Sultan Mehmet'in 1461 yılında Trabzon'u fethetmesinden sonra camiye dönüştürülmüştür. Mimarisinde Bizans taş işçiliğinin izleri ile Osmanlı döneminde eklenen unsurlar bir arada bulunmaktadır. Bu yönüyle Fatih Camii, farklı medeniyetlerin kültürel mirasının nasıl korunarak yaşatıldığını gösteren müstesna bir örnektir.

Trabzon şehir merkezinin simgelerinden biri olan Yeni Cuma Camii 13. yüzyılın sonlarında kilise olarak inşa edilmiştir. Bu yapı, şehrin Osmanlı döneminde fethedilmesinden sonra camiye çevrilmiş ve yeni eklentilerle bugünkü görünümünü almıştır. Kesme taş mimarisi, yüksek kubbesi ve sade iç süslemeleriyle, mahfilinin muhteşem ahşap işlemeyle dikkat çeken cami bugün de ibadet ve kültür hayatının önemli merkezlerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Şehrin en çok ziyaret edilen tarihî yapılarından biri olan Ayasofya Camii ise 13. yüzyılda kilise olarak yapılmış olup Osmanlı Dönemi'nde cami olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapının dış cephesindeki taş kabartmalar, iç mekânındaki freskler ve zarif mimarisi sanat tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Günümüzde ibadet mekânı olarak kullanılan Ayasofya Camii, farklı dönemlerin mimari anlayışını bir arada görebileceğimiz nadir eserlerden biridir.

Osmanlı Devleti'nin önemli kadın şahsiyetlerinden biri olan Yavuz Sultan Selim'in annesi adına yaptırılan Gülbahar Hatun Camii, klasik Osmanlı mimarisinin Trabzon'daki en güzel örnekleri arasında yer alır. 16. yüzyılın başlarında inşa edilen cami tek kubbeli yapısı, zarif taş işçiliği ve huzurlu avlusuyla ziyaretçilerini kuşatır. Caminin hemen yanında bulunan Gülbahar Hatun Türbesi ise Osmanlı hanedanının Trabzon'daki önemli hatıralarından biridir. Bu tarihî mekân, mimarisiyle ve taşıdığı manevi değerle şehrin en anlamlı duraklarından biridir.

Trabzon Kalesi: Şehrin Taşlara Kazınmış Hatırası

Şehrin yüksek kesimlerine hâkim konumdaki Trabzon Kalesi Roma döneminde inşa edilmiş olup Bizans ve Osmanlı dönemlerinden izler taşıyan görkemli bir tarihî mekândır. Yukarı Hisar, Orta Hisar ve Aşağı Hisar olmak üzere üç bölümden oluşan kale yüzyıllar boyunca Trabzon'un güvenliğini sağlamıştır. Bugün, surların arasında yürürken Karadeniz'i kuş bakışı seyretmek ziyaretçilere hem tarih hem de eşsiz bir manzara sunmaktadır.

Sümela Manastırı: Altındere Vadisinin Saklı Hazinesi

Trabzon denildiğinde akla ilk gelen yapılardan biri hiç kuşkusuz Sümela Manastırı'dır. Altındere Vadisi'nde sarp kayalıkların üzerine inşa edilen bu etkileyici yapı yaklaşık 16 asırlık geçmişle dünyanın en dikkat çekici manastırlarından biridir. Freskleri, taş mimarisi ve doğayla bütünleşen görüntüsü sayesinde her yıl binlerce yerli ve yabancı ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Sümela Manastırı, tarihî yapısıyla insan emeğinin doğayla uyum içinde

Trabzon Kalesi

Fatih Camii

ortaya koyduğu eşsiz bir kültür mirasıdır.

Trabzon Müzesi: Geçmişten Günümüze Medeniyetlerin İzinde

Şehrin kültürel zenginliğini daha yakından tanımak isteyenler için Trabzon Müzesi önemli bir duraktır. Kostaki Konağı olarak bilinen tarihî binada hizmet veren müzede arkeolojik eserler, etnografik koleksiyonlar, Roma ve Bizans dönemine ait buluntular ile Osmanlı yaşamına dair pek çok eser sergilenmektedir. Müze, Trabzon'un binlerce yıllık

tarihini kronolojik bir bütünlük içinde ziyaretçilerine yansıtır.

Trabzon'un Asırlık Konakları: Taşın ve Ahşabın Hafızası

Trabzon yalnızca camileri, kaleleri ve manastırlarıyla değil geçmişin zarafetini günümüze taşıyan görkemli konaklarıyla da Karadeniz'in önemli kültür şehirlerinden biridir. Şehrin farklı ilçelerinde yükselen bu tarihî yapılar Osmanlı döneminin yaşam anlayışını, mimari zevkini ve ustalık geleneğini yansıtan yaşayan miraslardır.

Sürmene'nin Balıklı Mahallesi'nde bulunan Memişoğlu (Memiş Ağa) Konağı, Trabzon'un dikkat çeken sivil mimari örneklerinden biridir. Büyük ölçüde taş malzemeyle inşa edilen iki katlı yapı, geniş saçakları, ince ahşap işçiliğiyle ve denize bakan yüksek pencereleriyle ziyaretçilerini etkiler. Konağın en ilginç özelliği ise halk arasında ona "Döner Tavanlı Konak" adını kazandıran dönebilen tavan mekanizmasıdır. Yaklaşık iki

Ayasofya Camii

Memişoğlu (Memiş Ağa) Konağı

asır önce yapılan bu düzenek, odanın havalandırılmasını sağlayan sıra dışı bir mühendislik harikasıdır. Kapıları, tavan süslemeleri ve ahşap oyma detayları Karadeniz ustalarının sanat anlayışını gözler önüne serer.

Of ilçesi Sıraağaç Mahallesi'nde bulunan Çakıroğlu İsmail Ağa Konağı da yeşillikler arasındaki görkemiyle Karadeniz Bölgesi'nin en büyük taş konaklarından biri kabul edilir. Kesme taş duvarları, geniş odaları, ince taş işçiliğine sahip şöminesi ve ahşap üst katıyla hem sağlamlığı hem de estetik anlayışı bir araya getirir. Yapımında onlarca ustanın çalıştığı konak bölgenin mimarlık geleneğinin ulaştığı yüksek seviyeyi göstermesi bakımından önemlidir.

Ortahisar Evleri: Bir Şehrin Kimliği

Trabzon'un tarihî dokusunu oluşturan Ortahisar Evleri yamaçlara uyum sağlayan planları, cumbaları, taş temel üzerine yükselen ahşap yapıları ve geniş pencereleriyle Karadeniz mimarisinin en güzel örneklerini oluşturur.

Dar sokaklar boyunca sıralanan evler komşuluğun, aile hayatının ve geleneksel şehir kültürünün simgeleridir. Her biri yüzyıllar boyunca Trabzon'un tarihine tanıklık etmiş sessiz birer hafıza gibidir.

Trabzon'un tarihî konakları ve Ortahisar evleri, taşın sağlamlığını ahşabın sıcaklığıyla buluşturan eşsiz yapılarıdır. Bu eserler mimari güzellikleriyle, taşıdıkları kültürel hafıza, yaşam biçimi ve ustalık geleneğiyle de gelecek kuşaklara aktarılması gereken önemli kültür miraslarıdır.

Sümelâ Manastırı

Trabzon Müzesi

Trabzon, bu anlattığımız tarihî yapıların dışında daha pek çok cami ve türbeye, hanlara, hamamlara, köprülere ve çeşmelere sahip bir şehirdir. Şehrin bu tarihî eserleri, geçmişin sessiz tanıkları ve kültürel kimliğimizi geleceğe taşıyan canlı miraslarıdır. Bu eserleri gezerken taşların arasına işlenmiş emeği, medeniyetlerin bıraktığı izleri ve ortak tarihimizin zenginliğini görmek mümkündür. Ailece yapılacak bir Trabzon gezisi, çocuklara tarih sevgisi kazandırırken büyükler için de geçmişle bağ kurmanın en güzel yollarından biri olacaktır. Çünkü tarihini tanıyan toplumlar, geleceğini daha sağlam temeller üzerine kurar.

Ortahisar

DİJİTAL HARCAMALARIN GÖRÜNMEYEN YÜZÜ

■ Ahmet Melih KARAUĞUZ

Geleneksel ödeme yöntemi birkaç dakikalık bir süreç gerektirir. Cüzdanı çıkarır, banknotu ayırır, kasiyerin para üstünü saymasını beklersiniz. Arada iki laf edersiniz, fiş elinize tutuşturulur. Bunların hiçbiri iktisadi olarak gerekli değildir, teknik olarak da gereksizdir ama paranın elden çıktığını tam o sırada fark edersiniz. Oysa günümüzde yaygın olan sistemde işlem o kadar çabuk bitiyor ki harcama yaptığının farkına ya sonradan varıyorsunuz ya da hiç varmıyorsunuz.

Türkçede hesap hem tutulur hem verilir. Defter tutmak da hesaptır, birine cevap vermek de. Aralarında pratik bir bağ çıkar karşımıza. Tutmadığınız bir şeyi veremezsiniz. Dijital ödeme sistemlerinin yaptığı, bu bağı gevşetmek. Para her zamankinden kolay çıkıyor,

çıkanın kaydı kimsenin aklında kalmıyor.

Bunu tasarlayanlar zaten gizlemiyor, sektörün kendi terimi var: Sürtünmenin azaltılması. Mantık basit, adım sayısı düştükçe tamamlanan işlem sayısı artıyor. Kart bilgisi sisteme bir kez kaydedilir ve bir daha sorulmaz, onay tek dokunuşa iner, tutar da ekranın alt köşesinde küçük puntıyla yazılır. Bunlar kullanıcı kolaylığı diye anlatılıyor ve işin doğrusu gerçekten de işleri kolaylaştırıyorlar. Ama sürtünme, arayüz tasarımında kullanıcının durup düşündüğü ana denk gelir. O an ortadan

kalkınca harcamayı tartma işi tümüyle kullanıcıya kalır.

Manzarayı görmek için ay sonu ekstresine bakmak yeterli. Orada kimsenin tanımadığı üç dört satır göze çarpar: Yetmiş dokuz lira, yüz kırk dokuz lira, bir de döviz cinsinden ufak bir tutar. Bunların kime ait olduğunu bulmak için hesap geçmişini taramak gerekir ama kimse bu zahmete girmez çünkü tek başlarına ciddiye alınacak meblağlar oluşturmazlar. Oysa video platformlarından bulut depolamaya, yapay zekâ aboneliklerinden oyun servislerine kadar uzanan bu dijital sepet, orta gelirli bir hanede aylık binlerce lirayı bulabiliyor. Türkiye’de yapılan

bir ankette katılımcıların üçte birinden fazlası, otomatik ödemeye bağladığı bir aboneliği unuttuğunu belirtiyor.

Klasik fıkıh, alışverişi belirli bir ana bağlar. İcap, kabul ve tarafların bir arada bulunduğu meclis aranır. “Alıcı ile satıcı, birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerdir.” hadisi (Buhari, Büyû, 42) bu ana bir aralık tanıır. Kişi verdiği sözü tartsın, gerekirse geri alsın diye. Cayma hakkı akdi zayıflatmaz, tersine ayakta tutan şeydir. Dijital aboneliklerde tartılacak böyle bir an yok. İlişki bir kere kurulur, sonra kendi kendine yenilenir. Ahlaki dikkatin tutunacağı zemin o an olduğuna göre kaldırılmasına teknik bir kolaylık demek zor. Üstelik bu sistem bilerek tek yönlü kurgulanmıştır. Abone olmak iki tıklama, çıkmak ise yedi ayrı aşamaya bölünmüştür. Ücretsiz deneme süresi bittiğinde üyelik ücretliye dönerken iptal butonu menülerin en dibinde, görülmeyen köşesinde bekler. Ticaret Bakanlığı bu yapıları, “karanlık ticari tasarımlar” başlığı altında 2022’den beri haksız ticari uygulama sayıyor, Reklam Kurulu da ceza kararları verdi. Kural var ancak uygulamanın yaygınlığı tam olarak istenen seviyede değil denebilir. Mutaaffin suresinin (83/1-3) anlattığı durum da bugün yaşadığımız asimetriyi birebir gözler önüne serer. Ölçüyü eksik tutanlar alırken tam alır, verirken eksiltir. Kusur, terazinin bozukluğunda değil bozukluğun hep aynı tarafa

çalışmasında çıkıyor karşımıza. Alışverişin geçerliliğini rızaya bağlayan ayet açık: Mallar aranızda haksız yollarla yenmesin, karşılıklı rızaya dayanan ticaret müstesna (Nisa, 4/29). Ayetin aradığı rıza için ekranda bir tuşa basmak yetmez. Kişinin ne verdiğini bilerek karar vermesi gerekir. Arayüz tasarımı çoğu zaman bunu zorlaştırıyor. Kararı hızlandıran, alternatifleri göstermeyen, vazgeçmeyi güçleştiren bir düzende alınan onayın hukuki geçerliliği tartışılabilir ama ahlaki karşılığın baktığımızda sorunlu bir durumla karşılaşırız. Bu durum günümüz alışverişlerinin doğrudan fıkha aykırı olduğunu göstermez ancak fıkha aradığı ahlaki dikkatin tutunacağı o anın ve farkındalığın dijital sistemlerde ne kadar kolay unutulabileceğine dikkat çeker.

Cörünen faturanın yanında bir de “ücretsiz” zannettiğimiz o karanlık alan var. Klasik ticaret hukukunda, satım akdinin kurulabilmesi için bedelin açıkça bilinmesi şart koşulur. Ne verdiğini bilmeyen bir tarafın kurduğu sözleşme sağlıklı kabul edilemez. Dijital hizmetlerin çoğunda bedel ortadan kalkmıyor, ne olduğu belirsiz kalıyor. Cebinizden para çıkmaya da karşılığında bir şey veriyorsunuz ve verdiğinizin ölçüsünü ancak karşı taraf biliyor. Kaç veri noktası toplandığını, hakkınızda nasıl bir profil çıkarıldığını, o profilin kimlere satıldığını bilmiyorsunuz. Bilginin bu kadar tek taraflı durduğu bir işleme alışveriş demek ise zor.

Ödenen asıl bedel ise zamandır. Türkiye’de sosyal medya kullanım süresi haftalık yirmi beş saati aşarak dünya ortalamasının altı buçuk saat üzerine çıktı. Bu, haftanın koca bir gününü bütünüyle ekrana devretmek demek. İnsanların çoğunun kıymetini bilemediği iki nimeti, sağlığı ve boş vakti haber veren hadiste (Buhari, Rikak, 1) kullanılan kelime doğrudan ticaret lügatinden alınmadır. “Mağbûn”, alışverişte kandırılan, zarar eden kişi demektir. Sağlığın ve vaktin birer sermaye kabul edilmesi, bu sermayenin kötü bir pazarlıkla bozuk para gibi harcanabileceği fikrini de barındırır. Bin dört yüz yıl öncesinden bugünkü reklam pazarının öngörüldüğünü iddia etmiyorum ama altını çizdiğim nokta çok açık: O gün kurulan

ahlaki ölçü bugün tam da burada önümüzde duruyor ve kullanılmayı bekliyor. Bu yeni ekonomide hane halkı yalnızca harcayan taraf değil. Bir ailenin hafta boyunca bıraktığı arama, tıklama ve izleme kayıtları reklam pazarında işlenip satılabilir bir girdiye dönüşüyor. Sistem size hizmet sunduğunu söyleyip pazarlığı orada bitiriyor. Oysa kimsenin işçilik saymadığı bir emek harcanmış oluyor. İşçinin ücretinin teri kurumadan verilmesini emreden hüküm elbette bu durum için söylenmedi. Yine de üretilen değerle karşılığında verilenin ölçülmesi gerektiği fikri o hükümde var ve bugünün tartışmasına taşınabilir.

Mesele çocuklara geldiğinde tablo çok daha net bir hâl alır. Dijital oyunlardaki gelir

modeli artık oyun içi satın almalar, sürpriz kutular ve süreli etkinlikler üzerine kuruludur. Çocuk, kutudan ne çıkacağını bilmeden ödeme yapar ve ürünün asıl cazibesi de tam olarak bu belirsizlikten beslenir. Klasik fıkhn, ticarete belirsizliğe (garar) bu kadar şiddetle itiraz etmesinin temel sebebi işte bu istismar ihtimalidir. Üstelik işlemi yapan, çocuktan ziyade cihazda kartı kayıtlı duran ebeveyndir. Denetim araçları elbette bir yere kadar çalışır ancak asıl sorun teknik filtreleri çoktan aşmıştır. Ekranın köşesinde geriye doğru sayan bir sayaç, akran baskısı ve fırsatı kaçırma korkusu üzerine inşa edilmiş kusursuz bir tuzak var. Yetişkinlerin bile iradesini büken bu psikolojik baskıyla bir çocuğun baş etmesini bekliyoruz.

Burada kendi argümanımın sınırını da belirteyim. Abonelik modelini toptan reddetmek gibi bir niyetim yok, böyle bir tutum ahlaki olmaktan çok imtiyazlı bir yerden konuşmak olurdu. Küçük bir aylık ödemeye geniş bir müzik arşivine ulaşmak ya da bir dil uygulamasından yararlanmak makul şeyler. İtirazım hizmetin kendisine değil, değeri bir kere tartıp sonra tartmayı bırakmamıza. Bir harcamayı yılda bir kez bile gözden geçirmiyorsanız o harcamaya artık sizin verdiğiniz bir karar olmaktan çıkmıştır.

Otomatiğe bağlanmış küçük ödemelerin çok daha sinsî bir yönü var: Her ay aynı gün hesaptan düşen tutarlar zamanla "harcama"

**Türkçede hesap hem tutulur hem verilir.
Defter tutmak da hesaptır birine cevap vermek de.
Aralarında pratik bir bağ çıkar karşımıza.
Tutmadığınız bir şeyi veremezsiniz.
Dijital ödeme sistemlerinin yaptığı, bu bağı gevşetmek.**

statüsünden çıkıp "sabit gider" formunu alır. Hane geliri daraldığında market alışverişinden kısılır ama o görünmez dijital sepet olduğu yerde kalır. Çünkü bu ödemeler kendini hatırlatmaz ve ortaya çıkan bütçe açığı genellikle kredi kartının bir sonraki dönemiyle yamanmaya çalışılır.

İsraf kavramını da artık klasik tanımlarla tartışamayız. Saçıp savurmayı yasaklayan ayet (İsra, 17/26-27) okunduğunda zihnimizde hep gereğinden fazla alınmış, ortada duran, fiziken göze batan nesneler canlanır. Oysa dijital harcamaların hiçbirisi göze batmaz. Otomatik ödemeler, tamamen "hissedilmeyen" bir israf alanı yaratır ve insan, hissetmediği bir şeyin telafisi için hiçbir çaba göstermez.

Tüm bu tablonun ortak paydası derin bir kayıtsızlıktır. Kur'an'ın borcun yazılmasını, şahit tutulmasını ve vadenin belirlenmesini emreden en uzun ayetinde (Bakara, 2/282), sırf miktarı küçük diye bu kaydın ihmal edilmemesi bilhassa vurgulanır. Buradaki yazma emri, tarafların birbirine güvenmemesinden ziyade insan hafızasının kusurlu yapısına dayanır. Bugün, hane bütçesi istatistiklerine baktığımızda "dijital abonelik" diye bağımsız bir kalem göremiyoruz; bu tutarlar bambaşka başlıkların arasında eriyip gitmiş durumda. Görünmeyen gider tartışılmaz, tartışılmayan gider ise kısılamaz.

Amacım mucizevi bir tasarruf yöntemi sunmak katien olamaz. Yapılabilecekler son derece basit: Bütçeye "dijital" adında ayrı bir satır açmak, aylık ekstreyi hane halkıyla incelemek ve ücretsiz deneme üyeliklerinin iptal tarihini takvime kaydetmek. Bunların temel işlevi, sadece ödeme eylemi ile zihinsel hesap arasına yeniden ufak bir idrak boşluğu yerleştirmektir. İnsanın, ömrünü nerede tükettiğinden ve malını nereye harcadığından hesaba çekileceği bildirilir (Tirmizi, Kıyamet, 1). Ömrün ve malın yan yana anılması, ikisinin de aynı defterde tutulduğunun en güçlü işaretidir. Dijital harcamaların aynı anda hem paranızı hem de vaktinizi eksilttiği düşünüldüğünde ekstrenin o okunmadan geçilen satırları sanıldığından çok daha büyük bir ağırlık taşır.

HACE-İ EVVELİMİZ AHMET MİTHAT EFENDİ

■ Emin CÜRDAMUR

Ahmet Mithat Efendi denildiğinde gözümün önüne, Bobbie Carlyle'in "Kendi Kendini Yontan İnsan" adlı ikonik bronz heykeli gelir. Zira ömrünü cehaletin, yoksulluğun ve devri inkırazın sert kayasını yontarak geçiren Hace-i Evvel, şayet Batı'da yaşamış olsaydı onun hatırası adına büyük meydanlardan birine tam da böyle bir heykel dikilirdi. Modern Türk edebiyatına başlangıç noktası arayanların, Tanzimat'ı yeniden okuyanların, 2. Abdülhamit'le hesaplaşanların ve son dönemde postmodern kurmacamızın köklerini merak edenlerin sıkça müracaat ettiği bir isim olarak Ahmet Mithat Efendi, bunca ilginin yanı sıra bir yüzyıl boyunca ihmal edilen,

eserleriyle modern okur merakının uzağında kaldığı varsayılan, buna rağmen eski bir konağın kapatılmış odalarından sızan hatıralar gibi kendisinden sonra yazılan sayısız kitabın satırlarında sessizce dolaşan, unutuldukça hatırlanan, görmezden gelindikçe yeniden karşımıza çıkan hayalet yazarımızdır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Batılı anlamda modern Türk edebiyatının -belki kurmacasının demeliyiz- henüz emekleme çağında olduğu bir dönemde eser veren, okur yetiştiren ve zevk inşa eden Ahmet Mithat Efendi, edebiyat itiyadı kazandırdığı toplumun, modernleşme telaşı içinde ilk unuttuğu daha doğrusu unutmuş numarası yaptığı isimlerden biri

oldu. Numarası diyorum çünkü onun eserlerini doğuran tarihsel iklimi cezalandırmak isteyenler, Türk edebiyatının bu fesli sakallı kurucu imgesini, yıkılan imparatorluğun eşliğinde bırakırken poetik değil politik bir refleksle hareket etmişti. Aksi hâlde Osmanlı toplumuna okumayı, yazmayı ve kurmacayı öğreten büyük muallimin; aydınlanmacı temeller üzerinde yükselme iddiası taşıyanlarca neden aşılması gereken bir engel, sümen altı edilmesi elzem bir enkaz sayıldığını açıklayamayız.

Gelgelelim tarih, ilk bakışta estetik bir tercih yahut masum bir zevk hükmü gibi görünen edebî yargıların ardındaki gizli saikleri yavaş yavaş meydana çıkaran sabırlı bir muhasebecidir. Öyle ki bir devrin estetik yargılarını biçimlendiren siyasi arzuların maskesi gün gelir düşer ve bir zamanlar mutlak hakikat gibi algılanan kanaatler kaybolup gider. Nitekim başında yok sayıldığı yirminci yüzyılın sonunda toprağın altından define gibi sökün eden Ahmet Mithat Efendi'nin, Türk okuru nezdinde yeniden itibar görmesi yalnızca geçmişe gösterilen bir vefa duygusuyla izah edilemeyecek kadar derin ve dikkat çekici bir hadisedir. Bu ilgide, postmodern

Ahmet Mithat Efendi, içinde yaşadığı toplumun düzenine ve ahlakına bağlı bir yazardır ancak bu bağlılık onu toplumun aksayan yanlarını görmekten alıkoymaz. Batı karşısında Osmanlı müktesebatının zaaflarını fark eder fakat çözümünü devrimde değil tedricî dönüşümde arar.

edebiyatın metinler arasındaki geçişkenliği meşrulaştırmasının, yüksek ve popüler kültür arasındaki duvarları gevşetmesinin önemli payı vardır şüphesiz. Bir zamanlar kusur sayılan anlatım özellikleri, didaktik müdahaleler, okurla kurulan doğrudan ilişki ve çoğul anlatı teknikleri yeni yorumlarla karşılaştıkça yeni anlamlar kazandı. Şüphesiz bu, eleştirmenin daha incelikli bir bakış kazanmasıydı. Eleştirmenler, edebî metinlerde biçim ile özü birbirinden ayırabilme, tarihsel şartlarla estetik tercihleri aynı anda değerlendirebilme becerisi kazandıkça Ahmet Mithat'ın eserlerine de farklı gözlerle bakabildiler. Böylece uzun yıllar boyunca yalnızca kusurları üzerinden okunan onlarca yapıt; kurucu bir

hayal gücünün, geniş bir anlatı enerjisinin ve güçlü bir kültürel sezginin ilk örnekleri olarak hak ettiği takdiri bulmaya başladı.

Bugün dönüp hayatına ve eserlerine baktığımızda evvela yoksulluğun döve döve sertleştirdiği bir çelikle, Faustvari bir öğrenme iştiağıyla karşılaşırız. Ahmet Mithat Efendi, kendi kendini inşa ederek, yenileyerek biçimlenen bir iradenin temsilcisidir. Çocukluk yıllarında yaşadığı mahrumiyet ile bilgiye duyduğu doyumsuz açlık, onun hayatını şekillendiren iki temel kuvvet olmuş; bu kuvvetler biyografisinden taşarak kurmacalarına karışmış, neredeyse laytmotif iki ana izlek hâline gelmiştir. Yoksulluktan kurtulma arzusu ile cehaleti aşma çabası, Ahmet Mithat'ın yaşadığı dönemin olduğu kadar yorgun bedeniyle ayakta kalmaya çalışan Osmanlının da derin motivasyonuydu.

Kör Kandilin Cılız Işığı Altında

Her şeyden evvel Ahmet Mithat Efendi'yi çağdaşı yazarlardan ayıran temel hususiyet; seçkin ailelerden gelen aydınların aksine kıt kanaat geçinen dindar bir ailenin içinde doğmuş olmasıdır. Gözlerindeki kartalvari çekiklik, âdetâ

onu bekleyen çetin yollara karşı kaderin bir işareti, armağanıydı. Henüz altı yedi yaşlarındayken geçim zaruretiyle Mısır Çarşısı'ndaki bir aktara boğaz tokluğuna çırak verilen Ahmet, çocukluğunu ağır çalışma şartları, yoksunluk ve mahrumiyet içinde geçirir. Sabahın karanlığında uzun yollar yürür, dükkânda ve ustasının evinde bitmek bilmeyen işlere koşulur, dayak yer, aşağılanmaya maruz kalır. Ancak bütün bu zorluklar onu yıldırma şöyle dursun, daha da bilir. Yıllar sonra, "En tesirli kuvvet macunu sefalettir." sözüyle ifade edeceği üzere, sefalet onun iradesini kırmak yerine kuvvetlendirmiş, karakterini biçimlendiren başlıca unsur olmuştur. Hayatının bu dönemindeki en dikkat çekici özellik ise bilgiye duyduğu sarsılmaz iştiahtır. "Evvelce geceleri, ocağa asılmış kör kandilimin cılız ışığında o kadar çok okuyordum ki bunun zararını gözlerim çekmeye başladı. Fakat kazancım biraz çoğalınca daha iyi ışıkta okumak imkânına kavuştum. Ve gözlerimi tehdiye başlayan tehlikeden kurtuldum. Bilginin dimağ aydınlatıcı temiz ve tükenmez ışığına doğru koştukça hevesim ve hızım büsbütün artıyordu. Bazen bu şiddetli hevesle, kitabı ekmeğe bile tercih ettiğim ve ekmek paramı kitapçıya verdiğim oluyordu." (Kâmil Yazgıç, *Oğlunun Kaleminden Ahmet Mithat Efendi*, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul: 2020, s. 23)

Bilgiyi elde etmek ve paylaşmak konusundaki cehdi, ilk eserinden son eserine kadar durmadan atan bir nabız olarak hayatiyetini sürdürür. Kurmacayla ilk ünsiyeti olarak telakki edebileceğimiz *Kissadan Hisse*, Bağdat'ta Mekteb-i Sanayi öğrencileri için kaleme aldığı bir kitaptır. Kitapta derlediği anlatılar, insanın kendi hudutlarını unutmamasını, başkasının hayatına özenmesini, gösterişe kapılmasını ve hak etmediği mevkilere ulaşma arzusunu sorgulayan küçük ahlak aynaları gibidir. Tanzimat yıllarında belirginleşecek bazı zihniyetlerin gölgeleri, henüz bu ilk metinlerde görünmeye başlar; toplum içinde itibarlı görünme arzusu, yapaylık, özentilik ve ölçsüz hırs gibi meseleler sembolik hikâyeler içinde işlenir. Bu yıllar Ahmet Mithat Efendi'nin kendi kalemini keşfettiği yıllardır. *Zevra* gazetesinin başında gazeteciliğini olgunlaştırırken *Hace-i Evvel* ile muallim kimliğini ortaya koyar. Fakat asıl mühim olan, bu yıllarda öykücülüğünün ilk büyük adımlarını atmasıdır. *Kissadan Hisse*'nin ardından özgün öykülerini ve romancılığa giden yolun taşlarını dizen *Letaif-i Rivayat*'ın ilk öyküleri gelecektir. İstanbul'a döndüğünde ise kendi matbaasını kurarak ailece gece gündüz çalışmak suretiyle kitap ve gazete neşrine başlayacaktır. Bekâr çamaşırları dikerek geçimini sağlamaya çalışan Nefise Hanım ile o

çamaşırları pazarlarda satan bezci esnafı Hacı Süleyman Ağa'nın oğlunu, yıllar sonra yine bir aile dayanışması içinde, bu kez topluma elbise değil içerik, bilgi, hayal gücü üretilip satarken görürüz.

İlk Taşları Döşeyen Aydın

Ahmet Mithat Efendi bütün eksikleri, aceleleri ve dağınıklıklarıyla birlikte, kendinden sonrakilerin aşmak zorunda kaldığı kadar yaslanmak zorunda da kaldığı zorunlu bir başlangıç noktasıdır. Halit Ziya Uşaklıgil, Ahmet Mithat'ın başlattığı yerli roman tecrübesini estetik açıdan rafine etmiştir. Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Mithat'ın geniş okur kitlesiyle konuşan anlatıcı tavrını daha sade ve olgun bir biçimde sürdürmüş, Anadolu'ya açılan bakışın köklerini ondan almıştır. Ömer Seyfettin, hikâyenin gündelik hayata, sıradan insana ve toplumsal meselelere erkenden açılmasında Ahmet Mithat'ın bıraktığı mirası devam ettirmiştir. Sabahattin Ali, edebiyatın yalnızca seçkin zümrelerin değil her insanın hikâyesini anlatabileceği fikrini Ahmet Mithat'ın açtığı yoldan devralmıştır. Memduh Şevket Esenal, Anadolu'ya bakan mizahıyla bir tür modern Ahmet Mithat Efendilik yapmıştır aslında. Sait Faik Abasıyanık, bazen okura yönelen hasbi konuşmalarıyla bazen öykü girişlerinde deneme kılıfına bürünen sesiyle istese de istemese de

Ahmet Mithat Efendi'nin ayak izlerine basmıştır. Oğuz Atay ile Orhan Pamuk; anlatıcının metne müdahale etmesi, okurla konuşması, kurmacanın kendi yapısını tartışması gibi özellikler düşünüldüğünde Ahmet Mithat'ın kimi zaman "kusur" sayılan bazı yöntemlerinin postmodern ürünlerini vermişlerdir. Onun asıl mirası, Türkçede her şeyin anlatılabileceği fikridir. O, romanın ve hikâyenin konu sahasını genişletmiş, okuru kurmacanın merkezine yerleştirmiş, yerli hayatın ayrıntılarını edebiyatın malzemesi hâline getirmiştir.

Ahmet Mithat Efendi, yeğenine verdiği meşhur öğütte kendi edebî ve fikrî serüveninin mahiyetini de izah eder: "Oğlum, yalnız bir şey öğrenmeli, fakat mükemmel olarak; yahut her şeyi öğrenmeli, bittabi nakıs (eksik) olarak. Bugünkü halimize nispetle bu iki şıktan bence ikincisi müreccaktır (tercih edilmelidir). Ben sana onu tavsiye ederim. Fakat bundan sonra birincisi müreccah olacaktır; sen de evladına onu tavsiye et." (Nüket Esen-Erol Köroğlu, *Merhaba Ey Muharrir! Ahmet Mithat Üzerine Eleştirel Yazılar*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul: 2006, s. 2)

İçinde yaşadığı cemiyetin henüz ihtisaslaşma safhasına ulaşmadığını, bu sebeple devrinin insanına düşenin tek bir sahada derinleşmekten ziyade mümkün olduğunca çok alanda faaliyet göstermek

olduğunu düşünür. Bu yüzden roman, hikâye, tarih, felsefe, gazetecilik, eğitim ve tercüme gibi birbirinden farklı sahalarda kalem oynatmış; dikey bir derinlikten çok yatay bir genişlik kazanmayı tercih etmiştir. Nitekim yeğenine, "yalnız bir şeyi mükemmel öğrenmek" ile "her şeyi eksik de olsa öğrenmek" arasında ikinci yolu tavsiye ederken aslında kendi neslinin tarihî vazifesini tarif etmektedir. Ona göre kendi kuşağı boşlukları dolduracak, yollar açacak ve ilk taşları döşeyecek; ihtisaslaşma ise ancak gelecek nesillerin işi olacaktır.

Devrimci Değil Tedricî Yöntem

Ahmet Mithat Efendi, içinde yaşadığı toplumun düzenine ve ahlakına bağlı bir yazardır ancak bu bağlılık onu toplumun aksayan yanlarını görmekten alıkoymaz. Batı karşısında Osmanlı müktesebatının zaaflarını fark eder fakat çözümünü devrimde değil tedricî dönüşümde arar. Yeni Osmanlılar'ın birçok fikrini değerli bulmasına rağmen onların mücadele

yöntemlerini eleştirmesi de bundandır. Onun kurmacasına yön veren temel saik, toplumu karşısına almak yerine onu içeriden dönüştürmektir.

Siyasi meselelerde risk almamakla, özellikle Rodos sürgününden sonra kişisel konforunu korumayı tercih etmekle itham edilir. Oysa bu hüküm, çoğu zaman eserlerinin iç mantığını gözden kaçırarak bir okumanın ürünüdür. Ahmet Mithat Efendi'nin bireye, topluma ve değişime bakışı ıslahatçı bir karakter taşır. Nitekim *Menfa*'da Yeni Osmanlılar'a yönelttiği eleştirilerde onları bütünüyle reddetmediğini, aksine fikirlerinin çoğunu değerli ve toplum için gerekli bulunduğunu açıkça ifade eder. Onların bilgisine, gayretine ve samimiyetine güveni tamdır. İtirazı fikirlere değil yöntemidir. Hacı Evvel'e göre bu kimseler işe ters taraftan başlamış, başlangıçta düşmanlık fikrine kapılarak hedeflerine ulaşmayı güçleştirmişlerdir. "Eğer bunlar düşmanca bir tavırla ortaya

çıkmamış olsalardı amaçları milletin ilerlemesinden ve mutluluğundan ibaret olduğuna göre bu isteğe daha fazla hizmet edebilirlerdi.” (Ahmet Mithat Efendi, *Menfa*, (Haz. Semih Doğan), Sapiens Yayınları, Ankara: 2024, s. 64)

Bu sebeple öykülerinde büyük siyasi programlardan çok gündelik hayatın içine yerleşmiş alışkanlıklara, önyargılara ve düşünme biçimlerine müdahaleler vardır. *Gençlikte* görücü usulü evliliğin ve romantik tahayyüllerin insanı nasıl yanıltabileceğini gösterirken *Teahhül*’de evlilik kurumunu bireysel irade ve karşılıklı tanışma temelinde yeniden düşünmeye çağırır. *Felsefe-i Zenan* ise kadın hürriyeti, evlilik kurumu ve erkek merkezli toplumsal kabuller etrafında cesur sorular sorar. Bu metinler bir arada okunduğunda Ahmet Mithat Efendi’nin yalnızca hikâye anlatmadığı fark edilir; o, Türk toplumunun modernleşme sürecinde karşı karşıya kaldığı temel meseleleri kurmacanın imkânlarıyla sınayan, yeni davranış ve düşünce biçimleriyle esneten öncü bir yazar, mütefekkindir.

Olağanüstü Bir Kurucu Muhayyile

Ahmet Mithat Efendi’nin yazınsal esaret biçimleriyle de arası iyi değildir. Toplumsal alışkanlıklara yönelttiği itirazı

Ahmet Mithat Efendi bütün eksikleri, aceleleri ve dağınıklıklarıyla birlikte, kendinden sonrakilerin aşmak zorunda kaldığı kadar yaslanmak zorunda da kaldığı zorunlu bir başlangıç noktasıdır.

kurmacanın kurallarına da yöneltir. Daha ilk eserlerinden itibaren anlatının yerleşik kalıplarını zorlar. *Ölüm Allah’ın Emrinde* kronolojik akışı tersine çevirerek olay örgüsünü sondan başlatır; *Karı Koca Masalı*’nda ise kurmaca ile öylesine serbest, oyunbaz bir ilişki kurar ki anlatıcı, öykü ve okur arasındaki sınırlar sürekli yer değiştirir. Romanı anlatıyormuş gibi yaparak geciktirir, oyalar, başka yollara sapar; buna rağmen merakı diri tutmayı başarır. Bugün bile canlılığını koruyan bu anlatı çevikliği, Ahmet Mithat Efendi’nin fikirlerinde olduğu kadar yeni anlatım imkânlarında da kâşif özelliğini hatırlatır bize.

Sonuç olarak, Ahmet Mithat Efendi’nin kurmacasına yalnızca verdiği cevaplar üzerinden bakıldığında asıl meramı gözden kaçır. Onun asıl başarısı, Türk okurunun zihnine yeni sorular yerleştirmesindedir. Köleliği

bir hukuk meselesinin ötesine taşıyıp insanın kendi arzularına esir oluşuna bağlar, evliliği gelenekle bireysel iradenin çatıştığı bir alana dönüştürür, kadın hürriyetini, ahlakı, eğitimi, yoksulluğu ve özgürlüğü dönemin alışılmış hükümlerinin dışına çıkarır. Kurduğu karakterler, bu karakterlerin temsil ettiği fikirlerden daha büyüktür; bu yüzden Rakım Efendi, Dakık Bey, Memduh ya da Zeynel Bey yalnızca bir tezin sözcüsü olarak kalmayıp kendi iç gerilimleriyle yaşayan edebî şahsiyetlere dönüşürler. Bunlar, Türk kurmacasının gelecekte yürüyeceği görkemli yolun ilk patikalarıdır. Sonraki kuşakların psikolojik derinlik, bireyselleşme, medeniyet eleştirisi, kadın meselesi, özgürlük fikri ve kurmaca oyunları etrafında geliştireceği pek çok imkân, ilk biçimlerini onun metinlerinde bulur. Ahmet Mithat Efendi’nin mirasını, birkaç teknik yenilik yahut birkaç öncü temayla sınırlandırmak haksızlıktır. O, Türk edebiyatında yeni odalar açan bir yazar olduğu kadar mezkûr odaların birbirine bağlandığı koridorları da inşa eden isimdir. Eserlerine bugün dönüldüğünde görülen şey “birtakım acemilikler”den çok, henüz teşekkül hâlindeki bir edebiyatın bütün ihtimallerini aynı anda yoklayan olağanüstü bir kurucu muhayyiledir.

DİJİTAL BABA

ORHAN TOKER

■ Ahmet Mahmut ŞEN

Teknolojinin hayatın her alanına nüfuz ettiği günümüzde, çocukların dijital dünyayla kurduğu ilişki aileler için önemli meselelerden biri hâline gelmiştir. Akıllı telefonlar, sosyal medya platformları ve dijital oyunlar çocukların günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası olurken bu teknolojilerin doğru kullanımı ve zaman zaman da kısıtlanması konusunda ebeveynlerin bilinçlendirilmesi büyük önem kazanmıştır. Türkiye’de bu alanda uzun yıllardır çalışmalar yürüten isimlerden biri de kamuoyunda “Dijital Baba” olarak tanınan Orhan Toker’dir.

1968 yılında İstanbul’da doğan Orhan Toker, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesinden mezun olur. Bir süre mimarlık mesleğini icra ettikten sonra bilişim sektörüne yönelir. Bilişim üzerine kaleme aldığı yazıları kişisel blogunda paylaşıırken küçük kızının oynadığı bir dijital oyunda fark ettiği bazı riskler üzerine oyun hakkında bir değerlendirme yazısı yayımlar. Beklenmedik şekilde büyük ilgi gören bu yazı sayesinde ebeveynlerin çocukların dijital dünyasına ilişkin güvenilir bilgiye ihtiyaç duyduğunu fark eder. Eşinin ve kızının teşvikiyle bu alanda

daha fazla içerik üretmeye başlar. Çocukların oynadığı oyunları inceleyip analiz eder. Kızının tavsiyesi üzerine daha geniş kitlelere ulaşmak için sosyal medya hesaplarını aktif kullanmaya başlar. Yine kızının önerisi ile sosyal mecralarda “Dijital Baba” mahlasını kullanmaya başlar.

Çocukların teknolojiyle sağlıklı ilişki kurmaları üzerine araştırmalar yapan Toker, ilk dönemlerde ailelere faydalı dijital uygulamalar ve eğitici içerikler önerir. Çocukların zihinsel gelişimine katkı sağlayabilecek uygulamaları inceleyerek paylaşır. Ancak

zamanla dijital teknolojilerin yalnızca fayda amacıyla geliştirilmediğini, birçok ürünün kullanıcıların dikkatini mümkün olduğunca uzun süre üzerinde tutup kullanıcıyı ürüne dönüştürmeyi hedeflediğini fark eder. Toker’e göre bu durumun temelinde kapitalist tüketim anlayışı bulunmaktadır. Ona göre dijital platformlar, bireyleri sürekli tüketmeye yönlendiren bir sistemin parçası yapmaya çalışmakta; bu süreç farklı sektörler için yeni tüketiciler oluşturmaktadır.

Ailenin toplumun temel yapı taşı olduğunu ifade eden Toker; aileyi, “çorbanın ortak kaynağı

yer” şeklinde tanımlar. Günümüz tüketim kültürünün aile bireylerini ortak bir yapı olmaktan çıkarıp birbirinden bağımsız tüketicilere dönüştürmeye çalıştığını ifade eder. Diziler, dijital platformlar ve çeşitli medya içerikleri aracılığıyla toplumun kültürel değerlerinden uzaklaştırıldığını, marjinal bir kesimin yaşam tarzının özendirildiğini dile getirir.

Yapay zekânın çocuklar açısından önemli bir bilgi kaynağı hâline geldiğini belirten Toker, çocukların buradan edindikleri bilgilerin, zaman zaman anne ve babanın rehberliğinin önüne geçebildiğini ifade eder. Bunun aile içindeki otoriteyi ve iletişimi olumsuz etkileyebileceğini savunur. Ayrıca sosyal medyada sıkça karşılaşılan, “Çocuk bir şey istediğinde travma yaşamaması için istediğini yapın.” telkinlerinin ebeveynleri yanlış yönlendirdiğini düşünmektedir. Ona göre çocukların her isteğinin karşılanması; yokluk, sabır ve isteklerini erteleyebilme gibi temel yaşam becerilerini kazanmalarını zorlaştırmaktadır.

Toker, teknoloji şirketlerinin kendi çocuklarını sosyal medya kullanımından uzak tuttuklarını ve okullarında hâlâ geleneksel eğitim yöntemlerinin tercih edildiğini örnek göstererek bunun, üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde yaşanan en büyük sorunlardan birini “dijital dopamin pandemisi” olarak tanımlayan Toker, özellikle kısa videoları “dopamin tasması”

şeklinde nitelendirmektedir. Ona göre bir sonraki içeriğin ne olacağının bilinmemesi, insan beyninin ödül mekanizmasını sürekli uyarak kullanıcıların ekran başında daha uzun süre kalmasına neden olmaktadır. Sürekli içerik kaydırmanın zamanla beyindeki haz algısını değiştirdiğini, çocukların ailelerinden aldıkları takdirden yeterince tatmin olamadıklarını, yetişkinlerin ise günlük ilişkilerden eskisi kadar keyif alamadıklarını ifade etmektedir. Bu durumun, bireyleri giderek daha fazla ekran başında vakit geçirmeye yönelttiğini söylemektedir.

Toker, bazı ülkelerde sosyal medya kullanım sürelerine yönelik çeşitli düzenlemeler yapıldığını hatırlatarak Türkiye’de günlük ekran kullanım süresinin ortalama yedi buçuk saat gibi oldukça yüksek seviyelere ulaştığını ifade etmektedir. Hem ebeveynlerin hem de çocukların ekran sürelerini bilinçli şekilde sınırlandırmaları gerektiğini savunmaktadır. Ona göre bu tür sınırlandırmaların, hem yetişkinler hem de çocuklar üzerindeki olumlu etkileri kısa sürede gözlemlenebilir.

Benzer mekanizmaların dijital oyunlarda da kullanıldığını ifade eden Toker, oyunlarda yer alan ödül sandıkları, sürpriz içerikler ve rastgele ödül sistemlerinin çocukların merak duygusunu sürekli canlı tuttuğunu söyler. Bunun yanında, bazı oyunların veya oyun içi mesajlaşma sistemlerinin çocukları yabancı kişilerle kolaylıkla iletişim kurabilecekleri ortamlara taşıyabildiğini dikkat çeker.

Geçmişte bazı zararlı oyunların, çocukları kendilerine zarar vermeye kadar götüren görevlerle ilişkilendirdiğini, bu nedenle ailelerin çocukların oynadığı oyunları yakından takip etmeleri gerektiğini vurgular.

Toker’e göre dijital dünyanın riskleri yalnızca oyunlarla sınırlı değildir. Bazı uzak doğu menşeli içerikler de çocukların gerçeklik algısını olumsuz etkileyebilmektedir. Özellikle aile içi iletişimin zayıf olduğu durumlarda çocuklar dijital içeriklerden daha fazla etkilenmektedir. Bu nedenle ebeveynlerin, ellerine telefon veya tablet vermek yerine çocuklarla kaliteli vakit geçirmeleri çok daha değerlidir.

Toker, sosyal medyada dolaşan içeriklerin önemli bir kısmının gerçeği yansıtmadığını, buna rağmen milyonlarca insana ulaştığını belirterek toplumun dijital okuryazarlık konusunda daha bilinçli olması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bugüne kadar çocuklar için yedi, yetişkinler için ise üç kitap kaleme alan Orhan Toker; *Dijital Dünyada Anne Baba Olmak*, *Dijital Tsunami* ve *Dijital Baba’dan Mesaj Var* adlı eserleriyle dijital dünyada çocuk yetiştiren ailelere rehber niteliğinde yol gösterir. Ayrıca yeni kitapların da müjdesini verir. Kitaplarının yanı sıra seminerleriyle, konferanslarıyla ve sosyal medya paylaşımlarıyla geniş kitlelere ulaşarak ebeveynleri bilinçlendirmeye devam etmekte; çocukların teknolojiyle daha sağlıklı ve dengeli bir ilişki kurabilmeleri için çalışmalarını sürdürmektedir.

Tüketim Bağımlılığına Karşı Kanaat Erdemi

■ Dr. Kâmil YAŞAROĞLU

Günlük hayatımızda ihtiyaçlarımızı karşılamak için bir ürünü ya da hizmeti edinme veya kullanma gereği duyarız. Bu davranışlarımız genellikle “tüketim” olarak adlandırılır. Tüketim, bir ihtiyaç giderme davranışı olmanın yanı sıra, insanlara haz veren bir boyutu olması nedeniyle bireylerin kendilerini, sosyal statülerini ve prestijlerini ifade ettikleri bir tutum olarak algılanmaktadır.

Serbest piyasa koşullarında çeşitli dış faktörlerin etkisiyle tüketim davranışları da farklılaşıyor. Günümüzde, özellikle rahat ve konforlu bir hayatın gereği olarak görülen tüketim kültürü, sanayileşmiş Batı ülkeleri başta olmak üzere

küreselleşmenin de etkisiyle kısa sürede yerel düzeyde etkili hâle geldi. Bu durumdan ülkemizin ve diğer Müslüman toplumların da etkilendiğini görmekteyiz.

Tüketim tercihlerinde markalara yönelmenin de önemli etkisinin olduğu inkâr edilemez. Kişiler, kendilerini başkalarına beğendirebilmek için pahalı markalara yöneliyor ve adeta “marka takıntısı” olarak isimlendirilen bir bağımlılığın esiri hâline gelebiliyorlar. Günümüzde özellikle gençler arasındaki marka düşkünlüğü, sadece giyim-kuşamda değil; telefon başta olmak üzere elektronik eşyalarda da statü göstergesi hâline gelmiş

durumda. Kişileri bütçelerini aşan gereksiz harcamalara sürükleyen tüketim bağımlılığı, maddi ve manevi boyutlarda büyük bir israfa yol açıyor.

Sahip olma arzusu, tüketim kültürüyle daha çok görünür hâle geliyor. Bu tutumu tercih edenler, daha çok şeye sahip olmayı, tüketmeyi ve sonuç olarak israfı bir var olma biçimine dönüştürüyorlar. Tüketim bağımlılığı yaşayanlar ne kadar çok ürün satın alıyor ve ne kadar çok şeye sahip oluyorsa o kadar özgür olduğunu düşünmeye başlıyorlar. Hep kazanma ve elde etme hırsıyla çalışan ve sürekli tüketen insan, değerlerinden uzaklaşıyor; bereket ve huzurdan mahrum kalıyor.

Tüketim alışkanlıkları ve bağımlılığı açısından öne çıkan bir diğer kavram da modadır. Başlangıçta sadece giyim sektörü ile anılır olsa da moda, giyimden sanata, davranıştan düşünce biçimlerine kadar her alanda söz konusu olabilmektedir. Özellikle medya aracılığı ile parlatılan moda sektörü, insanları ağır bir israf çıkmazına sürüklemektedir. Mesela sadece Amerika'da, giyilebileceği hâlde modaya uymadığı gerekçesiyle atılan kıyafet miktarının 13 milyon ton, Çin'de ise bu rakamın yıllık 20 milyon ton olduğu ifade edilmektedir. Dünyadaki tekstil atıkları maddi değere dönüştürüldüğü takdirde milyonlarca evsiz ve fakir insanın yıllık ihtiyacının sağlanabileceği belirtilmektedir.

Moda ile ilgili en acı gerçeklerden birinin de bu sektörün sebep olduğu çevre sorunlarını özellikle vurgulamak gerekir. Günümüzde 4.000'e yakın kimyasalın kullanıldığı giyim sektörü, petrolden sonra dünyanın en büyük ikinci çevre kirleticisi olarak kabul edilmektedir. Moda firmalarının atmosfere saldırdığı yıllık karbondioksit miktarı ve bu endüstrinin yıllık ürettiği atık su oranı, dünyamız açısından ciddi tehdit oluşturmaktadır. Bu durumun maddi karşılığı bir yana, gelecek nesiller açısından oluşturduğu tehdidi rakamlarla ifade etmek mümkün değildir.

Tüketim bağımlılığına karşı İslam'ın sunduğu değerler arasında kanaat kavramı öne çıkmaktadır.

Kanaat; kişinin elindekine razı olması, kendisinin ve sorumluluğu altında bulunanların ihtiyaçlarını asgari ölçüde karşılayabileceği maddî imkânlarla yetinip başkalarının elindeki şeylere göz dikmemesi, aşırı kazanma hirsından kurtulması anlamına gelmektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki birçok ayette kanaatkârlığın önemi üzerinde durulmuş, dünyaya ve mala karşı aşırı düşkünlük yerilmiştir. Nahl suresi 97. ayette, erkek olsun kadın olsun her mümine yapacağı iyi ve yararlı işler için vadedilen mutluluğu anlatan "güzel hayat" tabiri, kanaatkârlık olarak yorumlanmıştır.

Hz. Peygamber de kanaatkârlığı vadedilen iffet, tokgözlülük ve gönül zenginliği olarak değerlendirmiş (Buhari, Zekât, 18); İslam'la hidayete kavuşup yeterli miktarda rızka sahip olan ve buna kanaat eden kişiyi övgüyle anmış (Müslim, Zekât, 125); "Asıl zenginlik mal çokluğu değil, gönül zenginliğidir." buyurmuş (Buhari, Rikak, 15) ve kanaatkârlığı şükrün en ileri derecesi saymıştır (İbn Mace, Zühd, 24).

Kanaatkâr; çoğa sevinip aza üzülmeyen, her iki durumda da huzur ve sükûn içerisinde bulunan kimsedir. Kanaat sahibi, azla yetinip fazlasına ihtiyaç duymadığı için insanlardan bir şey isteme mahcubiyetine düşmekten ve başkasına muhtaç olma zilletinden kurtulur. Sadece Allah'tan korkar, ümit eder ve O'na güvenir. Çünkü o, Allah'tan başka hiçbir kimsenin

rızık veremeyeceğini ve rızık engelleyemeyeceğini bilir.

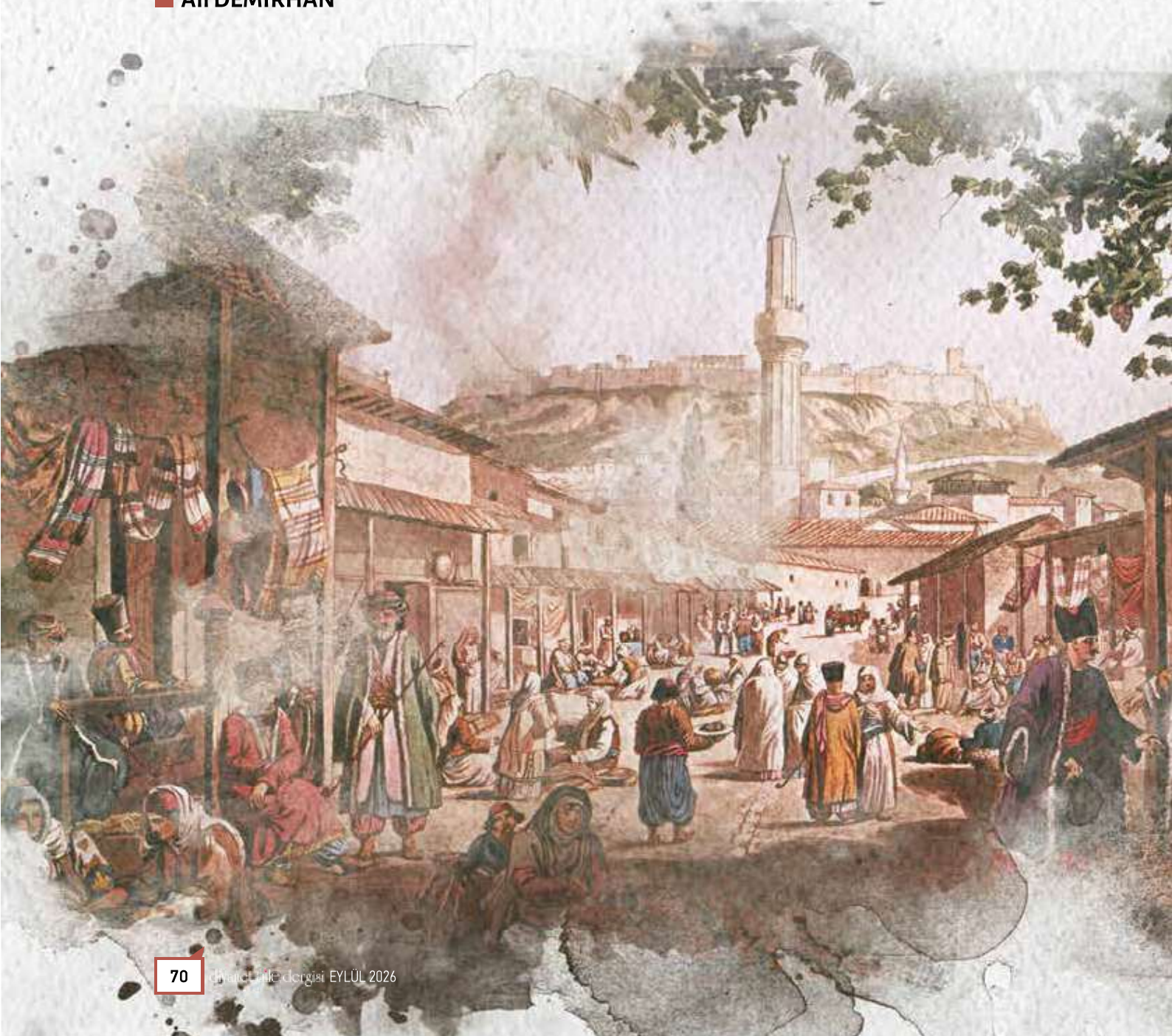
Tasavvuftaki zühd anlayışıyla kanaat birbirleriyle bağlantılıdır. Zühd, dünya-ahiret dengesinde dünyaya karşı mesafeli, ahirete meyilli olmanın teorik kısmını; kanaat ise pratik boyutunu yansıtmaktadır. Kanaat, dünyadan uzaklaşmak, el etek çekmek olarak anlaşılmamalıdır. İslam'ın öngördüğü anlayışa uygun olan hareket tarzı; dünyayı ve nimetlerini putlaştırmadan, bu nimetlerden şükrünü eda ederek meşru yoldan azami derecede faydalanmaktır.

İslam'ın idealize ettiği insan modeli, Kur'an-ı Kerim'in, "Onlar, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler. Onların harcamaları, bu ikisi arası dengeli bir harcamadır." (Furkan, 25/67) ayetinde, Allah'ın has kulları tabiriyle kendilerinden övgüyle bahsedilen olgun müminlerdir. Onlar, tüketim bağımlılığı açısından israfın en önemli çarelerinin başında paylaşma kültürünün olduğunu bilirler. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma ile hem hayatın kalitesini yükseltirler hem de toplumsal huzura büyük ölçüde katkı sağlar.

Tüketim bilinci kazanma konusunda, çocukluktan başlayarak insanda alışkanlık hâline gelmesi gereken eğitim sürecinin rolü inkâr edilemez. İnsan, meleke hâline gelen bu harcama alışkanlığı sayesinde yaptığı alışverişi niçin ve ne amaçla yaptığının farkına vararak tüketim alışkanlığından kendini koruma becerisi kazanabilir.

ANADOLU'DA SOSYO-EKONOMİK VE AHLAKİ DÜZENİN İNŞASI AHİLİK TEŞKİLATI

■ Ali DEMİRHAN

Ahilik, Orta Çağ Anadolu'sunda ortaya çıkan ve Türk toplumunun sosyal, ekonomik ve kültürel dokusunu derinlemesine şekillendiren en köklü kurumlardan biridir. Dil bilimciler ve tarihçiler arasında "Ahi" sözcüğünün etimolojik kökenine dair iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Birinci görüşe göre kelime, öz Türkçe bir terim olan ve "eli açık, cömert, yiğit" anlamlarına gelen "akı" sözcüğünden türemiştir. Türkolog Jean

Deny ve Fuat Köprülü gibi araştırmacılar, Türkçedeki ses değişimleri doğrultusunda "k" harfinin zamanla "h" sesine dönüşmesiyle (çakı-çahı, yakı-yahı örneklerinde olduğu gibi) "akı" kelimesinin "ahi" biçimini aldığını savunurlar. Kaşgarlı Mahmud'un ünlü eseri *Divanü Lûgati't-Türk*'te de "akı" kelimesi cömertlik ve yiğitlik bağlamında kaydedilmiştir. İkinci görüş ise kelimenin Arapça kökenli olduğunu ve "kardeşim" anlamına geldiğini ileri sürer. Bu yaklaşım ahiliğin kardeşlik, dostluk, yardımlaşma ve birlik ilkelerine vurgu yapar. Her ne kadar dilsel köken bakımından farklı görüşler bulunsun da Arabistan coğrafyasında Ahilik adıyla doğrudan bir kuruma rastlanmaması, bu teşkilatın "akılık" anlayışından beslenen ve Anadolu coğrafyasına özgü biçimde şekillenen bir Türk kurumu olduğunu göstermektedir.

Ahilik Teşkilatının Tarihsel Arka Planı ve Kuruluşu

Temelde Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine dayandırılan prensipleriyle İslami anlayışa doğrudan bağlı olan ahiliğin, tasavvufta önemli bir yeri bulunan "uhuvvet"i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur. Bu teşkilatın Anadolu'da kurulmasında Fütüvvet Teşkilatının büyük tesiri vardır. İslam'ın ilk asrından itibaren görülmeye başlayan fütüvvet teşekkülleri içinde hicri III. (IX.) yüzyıldan itibaren de esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır. Başka bölgelerde mensuplarına civanmerd, ayyâr (ayyârân),

fetâ (fıtyan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslam'ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır'da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Türkler, İslamiyet'i kabul etmeleri ve Anadolu'ya yerleşmelerinden itibaren fütüvvet ülküsünü benimseyip kendilerine has yiğitlik, cömertlik ve kahramanlık vasıflarıyla süslemişlerdir. Bununla birlikte ahiliğin temel belirleyicisi olan İslami-tasavvufi düşünüş ve yaşayış her devirde ve bölgede geçerliliğini korumuştur.

Ahilik, 11. yüzyılın ortalarından itibaren yaşanmış tarihî ve sosyo-ekonomik zorunlulukların bir sonucu olarak doğmuştur. Oğuz Yabgu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte yoğun bir Türkmen nüfusu Selçuklu egemenliği altında Anadolu'ya göç etmeye başlamıştır. Anadolu kırsalına yerleşen göçebe Türkmenlerin yerleşik hayata geçirilmesi ve şehir ekonomisine entegre edilmesi stratejik bir zorunluluk hâline gelmişti. Şehirlerdeki zanaat ve ticaret hayatının büyük oranda gayrimüslim Rum ve Ermeni tüccarların elinde olması, Türklerin bu alanda varlık göstermesini ve rekabet edebilmesini gerekli kılmıştır. Bu toplumsal ve ekonomik ihtiyaca yanıt olarak, Hacı Bektaş-ı Veli'nin tavsiyesi ve yönlendirmesiyle Ahi Teşkilatı teşekkül ettirilmiştir. Teşkilatın kurucu lideri, İran'ın Hoy şehrinde doğan ve Bağdat'ta büyük mutasavvıflardan ders aldıktan sonra 1200'lerin başında Anadolu'ya gelen

Şeyh Nasîrüddin Mahmûd'dur (Ahi Evran). Ahi Evran, Abbasi Halifesi Nâsır Lidînillâh (1180-1225) tarafından yeniden organize edilen Fütüvvet Teşkilatı ilkelerinden esinlenmiştir. Özellikle I. Alâeddin Keykubad'ın büyük destek ve yardımıyla, bir taraftan İslami-tasavvufi düşünceye ve fütüvvet ilkelerine bağlı kalarak tekke ve zaviyelerde şeyh-mürîd ilişkilerini, diğer taraftan iş yerlerinde usta, kalfa ve çıрак münasebetlerini ve buna bağlı olarak iktisadi hayatı düzenleyen Ahiliğin Anadolu'da kurulup gelişmesinde Ahi Evran'ın büyük rolü olmuştur. İlk olarak Kayseri'de temelleri atılan ve ardından Kırşehir merkezli olarak tüm Anadolu'ya yayılan Ahilik, fütüvvet anlayışını Anadolu Türk insanının karakteri ve ihtiyaçlarıyla harmanlayarak özgün bir modele dönüştürmüştür.

Sosyoekonomik İşlevler ve Eğitim Hiyerarşisi

Büyük şehirlerde çeşitli gruplar hâlinde teşkilatlanan Ahilerin her birinin müstakil bir zaviyesi vardı. Küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebiliyorlardı. Anadolu Selçuklu Devleti zamanında bu birlikler mesleklere ait problemleri halletmekte ve devlet ile olan münasebetleri düzenlemekteydiler. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti bu birliklerin asli göreviydi. Bu dönemde, teşkilata ilk defa girenlere yiğit veya çıрак adı verilir, Ahilik daha sonra kazanılırdı. Esnaf birliklerinin başında şeyh, halife veya

nakipler, bütün esnafın en üst makamında ise şeyhül-meşâyih bulunuyordu. Ayrıca mesleğin geleceği açısından çırakların yetiştirilmesine de çok büyük önem veriliyordu. Anadolu'da köylere kadar yayılan Ahilik pek çok devlet adamını, askerî zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Bu durum XIV. yüzyıla kadar sürdü; bundan sonra ise organize esnaf birlikleri şeklini aldı ve iktisadi faaliyet ön plana çıkmaya başladı.

Ahilik kurumu, bir tarikat veya sırf dinî bir cemaat olmaktan ziyade bünyesinde iktisadi, sosyal, askerî, siyasi ve kültürel boyutları barındıran bütüncül bir dünya düzenidir. Teşkilatın temel işlevleri şu şekilde özetlenebilir:

- **Üretim ve Kalite Kontrolü:** Ahilik, esnaf arasında haksız rekabeti önlemiş, fiyatları (narh) belirlemiş, mal ve kalite standartlarını katı kurallarla denetlemiştir. Çırakların tam olarak yetiştirilmeden dükkân açmalarına izin verilmemiş, hatalı veya kalitesiz mal üreten üreticilere cezai yaptırımlar uygulanmıştır.
- **Mesleki ve Ahlaki Eğitim:** Zanaatkârlar, gündüzleri işyerlerinde hiyerarşik bir usta-kalfa-çıрак ilişkisi içinde mesleğin inceliklerini öğrenirken akşamları Ahi zaviyelerinde ahlaki, felsefi ve dinî eğitim almışlardır. Eğitimin temeli ehliyet ve liyakate dayanmaktaydı.
- **Toplumsal Dayanışma ve Asayiş:** Moğol İstilasası gibi devlet otoritesinin zayıfladığı

veya kargaşanın yaşandığı dönemlerde Ahiler, şehirlerin savunmasını ve asayişini üstlenen yerel idari unsurlar hâline gelmişlerdir.

Ahiliğin Kadın Örgütlenmesi: Bacıyan-ı Rum

Ahilik teşkilatının en özgün ve ilerici yönlerinden biri de dünyadaki ilk kadın örgütlenmelerinden biri kabul edilen Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) teşkilatıdır. Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı liderliğinde kurulan bu birlik, Anadolu kadınlarının sosyal ve ekonomik hayatın merkezinde aktif rol almasını sağlamıştır.

Bacıyan-ı Rum, yetim ve kimsesiz genç kızların bakımını üstlenmiş, eğitimlerini sağlamış, evlenmelerine yardımcı olmuş ve yaşlı kadınların korunmasını üstlenmiştir. İktisadi alanda ise dokumacılık, kilimcilik, keçecilik, nakışçılık ve çadircılık gibi el sanatlarında doğrudan üretime katılmışlardır. "İşine, aşına, eşine sahip ol" ilkesini merkeze alan Anadolu Bacıları, Ahi zaviyelerine gelen konukların ağırlanmasında ve harp zamanlarında ordunun giyim ve teçhizat ihtiyacının karşılanmasında büyük hizmetler sunmuşlardır.

Manevi Prensipler ve Fütüvvetnâmeler

Ahilik sisteminin ahlaki, hukuki ve mesleki çerçevesi *Fütüvvetnâme* adı verilen tüzük niteliğindeki eserlerde tanımlanmıştır. Ahiliğe kabul edilecek bir kişiden yedi fena davranışı bağlaması (kapatması) ve buna karşılık yedi güzel meziyeti açması istenirdi:

Bağlanacak (Kapatılacak) Kapılar	Açılacak Kapılar
1. Cimrilik	1. Lütuf ve Cömertlik
2. Kahır ve Zulüm	2. Hilim ve Mülâyemet (Yumuşak huyluluk)
3. Hırs	3. Kanaat ve Rıza
4. Tokluk ve Lezzet Arayışı	4. Riyazet (Nefsi terbiye)
5. Halktan Yana Olmak (Çıkar)	5. Hak'tan Yana Olmak
6. Herze ve Hezeyan (Boş Söz)	6. Marifet
7. Yalan	7. Doğruluk

Fütüvvetnamelere göre gıybet etmek, yalan söylemek, hile yapmak, zina etmek ve içki içmek gibi davranışlar kişinin teşkilattan kesin olarak ihraç edilmesine sebep olmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundaki Rolü ve Gedik Sistemine Dönüşüm

Ahilik, Osmanlı Beyliğinin askerî ve siyasi bir güç olarak tarih sahnesine çıkmasında hayati bir rol oynamıştır. Ünlü tarihçi Aşıkpaşazâde, Osmanlı'nın kuruluşundaki dört temel toplumsal dinamikten biri olarak *Ahiyan-ı Rum*'u gösterir. İlk Osmanlı padişahları ve vezirlerinin birçoğu (örneğin Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebali ve Orhan Gazi) Ahi teşkilatına mensup kişilerdir. Ahiler, fetih hareketlerinde hem fiilî askerî güç sağlamış hem de fethedilen beldelerde toplumsal düzeni inşa etmişlerdir.

17.yüzyıla kadar Müslüman esnaf ve zanaatkârlara mahsus bir yapı olarak faaliyet gösteren Ahilik, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ve gayrimüslim nüfusun artmasıyla birlikte yeni bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Farklı dinlerden sanatkârların ortak bir sistem altında çalışmasını sağlamak amacıyla din ayrımı gözetmeyen "gedik" (lonca) sistemine geçilmiştir. Gedik kavramı, imtiyaz ve tekel anlamına gelmekte olup esnaflığa giriş ve dükkân açma haklarını düzenlemiştir. Ahiliğin ahlaki ve mesleki ilkelerini koruyan Gedik Teşkilatı, 1838 Baltalimanı Antlaşması ile tekel idarelerinin kaldırılması ve yabancı malların pazara girmesi neticesinde çözülmüştür.

Ahilik, Orta Çağ Anadolu'sunda iktisadi verimlilik ile insanı

merkeze alan yüksek ahlaki ilkeleri başarıyla sentezlemiş özgün bir medeniyet projesidir. Günümüzün esnaf odalarına, ticaret odalarına ve sivil toplum kuruluşlarına ilham kaynağı olabilecek nitelikteki bu yatay örgütlenme modeli; toplumsal sorumluluk, dürüstlük ve ortak yaşam ilkeleriyle çağları aşan bir değer taşımaktadır.

Kaynakça

- *Ahilik Ansiklopedisi*, Ahi maddesi, Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, c.1, s.27-29, Ankara 2020
- Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi, s.15, Ankara,1990
- Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Boğaziçi Yayınları
- Mikail Bayram, Bacıyan-ı Rum maddesi, *Belleten Dergisi*, Türk Tarih Kurumu, cilt 45, sayı 180 s. 457- 472
- Ahmet Yaşar Ocak, *İslam Ansiklopedisi* Fütüvvet maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.13, s.261-263
- Ziya Kazıcı, *İslam Ansiklopedisi* Ahilik maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c.1, s.540-542

Tarihte bu ay neler oldu?

II. Dünya Savaşı başladı.

(1 Eylül 1939)

Büyük İstanbul Depremi meydana geldi.

(10 Eylül 1509)

Sakarya Meydan Muharebesi zaferle sonuçlandı.

(13 Eylül 1921)

İmam Birgivi vefat etti.

(21 Eylül 1573)

Bugünkü adıyla İslam İşbirliği Teşkilatı kuruldu

(25 Eylül 1969)

Preveze Deniz Muharebesi Osmanlı galibiyetiyle sonuçlandı.

(28 Eylül 1538)

KASLARINIZ SÖZ İSTİYOR

"BİZİ SADECE SPOR SALONUNDA HATIRLAMAYIN!"

■ Dr. Mustafa YAŞAR

Kas denince çoğumuzun aklına hemen spor salonları, halterler ve protein tozları gelir. Sanki kaslar sadece pazu yapıp fotoğraf çektiirmek için varmış gibi bir algı oluşmuştur. Oysa gerçek, bundan

çok daha farklıdır. Şu an bu yazıyı okurken gözlerinizi satırlar üzerinde gezdiren kaslarınız çalışıyor. Sayfayı çevirirken parmaklarınızdaki kaslar çalışıyor. Nefes alırken diyafram kasınız çalışıyor. Hatta kalbiniz, bu satırları

okuduğunuz birkaç dakika içerisinde yaklaşık üç yüz kez kasılıp gevşiyor. Yani kaslar, hayatın her saniyesinde sessiz sedasız, durmaksızın iş başındadır.

Vücudumuzda altı yüzün üzerinde kas bulunur ve bu kaslar, vücut ağırlığımızın yaklaşık yüzde kırkını oluşturur. Yani bedeninizin neredeyse yarısı kastır! Kas sistemi kabaca üç tipe ayrılır. İskelet kasları, bizim bilinçli olarak hareket ettirdiğimiz kaslardır; yürümek, koşmak, bir bardağı kaldırmak ve gülümsemek hep iskelet kaslarının işidir. Düz kaslar ise iç organların duvarlarında bulunur; mide, bağırsak ve damarlar gibi yapılarda sessizce çalışır, biz onların çalıştığını fark etmeyiz bile. Bir de kalp kası vardır ki o bambaşka bir kahramandır. Ne iskelet kasına benzer ne de düz kasa; kendine özgü yapısıyla ömür boyu durmadan çalışır. Düşünsenize, hayatınız boyunca tek bir gün bile izin kullanmayan bir çalışan... İşte kalp kası tam olarak budur.

Ne var ki bu harika sistem de zaman zaman sıkıntıya düşebilir. En sık karşılaşılan sorunların başında kas krampları gelir. Kasın aniden ve istemsizce kasılması, özellikle gece ortaya çıkan baldır kramplarında insanı âdeta uykusundan fırlatır. Kas ağrıları yani miyalji, ister aşırı egzersizden ister stres ve gerginlikten kaynaklansın, günlük hayatı oldukça zorlaştırabilir. Kas spazmları boyun ve sırt bölgesinde çok

çıkır.
Yüzyıllardır
insanlar kas
ağrılarını hafifletmek,
krampları yatıştırmak

yaygındır, bilgisayar başında saatlerce oturanların en yakın tanıdığıdır. Kas yorgunluğu ise kasların, “Patron, artık daha fazla kaldıramıyorum!” demesidir. Bir de kas tutulması vardır ki sabah yataktan kalktığınızda boynunuzu çeviremediğiniz o malum durumdur... Sanki biri gece boyunca boynunuza beton dökmüş gibi hissedersiniz.

Bunların ötesinde fibromiyalji gibi kronik ağrı sendromları, kas iltihabı olarak bilinen miyozit ve yaşla birlikte ortaya çıkabilen kas kaybı yani sarkopeni de önemli sağlık sorunları arasında yer almaktadır. Stres ve kaygı durumlarında kasların sürekli gergin kalması da ayrı bir problemdir; omuzlarınız kulaklarınıza yapışmış gibi olur, çenenizi sıkarsınız ve alnınız gerilir. Vücut âdeta bir yay gibi gerilir fakat çoğu zaman kimse o yayı nasıl gevşeteceğini düşünmez.

“Tamam, kaslarımız çok çalışıyor ve zaman zaman çok yoruluyor. Peki, onlara nasıl yardımcı olabiliriz?” diye sorarsanız, geleneksel bitkisel uygulamalar yeniden karşımıza

ve kasların gevşemesine destek olmak amacıyla bazı bitkilerden yararlanmıştır. Bu bitkiler, doğru ve bilinçli kullanıldıklarında kaslara, “Sakin ol, gevşe, ben buradayım.” diyen şefkatli birer dost gibi düşünülebilir. Ancak her bitkinin herkeste aynı etkiyi göstermeyeceğini, kullanılan ilaçlarla etkileşime girebileceğini ve bazı sağlık durumlarında sakıncalı olabileceğini unutmamak gerekir. Gelin, bu bitkileri daha yakından tanıyalım.

İlk konuğumuz zerdeçaldır ve bu bitki, kas ve eklem sağlığıyla ilgili geleneksel uygulamalarda sıkça kullanılan bitkilerden biridir. İçeriğinde bulunan kurkumin maddesi, iltihaplanmayla ilişkili bazı süreçler üzerinde etkili olabilen doğal bileşenlerden biri olarak araştırılmaktadır. Zerdeçalın kas ağrıları, eklem sertlikleri ve egzersiz sonrasında oluşan rahatsızlıkların hafifletilmesine destek olabileceği düşünülmektedir. Bir bardak ılık suya bir tatlı kaşığı zerdeçal ve küçük bir tutam karabiber eklediğinizde,

“altın su” olarak bilinen içeceği hazırlayabilirsiniz. Karabiberde bulunan piperin, kurkuminin vücuttaki kullanılabilirliğini artırabilir; yani bu iki baharat âdeta birlikte çalışmak üzere bir araya gelmiştir. Bununla birlikte mide, safra kesesi veya kanama problemi bulunanların ve düzenli ilaç kullananların bu tür karışımları tüketmeden önce sağlık uzmanına danışması önemlidir.

Zencefil, serimizin değişmez yıldızı olmaya devam ediyor. Kaslar söz konusu olduğunda zencefilin rahatlatıcı, iltihaplanmayı azaltmaya yardımcı olabilecek ve ağrı hissini hafifletebilecek özellikleri öne çıkar. Bazı kişilerde egzersiz sonrasında ortaya çıkan kas hassasiyetinin hafiflemesine ve toparlanma sürecinin desteklenmesine katkıda bulunabilir. Taze zencefil ince ince doğrayın veya rendeleyin, kaynar suya ekleyin ve yaklaşık on dakika demlemeye bırakın. Bu çayı antrenman sonrasında içmek, kaslara âdeta sıcak ve rahatlatıcı bir mola hediye etmek gibidir. Ağrıyan bölgeye uygun şekilde seyreltilmiş zencefil yağıyla hafifçe masaj yapmak da dışarıdan destek sağlayabilir. Ancak uçucu yağlar doğrudan cilde sürülmemeli, mutlaka uygun bir taşıyıcı yağla seyreltilmeli ve küçük bir bölgede hassasiyet testi yapılmalıdır.

Lavanta, sinir sistemiyle ilgili yazımızda da karşımıza çıkmıştı; bu çok yönlü bitki, kasların rahatlatılmasına yönelik uygulamalarda da

kullanılmaktadır. Uygun oranda seyreltilmiş lavanta yağıyla yapılan hafif bir masaj, gergin kasların gevşemesine ve kişinin kendisini daha rahat hissetmesine yardımcı olabilir. Özellikle boyun ve omuz bölgesindeki gerginliklerde, birkaç damla lavanta yağını taşıyıcı bir yağla karıştırıp ağrıyan bölgeye yavaşça masaj yapmak, kasların "Sonunda biri geldi de bizi rahatlatmış!" demesine vesile olabilir. Ayrıca sıcak bir banyoya, önceden uygun bir baz yağ veya banyo ürünü içerisinde seyreltilmiş birkaç damla lavanta yağı eklemek, tüm vücuttaki kas gerginliğinin azalmasına yardımcı olabilir ve insanı pamuk gibi hissettirebilir. Uçucu yağların, suyla doğrudan karışmadığı ve yanlış kullanımda cildi tahriş edebileceği unutulmamalıdır.

Karanfil, küçücük bir baharattır fakat içerisinde öjenol adı verilen güçlü bir aromatik bileşen bulunur. Karanfil ve karanfil yağı, geleneksel olarak ağrı hissini hafifletilmesine yönelik çeşitli uygulamalarda kullanılmıştır. Kas ağrılarında, uygun biçimde seyreltilmiş karanfil yağıyla yapılan hafif bir masaj rahatlatıcı olabilir. Karanfil çayı olarak tüketmek de bazı kişiler tarafından tercih edilmektedir. Üç veya dört adet karanfil bir bardak kaynar suda yaklaşık on dakika demleyin, dilerseniz az miktarda bal ekleyin ve ılık olarak için. Tadı, sizi şaşırtacak kadar hoş olabilir. Özellikle soğuk kış günlerinde karanfil çayı içmek, kaslara kışlık mont giydirmek

gibi sıcak ve keyifli bir his verebilir. Bununla birlikte karanfil ve karanfil yağının aşırı tüketilmemesi, kan sulandırıcı ilaç kullananların ve kanama bozukluğu bulunanların doktora danışmadan kullanmaması gerekir.

Biberiye, mutfakta daha çok et yemeklerinin baharatı olarak bilinir fakat geleneksel kullanımlarda kasları rahatlatmak amacıyla da tercih edilen güçlü ve aromatik bir bitkidir. Bölgesel olarak uygulandığında oluşturduğu ısınma ve ferahlama hissiyle kan dolaşımını destekleyebilir; kas ağrısı ve yorgunluk hissini hafifletmesine katkıda bulunabilir. Biberiye çayı içmek kadar uygun şekilde seyreltilmiş biberiye yağıyla masaj yapmak da rahatlatıcı olabilir. Bir avuç taze biberiyeyi sıcak suda demleyip süzdükten sonra elde edilen suyu banyo suyuna eklemek, antik Roma hamamlarından kalma bir geleneğin modern versiyonu gibidir. Ancak yüksek tansiyonu, epilepsisi veya kronik bir hastalığı bulunan kişiler biberiye ürünlerini

kullanmadan önce mutlaka bir sağlık uzmanına danışmalıdır.

Kedi otu yani valerian, sinir sistemi yazımızda uykuya yardımcı olmasıyla tanıştığımız bitkiydi. Ancak bu bitkinin geleneksel kullanımlarda öne çıkan bir başka yönü daha vardır: gevşemeye ve sakinleşmeye destek olabilmesi. Kas gerginliklerinin, spazm hissini ve gece ortaya çıkan rahatsızlıkların hafiflemesine katkı sağlayabilir. Özellikle gece baldır krampı yaşayan bazı kişiler için rahatlatıcı bir seçenek olabilir, ancak krampların altında sıvı kaybı, mineral dengesizliği, dolaşım sorunu, ilaç kullanımı veya başka bir hastalık bulunabileceği unutulmamalıdır. Yatmadan önce içilen bir fincan kedi otu çayı, hem gevşemeye hem de uykuya geçişin kolaylaşmasına yardımcı olabilir. Tadı biraz acımsıdır; az miktarda bal eklemek işi kurtarabilir. Kedi otu, uyku hâli oluşturabileceğinden alkolle, sakinleştirici ilaçlarla

veya uyku ilaçlarıyla birlikte kullanılmamalıdır.

Son olarak naneyi unutmayalım. Nanede bulunan mentol maddesi, dışarıdan uygulandığında ciltte serinletici bir his yaratır ve bu serinlik, kas ağrısı hissinin geçici olarak hafiflemesine yardımcı olabilir. Uygun şekilde seyreltilmiş nane yağını ağrıyan kasların çevresine uygulamak, o bölgeye serin bir kompres yapmak gibi rahatlatıcıdır, üstelik çok daha hoş kokar! İçeriden tüketilen nane çayı ise bazı kişilerde rahatlama hissini artırabilir ve sindirim sistemini destekleyebilir. Bu nedenle egzersiz sonrasında keyifli bir toparlanma içeceği olarak tercih edilebilir. Nane yağı göz çevresine, hassas bölgelere ve tahriş olmuş cilde uygulanmamalı; çocuklarda ve solunum hassasiyeti bulunan kişilerde dikkatli kullanılmalıdır.

Kasların Gevşeme Molası Çayı

Bir demliğe veya büyük bir bardağa yarım tatlı kaşığı zerdeçal tozu, iki ince dilim taze zencefil, yarım tatlı kaşığı kuru nane yaprağı ve bir çay kaşığı kuru biberiye koyun. Üzerine bir büyük bardak kaynar su dökün. Bardağın veya demliğin ağzını kapatıp yaklaşık on dakika demlenmeye bırakın.

Çayı süzdükten sonra, derseniz bir tatlı kaşığı bal, birkaç damla limon suyu ve küçük bir tutam karabiber ekleyin. Çayı ılık olarak ve yavaş yavaş yudumlarken bedeninizin gevşemesine fırsat verebilirsiniz.

Bu çayın tüketim sıklığı kişinin sağlık durumuna, kullandığı ilaçlara ve bitkilere karşı hassasiyetine göre değişebilir. Sağlıklı yetişkinler için ara sıra bir fincan tüketmek genellikle daha ihtiyatlı bir yaklaşımdır. Egzersiz sonrasında veya yoğun bir günün ardından akşam saatlerinde içmek keyifli olabilir. Ancak bu karışımın her gün ve uzun süre kullanılmasının herkes için uygun olduğu düşünülmemelidir. Mide, safra kesesi, karaciğer, böbrek, tansiyon veya kanama problemi bulunanlar; düzenli ilaç kullananlar, ameliyat hazırlığında olanlar, hamileler ve emzirenler tüketmeden önce doktorlarına veya eczacılarına danışmalıdır.

Her zaman olduğu gibi şunu da özellikle hatırlatalım: Bu bitkiler, kas sistemine destek amacıyla kullanılan doğal yardımcılarıdır; hiçbirinin tıbbi muayenenin, teşhisin veya tedavinin yerini alması mümkün değildir. “Doğal” kelimesi, her ürünün herkes için tamamen güvenli olduğu anlamına gelmez. Bitkisel ürünlerin dozu, hazırlanma biçimi, kullanım süresi ve kişinin sağlık durumu son derece önemlidir. Ayrıca uçucu yağlar ağızdan gelişigüzel tüketilmemeli, cilde uygulanacaksa uygun biçimde seyreltilmeli ve alerjik reaksiyon ihtimaline karşı dikkatli olunmalıdır. Hamilelik ve emzirme dönemlerinde de herhangi bir bitkisel ürüne başlamadan önce doktorunuzla görüşmeyi ihmal etmeyin.

Sonuç olarak kaslarınızı; bedeninizin motoru, gücü ve hareket kaynağıdır. Onları yalnızca spor salonunda değil her gün hatırlayın. Dengeli beslenin, yeterli miktarda su için, düzenli hareket edin, doğru duruş alışkanlıkları kazanın ve kaslarınıza yeterince dinlenme fırsatı verin. Kaslarınıza gereken özeni gösterdiğinizde onlar da her hareketinizde size, “Teşekkürler patron, seninle çalışmak gerçekten keyifli!” diyecektir.

Güçlü, sağlıklı ve ağrısız günler dilerim!

BULMACA

Hazırlayan: Ali OSMANOĞLU

Hindistan'daki ünlü cami	Yemiş, ürün	Kötülük	Satrançta en önemli taş	24 saat	İnce, kısa uzantı
	Avukat meslek kuruluşu				Dış kabuğu
Bir sure adı			Akü		
Sırça		Ruhun hâkim olması durumu	Bir gezegen adı		
Kalp; gönül					
			3,14... sabit sayısı	Tutum	Kalın ve kısa olan
					Bir kıyafet
Bir peynir türü		Hisse			Olumsuz bir ön ek
İşaret		Bir bağlaç		Söz	
	Kahramanmaraş'ın bir ilçesi			Sesli işaret aracı	
	Sıvı kabı				Kızıl
Refik, refika		Sodyum simgesi	Bölüm, cüz		Uzman
İlham					
			Bölüm, cüz		Cennet ve cehennem arası
		Bal			
Osmanlıda bir vergi			Bir sure adı	Şüphe	Sıcaklık
Kraliçe					İcar
		Esenlik	Görevden alma	Dudak	
			İlaç		Lakırtı
Bayağı	Besleme, bakma				Ateşli bir silah
					Yer kınığı
					Yazılı eser
		Ruh, öz		Viraj	
Uygun				Simit satıcısı	Bir nota
Ortaya çıkmak			Muhteva	Veri	
		Ait olma			Geçmiş zaman belirtir
		Nitelikliğini belirtme			
Arapçada "Kim?" sorusu		Bir ağaç türü			
		Duygusal anlatım			Kışın yağar
	İletme işi				
					Sağlam, katı
Boru sesi	Bir tiyatro tabiri			Feshetme	Hikmet ve felsefe ile ilgili
	Yanlış			Yeme isteği	
Eğik yazı	Arka		Yonga		Araç
	Kolalı bez				Bir sure adı
			Bir işaret ünlemi		Genişlik
					Bir tembih sözü
Eleme aracı			Ateş	Adet	
				Farsça "yüz, çehre"	
Mikroskop camı		Müsvedde			
Bir kumaş türü			Can, öz, töz		Kimyasal inorganik madde

Bulmacanın çözümünü dergi.diyamet.gov.tr adresinde yer alan dergimizin PDF dosyası içinde bulabilirsiniz.

İnsanlık tarihinin bedii mirasıdır aile. Bireyin; hayatı öğrendiği ocak, hayata hazırlandığı mekteptir.

İnsan, önce bir aile içerisinde açar gözlerini ve yetişkinlik çağında kendisi de bir aile kurar. Doğduğu ailesi herhangi bir seçime tabi değildir fakat aile kurmak ihtiyaridir. Doç. Dr. Fatma Çapcıoğlu ve Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu'nun kaleme aldığı *Aile Ahlakı*, günümüz dünyasında bir yuvanın inşasına rehberlik edecek niteliktedir. Zira aile, zamanın ve insanın değişimi ile birlikte sürekli değişen ilişkiler üzerine yeniden inşa edilmektedir. Çalışmada aile içi ilişkiler; değişmeyen sabit roller üzerinden değil aksine zamanın ruhuna ve değişen toplumsal rollere istinaden aileyi ayakta tutan değerler üzerinden ele alınır: "Aile, bireylerin içinde yaşadıkları toplumsal, tarihsel ve kültürel bağlamdan bağımsız olmayan aksine bu bağlamlar içinde anlam kazanan, şekillenen ve sürekli olarak yeniden inşa edilen bir ilişkiler alanıdır."

Diyanet İşleri Başkanlığınca neşredilen eserin giriş bölümünde aile kavramı üzerinde etkin bir okuma yapılır: Aile nedir, ne işe yarar, tek tip bir aile modelinden bahsetmek mümkün müdür gibi sorulara cevap aranır. Kitabın devamında ise üç ana mesele masaya yatırılır: Aile kurmak, aile olmak, aile kalmak.

"Aile Kurmak: Eş Seçimi ve Nikâh" bölümünde eş seçimi için o tereddütlerle örülü karar arifesinde yuva kuracak kişilerin dikkat etmesi gereken hususlara değinilir: "Zira evlilik sadece iki kişinin bir araya gelmesi demek değildir, iki dünyanın iki ayrı hikâyesinin birleştiği bir yolculuktur. Bu yolculuğun temelini huzur, sevgi, güven ve sadakat ile atılması gerekir." Doğru karar, evlilik hazırlık süreçlerini de kolaylaştırılacak ve ancak bu yolla nikâh sağlam bir akde dönüşecektir.

Eserin ikinci bölümü olan "Aile Olmak: İletişim ve Temel Değerler" başlığı altında ise ailede iletişim ve iletişim aksaklıkları karşısında çözüm yolları ele alınır. Eşler arası, anne baba ve çocuklar arası sağlıklı iletişim bir ailenin en güçlü koruma kalkanıdır. Bununla birlikte akrabalar arasındaki iletişim de aileyi etkilemekte, kimi zaman orada yaşanan aksaklıklar yuva içinde huzursuzluklara sebebiyet vermektedir. İlgili bölümde ayetler ve hadisler ışığında aile bireyleri arasında iletişimin nasıl olması gerektiği üzerinde durulur. Ayrıca olası iletişim kazalarında, yaşanabilecek çatışmalarda sorunları akl-ı selim ve kalb-i selim ile çözüme kavuşturmanın ipuçları verilir.

Aile Ahlakı eserinin son bölümünde "Aile Kalmak: Değişim ve Değerler" başlığına yer verilmiştir. Ailede değişim, bugün bütün toplum bilimcilerin üzerinde durduğu bir konudur. Haneler küçülmüş, geniş aileler yerini çekirdek ailelere bırakmış, toplumsal roller değişmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki bir de değişmeyen kadim değerler vardır. Aile kalmak için bu değerlerin peşinden gitmek elzemdir. Kişiye düşen "aile birlikteliğini sürdürmek, birlikte kalmayı seçmek"tir.

AİLE AHLAKI

Süreyya MERİÇ

DIYANET TV

yeni güne merhaba

yakında

İlknur Çelikel İbili'nin
sunumuyla

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DIKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digiturk - 68. kanal

D-Smart - 104. kanal

Kabla - 555. kanal

TV+ - 208. kanal

Kubla - 49. kanal

Vodafone TV - 200. kanal

X f @ You Tube | diyanettv

yayinsatis.diyamet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet yayınları satış yerlerinden, yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

ISSN: 2147-1452

9 772147 145203